

<https://doi.org/10.56112/sp.2022.2.01>

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM NA ZAHRADĚ ANEŽSKÉHO KLÁŠTERA V PRAZE

K poznání předlokačního osídlení severovýchodní části Starého Města

JAN HAVRDA – PAVEL TAIBL – MICHAL TRYML

Navzdory několika dekadám archeologického výzkumu areálu kláštera existuje pouze několik málo publikací věnujících se detailněji podobě nejstaršího osídlení této části Prahy. V předloženém textu jsou shromážděny výsledky archeologických výzkumů a je publikována aktualizovaná mapa všech archeologických akcí (plošných odkryvů, liniových řezů i bodových sond) realizovaných jak v areálu kláštera, tak v jeho nejbližším okolí od roku 1940. Důraz je kladen na zpřístupnění dokumentace terénních situací, které stavbě kláštera předcházely nebo které lze spojovat s dobou jeho založení. Pro srovnání je věnována pozornost i archeologickým dokladům počátku osídlení prostoru severovýchodní části Starého Města. Datování je postaveno na prokazatelném výskytu raně středověké keramiky z horizontu nádob s archaicky zduřelým okrajem s příměsí starší keramiky – nádob s kalichovitou profilací okrajů. V dalším plánu je vedena diskuse nad některými nálezy konstrukcí, které lze spojit s nejstarší fází výstavby kláštera.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE GARDEN OF ST. AGNES MONASTERY IN PRAGUE : ABOUT THE PRE-LOCATION SETTLEMENT OF THE NORTH-EASTERN PART OF THE OLD TOWN

Despite several decades of archaeological excavations on the monastery grounds, there are only a few publications devoted to the form of the earliest settlement in this part of Prague in more detail. The presented text collects the results of archaeological excavations and publishes an updated plan of all archaeological actions (area excavations, trenches and test pits) carried out both in the monastery and in its immediate surroundings since 1940. In particular the documentation is made available, which regards the contexts prior the construction of the monastery or associated with the time of its foundation. For comparison, attention is also paid to the archaeological evidence of the settlement dawning in the north-eastern part of the Old Town. The dating is based on the evidence of early medieval ceramics from the horizon of vessels with an archaically thick rim with slight addition of earlier pottery – vessels with chalice-like rim. Further, there is a discussion of some structural finds that can be connected to the earliest phase of the monastery's construction.

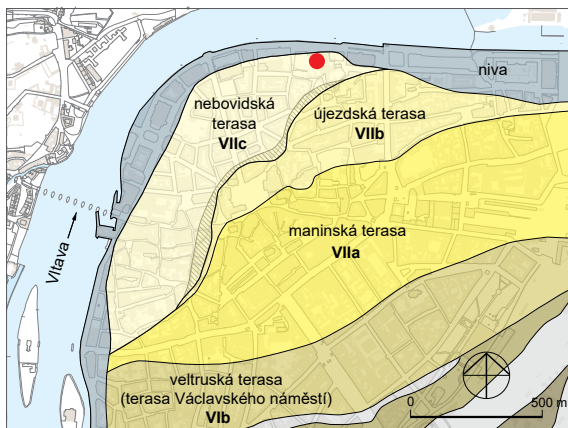
Klíčová slova — Čechy – Praha – Staré Město pražské – Anežský klášter – klarisky – archeologický výzkum – raně středověké osídlení – středověká keramika – pražská předlokační aglomerace

Key words — Bohemia – Prague – Prague Old Town – St. Agnes Monastery – Poor Clares – archaeological excavation – early medieval settlement – medieval ceramics – Prague pre-location agglomeration

Je pravděpodobné, že osídlení pražského podhradí, jehož původní centrum leželo v malostranské kotlině, překročilo Vltavu přibližně v době založení Vyšehradu a rozšířilo se na staroměstský břeh (HRDLÍČKA 2001, 205). Plochý staroměstský terén byl z hlediska geomorfologie přirozeně rozčleněn do tří terasových stupňů (ZÁRUBA/BUCHA/LOŽEK 1977). Nejdříve byla osídlena nejnižší terasová úroveň *VIIc* (terasa nebovidská), a to její jižní část. Svahy terasových stupňů ovlivňovaly topografii na staroměstském jesebním břehu, neboť v plochém terénu představovaly nejvýraznější terénní hrany (HRDLÍČKA 2001, 205). Úlohu těchto hran jako důležitého faktoru dokládá situace nejstarších pohřebišť (HAVRDA/ŽDÁRSKÁ 2017), eventuálně i některých románských kostelů a přilehlých hřbitovů (HAVRDA/TRYML 2021). Několik pohřebišť sleduje hranu středního terasového stupně *VIIb* (terasa újezdská) v linii Jiřské ulice a Staroměstského a Haštalského náměstí. V 2. polovině 11. a v průběhu 12. století dochází k výraznému zvětšení osídlené plochy pražské raně středověké aglomerace a osídleny jsou už oba vyšší terasové stupně *VIIb* (terasa újezdská) i *VIIa* (terasa maninská; obr. 1).

V dalším územním rozvoji pravobřežního osídlení se zřetelně rýsují dvě základní etapy: starší, stabilizovaná v období tzv. vyšehradské éry (cca 1000–1143; JEČNÝ ET AL. 1984) kolem tzv. vyšehradské cesty od dřevěného mostu přes Vltavu k Vyšehradu (CYMBALAK/PODLISKA 2008), a mladší, končící výstavbou staroměstské hradby, v níž vznikla základní urbanistická síť s prvky sbíhajícími se v centru na dnešním Staroměstském náměstí. Tam se na počátku 12. století přesunulo ústřední tržiště (PODLISKA/HAVRDA 2017, 168; HAVRDA ET AL. 2017), u něž byl založen opevněný Týnský dvůr. Je pravděpodobné, že tato změna byla impulzem pro rozvoj postupu osídlení jiným směrem, a to od mostu k tržišti a dále k východu. Absolutní datování zdejší sítě cest, stabilizované na sklonku raného středověku, je založeno na nálezů denáru Břetislava II. (1092–1100) v hrobě v Dlouhé ulici (DRAGOUN 1981, 203–206). Teprve v průběhu 1. poloviny 12. století zde bylo pohřbívání ukončeno a prostor začal být využíván jako komunikace (HAVRDA/TRYML 2021, 265). Podle dosavadních znalostí se zdá, že i v severovýchodní části katastru Starého Města byla nejdříve osídlena nejnižší terasová úroveň *VIIc* a až poté se během 12. století postupně vytvořil souvislý pás osídlení

od tržiště směrem k severovýchodu až do oblasti Poříčí (KAŠPAR 2017b, 208). Toto území nemělo spojení s druhou stranou řeky (letenskou strání), bylo proto z urbanistického hlediska méně hodnotné (HRDLIČKA 2001, 208). Půdorys Starého Města byl definitivně vymezen výstavbou opevnění (30.–40. léta 13. století), které v druhé etapě (před rokem 1253) využilo jako svou první obrannou linii i Vltavu (DRAGON/PODLISKA/STAREC 2019, 22). Zde chránila město pouze jednoduchá zeď, umístěná těsně nad nivou řeky (obr. 2). Naznačené vývojové schéma je obecně v odborné literatuře přijímáno, nicméně bude muset být doloženo a postupně upřesňováno i zpracováním a publikací zde provedených archeologických výzkumů. Mezi ně patří i akce uskutečněné na ploše severní zahrady Anežského kláštera, při nichž byly dokumentovány terénní situace a nálezy předcházející stavbě kláštera (před rokem 1231) a také situace, které lze spojovat s dobou jeho založení.

Obr. 1. Praha, Staré Město a přilehlá část Nového Města, vyznačení plošného rozsahu jednotlivých mladopleistocenních teras. Označení teras VIa, VIb, VIc podle ZÁRUBA/BUCHA/LOŽEK 1977; terasa VIb vyznačena podle HRDLIČKA 2000, obr. 4 a HAVRDA 2017a, 35. Terasy se v raném středověku, v období počátku osídlení katastru Starého Města, projevovaly v morfologii terénu jako znatelné výškově odlišitelné geomorfologické stupně s rovinatým povrchem; červeně Anežský klášter (grafická úprava S. Babušková, 2022).

Obr. 2. Staré Město pražské okolo poloviny 13. století s vyznačením důležitých staveb a městské hradby (podle HAVRDA/KOVÁŘ/ŽDÁRSKÁ 2017, 4, doplněno; grafická úprava S. Babušková, 2022).

Lokality:

- 1 – kostel sv. Klimenta s klášteřem dominikánů;
- 2 – kostel sv. Jana Křtitele Na Zábradlí;
- 3 – rotunda sv. Kříže;
- 4 – kostel sv. Valentina;
- 5 – kostel sv. Vavřínce s templářskou komendou;
- 6 – kostel sv. Ondřeje (lokalizace nejistá);
- 7 – kostel sv. Filipa a Jakuba;
- 8 – kostel sv. Štěpána ve zdi (lokalizace nejistá);
- 9 – kostel sv. Martina ve zdi;
- 10 – kostel sv. Jiljí s kolegiátní kapitulou;
- 11 – kostel sv. Michala;
- 12 – kostel sv. Havla (předpoklad románské fáze);
- 13 – kostel sv. Linharty;
- 14 – kostel Panny Marie na louži;
- 15 – kostel sv. Martina Menšího (románské stáří hypotetické);
- 16 – kostel Panny Marie před Týnem se špitálem;
- 17 – kostel sv. Benedikta s komendou německých rytířů;
- 18 – kostel sv. Haštala;
- 19 – „stará“ synagoga;
- 20 – klášter klarisek a menších bratří (Anežský klášter);
- 21 – kostel sv. Jakuba s klášteřem minoritů;
- 22 – kostel sv. Ducha s klášteřem a špitálem křížovníků s červenou hvězdou;
- 23 – kostel sv. Kříže Většího s klášteřem křížovníků s červeným srdcem;
- 24 – Týnský dvůr (Ungelt).

NEJSTARŠÍ OSÍDLENÍ SEVEROVÝCHODNÍ ČÁSTI STARÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO

V rámci území pražského pravobřeží byla nejdříve osídlena jihozápadní polovina nejnižší vltavské terasy *VIIc* (nebovidské), tj. širší oblast Anenského a Betlémského náměstí (HRDLIČKA 2000). Podle dosavadních poznatků tento proces proběhl v průběhu 2. poloviny či na sklonku 10. století až v 1. polovině 11. století, v době používání vyspělé keramiky s kalichovitou profilací okrajů a jejich derivátů (CYMBALAK/PODLISKA 2008). Raně středověké sídlištní souvrství datované touto keramikou bylo dosud zaznamenáno i severně od Anenského náměstí v areálu Klementina (HAVRDA/ŽĎÁRSKÁ/KOVÁŘ 2015, 604). Objekty, v jejichž výplni byla nalezena keramika s kalichovitou profilací okraje, byly odkryty i severněji v Žatecké ulici čp. 40/V (PODLISKA 2000, 376). Až později bylo osídleno území rozkládající se v oblasti východně a severovýchodně od výše zmíněného prostoru. Keramika s kalichovitou profilací okraje byla v sekundárním uložení objevena i při výzkumu v čp. 14/V v Kaprově ulici (PROKOPOVÁ 2013, 477).

Je pravděpodobné, že postup nejstaršího osídlení byl ovlivněn komunikačními trasami. Významným prvkem komunikační sítě byl dřevěný most, který se patrně nalézal v prodloužení linie Platněřské ulice. Dalším důležitým prvkem byl brod na Klárově. V severní části Starého Města, v místech mimo trasy důležitých komunikací, se usadili v raném středověku Židé, a to patrně již na počátku osídlení tohoto prostoru (dnes přibližně rozsah katastru Josefova), tj. v 11.–12. století (DRAGOUN 2003a, 263). Při výzkumu v interiéru Staronové synagogy bylo nejstarší sídlištní souvrství datováno keramikou s archaicky zduřelými okraji s přítomností doznávajících typů okrajů kalichovitých (DRAGOUN 2003a, 258). Tento horizont byl zařazen do počátku 12. století, eventuálně už do sklonku 11. století (DRAGOUN 2003a, 260; DRAGOUN 2003b, 133).¹

Následující přehled stručně shrnuje známé výsledky výzkumů realizovaných převážně na severovýchodní části plochy nejnižší vltavské terasy *VIIc* (nebovidské), která je významná z hlediska postupu osídlení na pražském pravobřeží. Toto území se nalézá na katastru Starého Města, severně a severovýchodně od Staroměstského náměstí. Důraz klademe na archeologické akce, které přinesly informace o počátcích nejstaršího středověkého osídlení, jež se zde vyvíjelo před velkými urbanistickými změnami na začátku vrcholného středověku.

Sledované území zaujímá část nebovidské terasy. Vymezeno je přibližně severní frontou západního úseku Dlouhé třídy (od křižovatky s Dušní ulicí), severní frontou Haštalské ulice i Haštalského náměstí a Řásnovkou (obr. 2). Severní okraj terasy přechází do nivy u dnešního Dvořákova nábřeží (k staroměstským terasám naposledy HAVRDA 2017a, 33, 35).

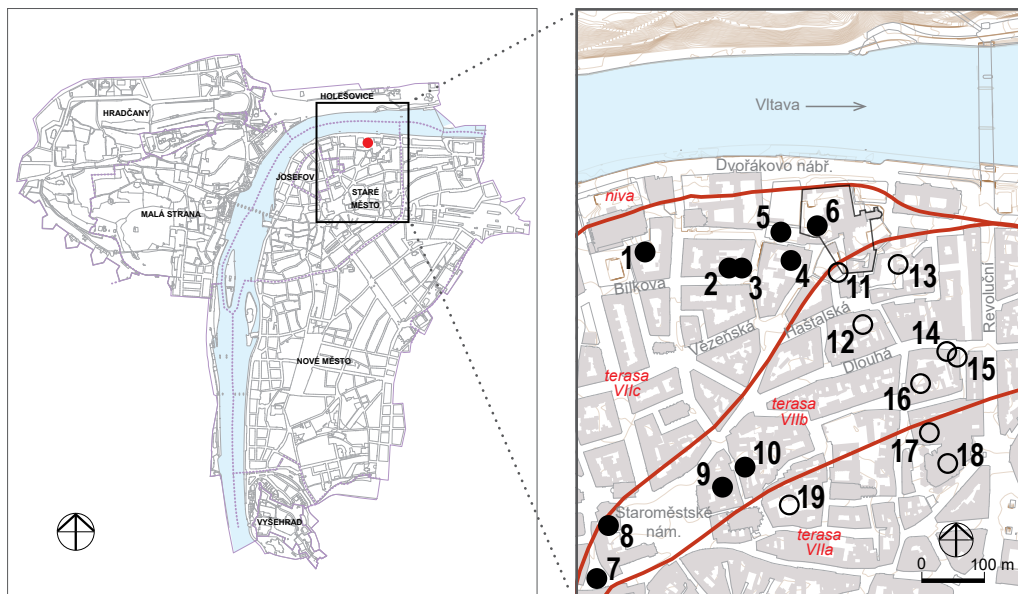
V prostoru severovýchodní části nebovidské terasy se obdobně jako v Josefově nedochovala žádná středověká zástavba vyjma areálu Anežského kláštera a několika objektů v jeho nejbližším sousedství. Území bylo negativně poznamenáno plošnou demolicí v průběhu pražské asanace. Západní část této oblasti, až po linii tvořenou severním úsekem Kozí ulice a uličkou Ve Stínadlech, byla postihnuta výrazným zvýšením terénu, a to o 1,1 až 1,8 m (HAVRDA 2017b, 176). Na rozdíl od jihozápadní části terasy *VIIc* se zde nenalézají žádné románské kostely. To je pouze zčásti způsobeno tím, že území severně od staroměstského rynku využívala pražská židovská komunita, v severovýchodní části však již Židé nebydleli. Pro srovnání lze uvést, že na jižní polovině terasy *VIIc*, mezi Kaprovou ulicí na severu a Národní třídou na jihu, je známo na 12 románských kostelů (naposledy HAVRDA/TRYML 2021, 221). Jedinou známou stavbou severovýchodně od staroměstského tržiště byla nejstarší synagoga na pražském pravobřeží, později zvaná Stará synagoga/Stará škola, jež byla v 19. století nahrazena Španělskou synagogou. V nevelké archeologické sondě v jejím interiéru byly odkryty obtížně interpretovatelné středověké zděné konstrukce datované do 12. či na počátek 13. století (JEŽEK 2000, 345; HAVRDA 2017b, 177).

Staré Město – výzkumy na východní části terasy *VIIc*

Výzkumů přinášejících informace o raně středověkém osídlení východní části nejnižší vltavské terasy na katastru Starého Města, této periferní oblasti pražské sídlištní aglomerace, není mnoho. Na referovaném území proběhlo kromě výzkumů v Anežském klášteře pouze několik plošně rozsáhlejších archeologických akcí, při nichž bylo možné zkoumat nenarušenou partii raně středověkého nadloží spolehlivě datovanou raně středověkou keramikou,² a to na náměstí

1 V nastíněném přehledu se detailněji nezabýváme plochou západně od sledovaného území (katastrálními územími Josefova), kde se rozkládala oblast židovského osídlení.

2 V nejstarších nálezových souborech se vyskytly zlomky nádob s archaicky zduřelým okrajem a též keramika s kalichovitou profilací okrajů.

Obr. 3. Doklady nejstaršího osídlení v severovýchodní části katastru Starého Města. Vyznačeny jsou plošně rozsáhlejší archeologické výzkumy s nálezy raně středověkých sídlištních situací (grafická úprava S. Babušková, 2022).

Kroužky plné – nejstarší sídlištní situace jsou datovány keramikou s archaicky zduřelým okrajem, s tím, že jako příměs se v soubo-rech vyskytovala keramika s kalichovitou profilací okraje, respektive deriváty těchto okrajů (2. polovina 11. století);
kroužky prázdné – lokality, kde již nebyly kalichovité okraje evidovány (intenzivní osídlení od 12. století);
červené linie – vyznačení vltavských teras (VIIa, VIIb, VIIc).

Lokality (plošně archeologické výzkumy):

- 1 – nám. Curieových u čp. 886/I;
- 2 – Bílkova čp. 863/I a 855/I;
- 3 – Bílkova čp. 854/I;
- 4 – U Obecního dvora čp. 800/I;
- 5 – U Milosrdných ppč. 904 až 910;
- 6 – Anežská čp. 811/I (Anežský klášter);
- 7 – Malé nám. ppč. 1091;
- 8 – U Radnice čp. 13/I;
- 9 – Staroměstské nám. čp. 606/I;
- 10 – Týnská ulice čp. 1064/I;
- 11 – Haštalské nám. čp. 789/I;
- 12 – Haštalské nám. čp. 752/I;
- 13 – Za Haštalem čp. 785/I;
- 14 – Dlouhá čp. 721/I;
- 15 – Benediktská čp. 1100/I;
- 16 – Rybná čp. 693/I;
- 17 – Rybná čp. 682/I;
- 18 – nám. Republiky/Královodvorská čp. 656/I (OD Kotva);
- 19 – Týnská ppč. 627–643 (Ungelt/Týnský dvůr).

Curieových u čp. 886/I, ve východním úseku Bílkovy ulice v čp. 854/I, čp. 855/I a v čp. 863/I a dále v areálu Obecního dvora čp. 800/I. V těsném sousedství Anežského kláštera byl realizován výzkum před vybudováním nového bytového domu na křižovatce ulic Kozí/U Milosrdných, ppč. 904 až 910 (obr. 3).

• **Anežská čp. 810/I**, ADB³ 2506, akce NPÚ Praha č. 1999/15 • Při výzkumu vyvolaném snížením podlah suterénu byl v severnější sklepní místnosti odkryt nevelký mírně zahloubený objekt s propálenými stěnami (pyrotechnologický objekt). Tento nález lze bezpochyby přiřadit k horizontu podobných zařízení, který byl zjištěn již při minulých výzkumech a který se v této části města rozkládal v době před výstavbou Anežského kláštera (TRYML 2003, 323).

• **Anežská ulice čp. 986/I**, ADB 1930, akce NPÚ Praha č. 1995/13 • Při stavbě nového suterénu v průjezdu domu bylo archeologicky zkoumáno necelý metr mocné středověké sídlištní souvrství. Spodní partie souvrství vznikla již ve 12. století, a náleží tedy ještě k předklášternímu horizontu osídlení této části Starého Města (TRYML 1998, 268).

• **Bílkova čp. 863/I a 855/I**, ADB 2395, akce NPÚ Praha č. 1998/17 • Při výzkumu na ploše vzdálené 150 m jihozápadně od Anežského kláštera byly zkoumány raně středověké sídlištní situace (obr. 3: 2). K nejstaršímu horizontu náležely pyrotechnologické objekty a další zahloubené objekty (snad i jeden polozahloubený suterén dřevohliněného domu) s keramikou s archaicky zduřelými okraji (HAVRDA 2003b, 324). Ve spodní části zásypu objektu náležejícího k nejstaršímu sídlištnímu horizontu byl spolu s touto keramikou nalezen denár Soběslava I. (ražba 1125–1140). Jako příměs se v nejstarším sídlištním souvrství mocném 25 cm sporadicky objevil i kalichovitý okraj. Několik kalichovitých okrajů v sekundárním uložení bylo vyzvednuto i z objektů, které zmíněné nejstarší souvrství narušily (HAVRDA 2000, 11). Počátek patrně málo intenzivního osídlení je zde možné klást pravděpodobně do 2. poloviny 11. století, intenzivnější sídlištní aktivity lze datovat až do století následujícího.

• **Bílkova čp. 854/I**, ADB č. nepřiděleno, akce Archaia Praha 2020 (obr. 3: 3) • Nejstarší, přibližně 10 cm mocné sídlištní souvrství je možno na základě nálezu inventáře datovat do přelomu raného a vrcholného středověku, tedy do druhé poloviny 12. až počátku 13. století. Evidovány byly četné doklady výroby a zpracování železa. Přítomnost staršího osídlení přímo na ploše (či v jejím blízkém okolí) dokládají pouze fragmenty starších keramických nádob – zlomky nádob s kalichovitou a archaicky zduřelou profilací – vyskytujících se ve stratigraficky mladších situacích či zašlapaných do půdního horizontu, tvořícího povrch podloží (KAŠPAR 2022, 69).

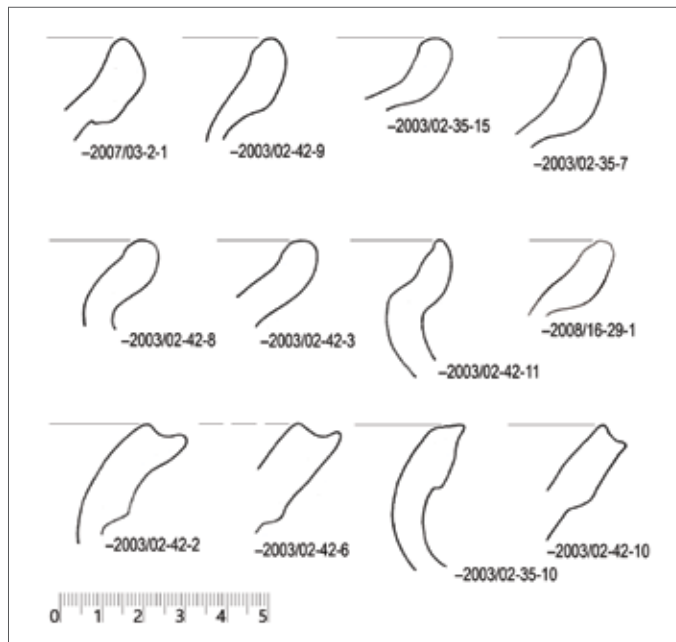
• **Náměstí Curieových u čp. 886/I** – areál kláštera cyriaků, ADB 310–320, akce Muzea hl. m. Prahy 1972 • Předklášterní sídlištní horizont, kdy klášter s kostelem sv. Kříže Většího byl založen později, v roce 1256, zde byl poprvé dokumentován v roce 1968 (obr. 3: 1). Evidována byla do

3 ADB – Archeologické dokumentační body – definoval Ladislav HRDLÍČKA (2005a; 2009), jejich průběžně aktualizovaný přehled <www.praha-archeologicka.cz>.

podloží zahloubená četná miskovitá ohniště (pyrotechnologické objekty). V souvislosti s tímto horizontem zmiňují vedoucí výzkumu keramiku 13. století (JEČNÝ/OLMEROVÁ 1969, 115). Při výzkumu v roce 1972 byly dokumentovány sídlištní objekty zahloubené do podloží (světle hnědého náplavu), které Václav Huml datoval na základě nálezů keramiky do 12. až 1. poloviny 13. století. Pouze jako příměs uvádí i zlomky nádob s kalichovitým okrajem (HUML 1980, 187).

• U Obecního dvora čp. 800/I, ADB 3024–3027 – akce NPÚ Praha č. 2003/02, ADB 7601 – akce NPÚ Praha č. 2007/03, ADB 6022 a 6024 – akce NPÚ Praha č. 2008/16 a akce bez ADB – Labrys 2014–2015 • Zjišťovací sondy realizované v areálu Obecního dvora v letech 2003–2008⁴ dolo-

Obr. 4. Praha 1-Staré Město, U Obecního dvora čp. 800/I. Kalichovitě profilované okraje nalezené jako starší příměs v sondách v areálu Obecního dvora v letech 2003, 2007 a 2008 (ADB 3023, 3025, 3026 a 6024 – cf. obr. 5). Nejstarší sídlištní situace zde byly datovány okraji s archaicky zduřelým okrajem: 2003/02-42-2, 2003/02-42-6, 2003/02-42-10 a 2003/02-35-10 (podle HAVRDA 2007a; HAVRDA 2007b; HAVRDA 2008; kresba V. Čermák, 2022).

žily (obr. 3: 4), že středověké až raně novověké nadloží se zde nachází takřka bezprostředně pod současným povrchem. Nejstarší sídlištní horizont byl reprezentován vrstvami, zahloubenými objekty a v superpozici nalézajícími se pyrotechnologickými objekty. Na základě keramiky s archaicky zduřelým i tenkostěnným zduřelým okrajem lze datovat intenzivní osídlení do průběhu 12. století. V sekundárním uložení se zde vyskytovala i keramika starší – zlomky nádob s kalichovitou profilací okraje (obr. 4). Tato keramika byla nalezena v polovině z osmi zde realizovaných zjišťovacích sond

(obr. 5: 3025, 3026, 6024 a 7601). Je možné uvažovat o počátcích patrně ne příliš intenzivního osídlení již někdy v průběhu 2. poloviny 11. století (HAVRDA 2006, 353; HAVRDA 2007a; HAVRDA 2007b; HAVRDA 2008 a HAVRDA 2009, 443).

• U Obecního dvora, parcela č. 929/1, ADB nepřiděleno (výzkum není v evidenci AÚ Praha), akce Labrys, 2014–2015 • V západní polovině areálu proběhl v místě, kde dnes stojí moderní bytový dům, rozsáhlý plošný výzkum. O akci byly publikovány pouze velmi předběžné informace (ČERMÁKOVÁ/KUCHAŘÍK/KNOTOVÁ 2015; ČERMÁKOVÁ/KUCHAŘÍK 2017). Podle vedoucích výzkumu pocházejí nejstarší doklady osídlení z 11.–12. století. Nebylo však specifikováno, zda při tomto výzkumu byla nalezena keramika s kalichovitou profilací okrajů. Ta se mohla objevit jak v sekundárním uložení jako starší příměs, tak eventuálně i v uložení primárním, které zde představují pozůstatky osídlení (sloupové jámy, žlábký) a pyrotechnologické objekty spojené s výrobou a zpracováním železa. Do 12. století pak náležejí dva zahloubené domy. V následujícím století se v lokalitě objevují další objekty, z nichž dva byly interpretovány jako pozůstatky suterénnů dřevohliněných domů (ČERMÁKOVÁ/KUCHAŘÍK/KNOTOVÁ 2015, 621).

• U Milosrdných, parcely č. 904–910, ADB č. nepřiděleno, akce Archaia Praha 2016, 2017, plošný výzkum 2021 • Ve zjišťovací sondě realizované v roce 2016 na parcele č. 904 byl zaznamenán ve spodní partii nadložního souvrství mocného 1,6 m sídlištní horizont s četnými zahloubenými raně až vrcholně středověkými objekty (obr. 3: 5). Nejstarší sídlištní horizont reprezentovala min. 0,4 m mocná tmavá sídlištní vrstva. Keramika získaná z nejstarších vrstev a objektů byla datována do 2. poloviny 12. až 13. století (KAŠPAR 2017a; KAŠPAR/POLEDNE 2016). Při archeologickém výzkumu v roce 2017 byl ve výkopech pro inženýrské sítě dokumentován raně až vrcholně středověký sídlištní horizont zastoupený vrstvami a objekty (JEŘÁB 2017, 22; JEŘÁB/KAŠPAR 2019, 594). Tyto dvě menší akce předcházely plošnému výzkumu, jehož výsledky zatím nebyly publikovány.⁵

4 V roce 2003 bylo realizováno v areálu Obecního dvora pět sond (výzkum NPÚ Praha č. 2003/02), v roce 2007 jedna sonda (výkop pro kanalizaci – výzkum NPÚ Praha č. 2003/03) a v roce 2008 dvě sondy (výzkum NPÚ Praha č. 2008/16).

5 Podle sdělení vedoucího výzkumu zde byl v roce 2021 zachycen sídlištní horizont s raně středověkou keramikou včetně nádob s kalichovitou profilací okraje. Za laskavé poskytnutí informace děkujeme Mgr. Vojtěchu Kašparovi.

Staré Město – výzkumy na východní části terasy VIIIb

Pro srovnání s nejstarším osídlením zkoumaným na ploše terasy VIIIc je třeba se zmínit o dosavadním poznání nejstaršího osídlení na dvou sousedních vyšších terasách. Na prostředním z mladopleistocenních terasových stupňů, jenž je označován jako terasa VIIIb (terasa újezdská) a který se rozkládá v prostoru přibližně mezi Týnskou ulicí a Haštalským náměstím, proběhlo pouze několik málo plošných výzkumů.⁶

- **Benediktská/Dlouhá čp. 1100/I**, ADB 6528 a **Dlouhá čp. 721/I**, ADB 6529, akce NPÚ Praha č. 2009/13 a 2009/14 • V roce 2009 proběhl plošný předstihový výzkum na nezastavěné parcele na nároží ulic Benediktská a Dlouhá (dnes čp. 1100/I) a na dvoře sousedního domu čp. 721/I (obr. 3: 14, 15; HAVRDA 2011a, 408; HAVRDA 2011b, 410). Při sledování podloží byly evidovány splachové vrstvy s fragmenty nádob s archaicky zduřelým okrajem. Tato keramika, datovaná do 2. poloviny 11. až 1. poloviny 12. století, chronologicky určuje zmíněné přirozeně vzniklé vrstvy, které zde sedimentovaly před intenzivnějším osídlením místa. Keramika s archaicky zduřelým okrajem, se v nejstarších sídlištních situacích vyskytovala sporadicky. Spíše zde byl zastoupen její mladší podtyp – zduřelé okraje tenkostěnné, ostřeji profilované. V mladších objektech se pak vyskytovaly zlomky nádob s klasicky zduřelým okrajem. Z čp. 721/I, z výplně vrcholně středověkého objektu, pochází hromadný náleží žezenských feniků z poloviny 12. století.⁷ Počátek intenzivnějšího osídlení lokality lze na základě nálezů zlomků z okruhu keramiky se zduřelými okraji datovat do 12. století, a to spíše až do jeho 2. třetiny (tenkostěnné zduřelé okraje ostřejší profilace).

- **Haštalské náměstí čp. 789/I**, ADB 1446, akce NPÚ Praha č. 1990/01 • Při výzkumu na zahradě fary kostela sv. Haštala bylo dokumentováno osídlení datované zlomky nádob se zduřelým okrajem (obr. 3: 11). Sondy se nalézaly na okraji terasy VIIIb, nedaleko od její severní hrany (TRYML 1986, 81). Keramika s kalichovitou profilací okrajů při výzkumu nalezena nebyla.

- **Rybná čp. 693/I**, ADB 354, akce NPÚ Praha č. 1999/36 • Během výzkumu na jižněji se nalézající parcele novostavby čp. 693/I v Rybné ulici (obr. 3: 16) nebyly evidovány, ani v sekundární poloze, fragmenty nádob z okruhu keramiky s kalichovitě profilovaným okrajem (HAVRDA 2011a, 409; HAVRDA 2011b, 410). Nejstarší zjištěné sídlištní situace byly reprezentovány ne příliš mocnými sídlištními vrstvami a byly datovány zlomky nádob s klasicky zduřelým okrajem, eventuálně tenkostěnným zduřelým okrajem (HAVRDA/OMELKA 2003, 328). Počátek osídlení zde lze klást do 2. poloviny 12. až 1. třetiny až poloviny 13. století. Ze sídlištní situace sklonku 12. století pochází ztrátová mince, denár Soběslava II. (1173–1179).

- **Týnská ulička čp. 1064/I**, ADB 6507, akce NPÚ Praha č. 2006/10 • Po zpracování výzkumu situovaného výrazně západněji, nedaleko od Staroměstského náměstí v Týnské uličce čp. 1064/I (obr. 3: 10), bylo zjištěno, že nejstarší osídlení zkoumané plochy reprezentovala keramika s archaicky zduřelými okraji, s ní se v náleзовých souborech jako méně početné reziduum vyskytovaly vyspělé typy okrajů kalichovitých. Hlavní těžiště sídlištního vývoje náleželo do období, kdy archaicky zduřelé okraje masivně nahradila nová technologicky vyspělá keramická třída s klasicky zduřelou profilací okrajů (PODLISKA 2007, 344).

- **Haštalské nám. čp. 752/I**, ADB 1620–1625, akce NPÚ Praha č. 1992/19 • Při výzkumu na ploše dvora domu čp. 752/I (obr. 3: 12), jižně od sv. Haštala, původně románské baziliky, v situaci značně porušené vedením inženýrských sítí, byly kromě pozdně středověkých a novověkých konstrukcí odkryty stopy po sídlišti z 12. a 13. století, jehož nejvýraznějšími pozůstatky byly fragmenty suterénů tří dřevohliněných domů (TRYML 1995, 236). Náleзовý fond nebyl dosud zpracován, proto se k absenci či prezenci keramiky z okruhu nádob s kalichovitou profilací okraje nelze zatím vyjádřit.

- **Za Haštalem čp. 785/I**, ADB nepřiděleno, akce Archaia Praha • V letech 2014–2016 probíhal v několika etapách plošný výzkum části interiérů domu a jeho dvora. Plocha se nachází v těsné blízkosti zlomu újezdské terasy VIIIb, jejíž hrana probíhá v prostoru severně od kostela sv. Haštala ve směru jihozápad–severovýchod (obr. 3: 13). Nejstarší objekty, zahloubené z povrchu půdního horizontu, byly na základě keramiky datovány do první poloviny 13. století (VYŠOHLID 2017, 648). V náleзовém souboru byly marginálně zastoupeny i zlomky nádob zařaditelné do 2. poloviny 12.

6 Do předloženého soupisu výzkumů byly vybrány pouze plošně rozsáhlejší akce, které navíc zasáhly i nejstarší sídlištní situace. Akce liniové či bodové, při kterých bylo získáno minimum chronologicky citlivých artefaktů, nebyly do přehledu zahrnuty.

7 Jednalo se o následující žezenské ražby: Jindřich XI., vévoda bavorský (1143–1156); Jindřich I., biskup žezenský (1132–1155); Konrád III., král římský (1138–1152). Mince určil J. MILUTKÝ (2010).

až počátku či 1. poloviny 13. století (VYŠOHLÍD 2019, 80, 89). Dále odsud pocházejí dva denáry českého knížete Bedřicha (1173, 1179–1189).

- Staroměstské nám. čp. 606/I (palác Kinských), ADB 345, 357, 358, akce ARÚ Praha • Při výzkumu na zadním dvoře paláce (obr. 3: 9) bylo zjištěno, že pro keramiku z nejstarších objektů a vrstvy bylo charakteristické doznívání kalichovitého okraje (HRDLIČKA 1977, 205).
- U Radnice čp. 13/I, ADB 2598, akce NPÚ Praha č. 2000/17 • Nejstarší sídlištní vrstvy a objekty, zkoumané na dvoře domu situovaného při západním okraji Staroměstského náměstí (obr. 3: 8), obsahovaly ve své výplni kromě keramiky s archaicky zduřelým okrajem i keramiku s okrajem kalichovitým (HAVRDA 2003a; HAVRDA 2014).
- Malé náměstí ppč. 1091, ADB 1711, akce Muzea hl. m. Prahy • Jako nejstarší lidské aktivity zde byly dokumentovány sídlištní situace datované keramikou s kalichovitou profilací okraje. Ty reprezentuje až 10 cm mocná vrstva s reliktů pecí a dokladů železářské výroby (obr. 3: 7). Zmíněná keramika se dostala i do zásypů stratigraficky mladších hrobových jam (STAREC 1998, 33).

Staré Město – výzkumy na východní části terasy VIIa

K poznání osídlení v jihovýchodní části katastru Starého Města, tj. na ploše nejvyšší mladopleistocenní terasy VIIa (maninské), lze konstatovat, že při velkých výzkumech – náměstí Republiky čp. 656/I (OD Kotva, ADB 55; obr. 3: 18) a Rybná ul. čp. 682 (ADB 152, 171, 172, 173; obr. 3: 17) – nebyly kalichovité okraje či jejich deriváty ani na jednom z uvedených rozsáhlých výzkumů zachyceny, a to ani jako starší příměs. Nejstarší keramika zde byla reprezentována nádobami s archaicky zduřelým okrajem (TAIBL 2018, 136; TAIBL/TRYML 2020, 292).

Sídlištní situace s nálezy keramiky s kalichovitou profilací nebyly, ani jako starší příměs, evidovány ani při výzkumech v areálu staroměstského Ungeltu (Týnského dvora), jehož vznik je datován do 1. třetiny 12. století. Jeho počátky jsou spjaty s keramikou s archaicky zduřelým okrajem a jeho rozvoj s tenkostěnným zduřelým okrajem (HRDLIČKA 2005b, 13, pozn. 5).

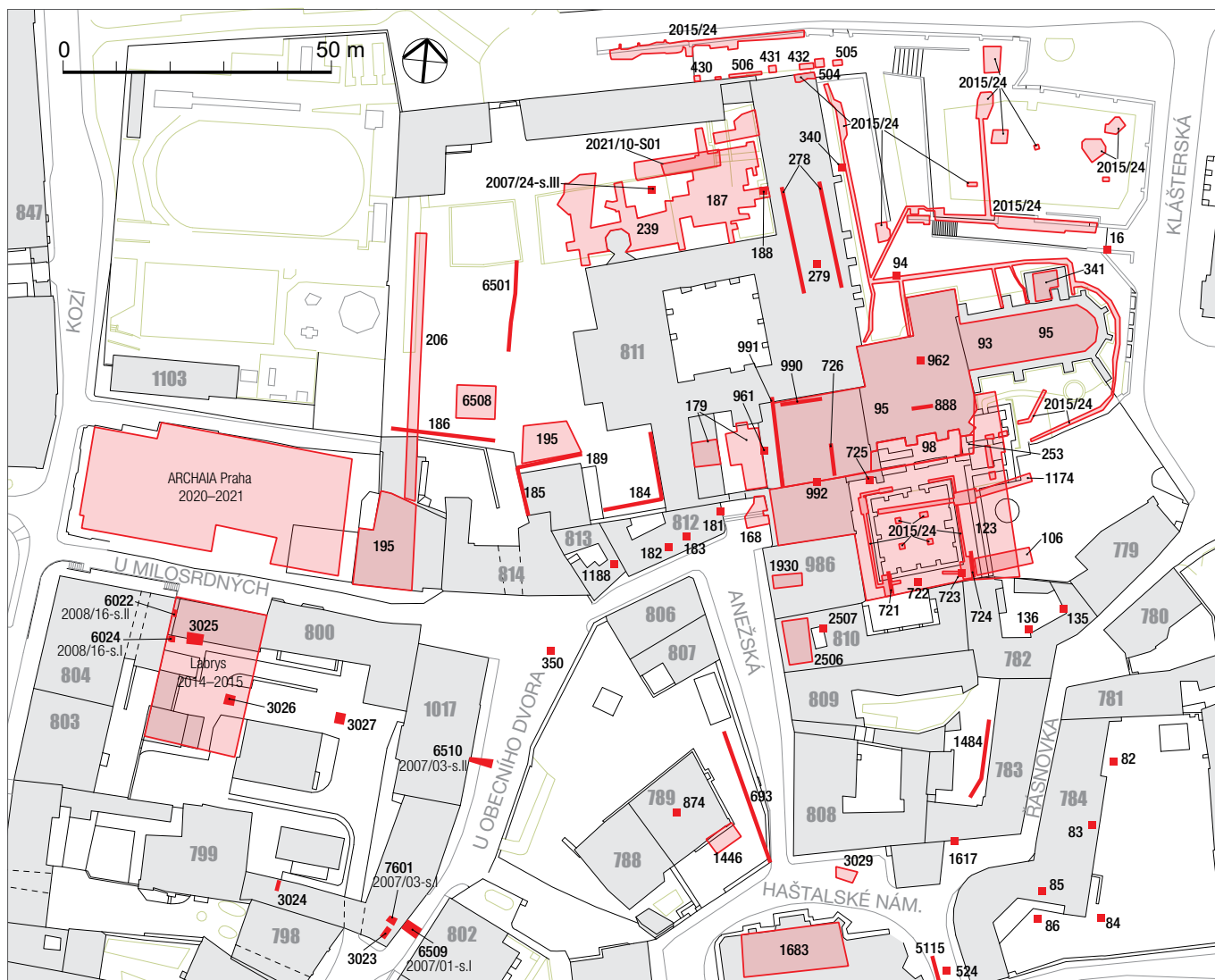
Plošný výzkum na Ovocném trhu přinesl doklady intenzivních sídlištních a výrobních aktivit 12. a 13. století (počátek osídlení je datován keramikou s archaicky zduřelým okrajem). Vedoucí výzkumu uvádí, že v souborech se vyskytly i deriváty kalichovitých okrajů (HUMML 1992, 76). Podle vyobrazení zmíněných okrajů je však možné uvažovat o úplném závěru výskytu tohoto typu keramických nádob (HUMML 1992, 74, obr. 14: 8, 10).

DOSAVADNÍ VÝZKUM V AREÁLU KLÁŠTERA – ARCHEOLOGICKÉ PRAMENY

Přehled všech akcí proběhlých na referovaném území ukazuje plán kláštera (obr. 5), a proto náš text může být velmi stručný. Důležitým datem je rok 1892, kdy byla založena *Jednota pro obnovu kláštera bl. Anežky*. Mezi akcemi směřujícími k obnově areálu byly i archeologické výzkumy. Nevelké práce proběhly už na počátku minulého století, větší akce jsou spojeny především se jménem Ivana Borkovského v letech 1940–1942 a 1953–1955 (BORKOVSKÝ 1955a; BORKOVSKÝ 1955b; BORKOVSKÝ 1956; ADB 93, 94, 95, 123, 126; obr. 5). Předklášterní osídlení výzkum sice registroval, jeho hlavním úkolem však bylo poznání složitého architektonického vývoje dvojklášteří, především na počátku jeho vývoje. Např. při výzkumu na ploše lodi kostela sv. Františka se zastavil plošný odkryv I. Borkovského na horních polohách předklášterního osídlení. Výzkumné práce tehdy nešly plošně až na podloží, navíc raně středověké sídlištní situace zde byly intenzivně narušeny pohřbíváním a dalšími aktivitami ve vrcholném středověku i novověku.

Od roku 1964 se prací v klášteře ujala Květa Reichertová. V roce 1964 proběhla akce na dvoře před kostelem sv. Františka (REICHERTOVÁ 1989a, 148–153), o dva roky později výzkum severního dvora/zahrady (REICHERTOVÁ 1989a, 153–167), později na místě zbořeného domu čp. 814/I a na parcele č. 910 v jihozápadní části areálu (REICHERTOVÁ 1989a, 143–167; ABD 195; obr. 5). Výsledky výzkumů autorka shrula do nálezových zpráv (REICHERTOVÁ 1968b; REICHERTOVÁ 1968c; REICHERTOVÁ 1968e; REICHERTOVÁ 1969a; REICHERTOVÁ 1969b; REICHERTOVÁ 1969c; REICHERTOVÁ 1970a; REICHERTOVÁ 1970b) a publikovala je v řadě článků (REICHERTOVÁ 1968a; REICHERTOVÁ 1972; REICHERTOVÁ 1977; REICHERTOVÁ 1980; REICHERTOVÁ 1989a; REICHERTOVÁ 1989b). V pozdější době zde proběhl výzkum tehdejšího Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (dále PSSPPOP),⁸ a to u severní obvodové zdi areálu (DRAGOUN 1979; DRAGOUN 1980; ADB 430, 431, 504, 505, 506;

8 Dnes Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, č. výzkumu nově 1977/73, 1978/73.

obr. 5), a poté další akce téhož pracoviště, tentokrát v kostele sv. Františka a v areálu kláštera minoritů (předběžně TRYML 1987; TRYML 1988).⁹ V roce 2007 proběhla dokumentace tří sond v severozápadní části zahrady kláštera (ADB 6501, 6508 a 2007/24-s. III; obr. 5, 6; HAVRDA/DRAGOUN 2007; DRAGOUN/HAVRDA 2009). Prozatím poslední výzkum v této části areálu provedli pracovníci NPÚ Praha v jedné liniové sondě v roce 2021 (TAIBL 2022, 15; obr. 5: 2021/10), zatímco poslední akcí v ostatní části kláštera byl v letech 2015 a 2016 výzkum v ambitu minoritského kláštera (FLEK/KOVÁŘ/PODLISKA 2017, 620).¹⁰

Není možné (i když by to bylo žádoucí) v krátkém čase zpracovat a publikovat výsledky všech akcí na ploše kláštera dosud uskutečněných. V předloženém textu, který je možné vnímat jako vstup do problematiky, jsou představeny pouze výzkumy provedené na severním dvoře (zahradě) areálu.¹¹ Probereme je v časovém sledu (obr. 6).

Anežský klášter čp. 811, ppč. 898

(Květa Reichertová, akce ARÚ Praha)

Výzkumy Květy Reichertové patří mezi nejrozsáhlejší archeologické akce na ploše severní a západní části Anežského kláštera. Jejich iniciátorem byla Národní galerie, která dostala Anežský klášter do své správy a následně jej začala rekonstruovat (REICHERTOVÁ 1989a).

Obr. 5. Praha 1-Staré Město, areál Anežského kláštera a přilehlého okolí s vyznačením zkoumaných ploch. Archeologické dokumentační body ADB (cf. HRDLÍČKA 2005a a HRDLÍČKA 2009), list mapy Praha 7-1; upraveno podle <www.praha-archeologická.cz> a aktualizováno 2022.

⁹ Výzkumy Michala Trymla v letech 1983, 1985 a 1987 (nově 1983/145, 1985/18, 1987/11) nebyly zatím zpracovány.

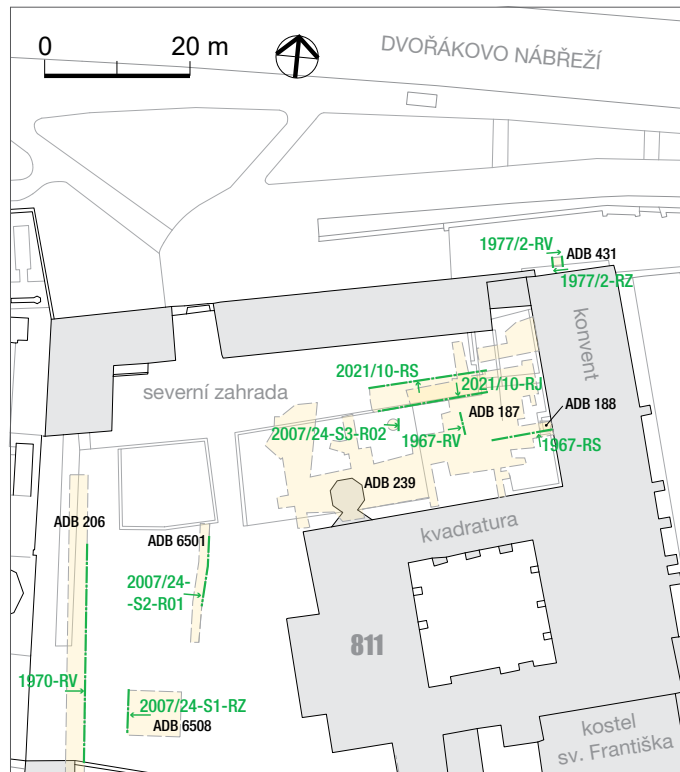
¹⁰ Sondy realizované v letech 2015–2016 poskytly pouze minimum informací o předklášterním osídlení v podobě mladšími aktivitami narušených vrstev a relikvů zahloubených objektů. Datovány byly prostřednictvím nálezů keramiky s archaicky a klasicky zděleným okrajem do konce 12. a první třetiny 13. století (FLEK/KOVÁŘ/PODLISKA 2017, 620).

¹¹ Zahradu kláštera je v některých publikacích uváděna jako dvůr či západní dvůr.

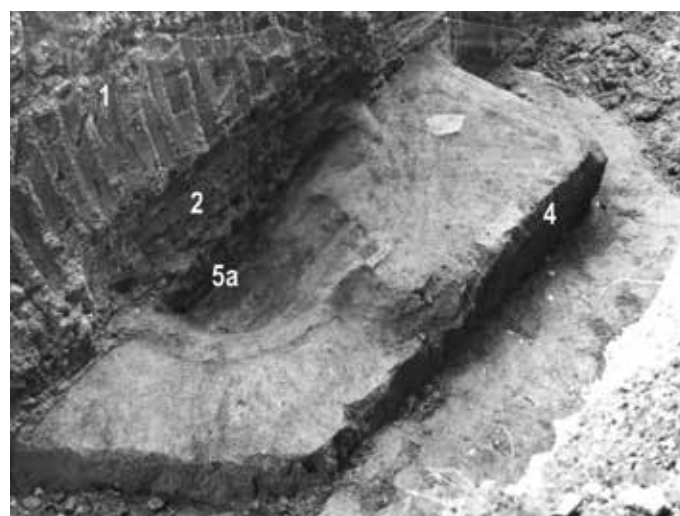
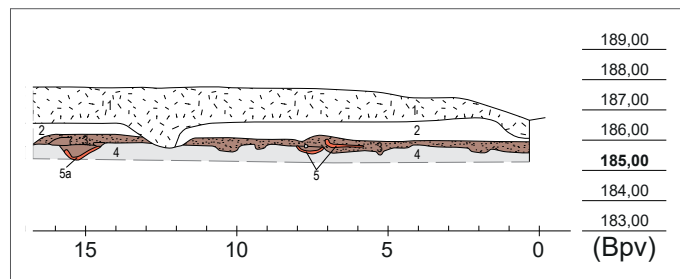
SONDA PRO KANÁL ÚSTŘEDNÍHO TOPENÍ, 1968, ADB 206

První úsek zkoumané plochy byl zdokumentován v roce 1968 v západní a jihozápadní partii zahrady (REICHERTOVÁ 1970a, 3; REICHERTOVÁ 1989a, 168). Výkop dva metry široké sondy vedoucí podél západní ohradní zdi kláštera byl prováděn stavební firmou (obr. 5, 6). Poté byl dokumentován celý východní řez téměř 50 metrů dlouhého výkopu. Jeho lokální rozšíření si vyžádalo označení některých objektů při dokumentaci řezu. Zjištěná terénní situace nebyla složitá (obr. 7). Na podložní hnědošedý písk (vr. 4), jehož rovinatý povrch se pohyboval okolo nivelety 185,8/Bpv, nasedala, zejména v jižní partii výkopu, vrstva tmavého špinavého písku. Podle průběhu báze této sídlištní vrstvy s četnými zahloubeninami lze soudit, že její součástí byly i výplně objektů, které ale nebyly výzkumem rozpoznány. Nejstarší sídlištní situace bylo možné sledovat jen v jižní polovině sondy, v severní byly takřka kompletně odstraněny při mladších aktivitách. Ve stěně sondy byly dokumentovány tři nevelké výkopy – dochované fragmenty mírně zahloubených pyrotechnologických objektů s dočervena propálenými stěnami a dny. K dispozici máme fotografii nejsevernějšího z nich (obr. 8) o průměru téměř 90 cm s největší hloubkou 38 cm. Dva keramické zlomky získané z výplně tohoto objektu byly autorkou datovány do 12. století. Další dva pyrotechnologické objekty byly zjištěny na řezu přibližně o 7,5 m jižněji (obr. 7), nalézaly se ve vzájemné superpozici. Jejich minimální rozměry činily 0,9 a 1,2 m, podrobnější popis však ve zprávě chybí. Situaci překrývala tmavošedá hlína (obr. 7: 3), na níž nasedala vrstva hlinité navážky (obr. 7: 2). Datování těchto vrstev zůstává otevřené.

Obr. 6. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera s vyznačením vybraných řezů z archeologických výzkumů z let 1967–1970, 1977, 2007 a 2021. **Zeleně** – řezy publikované v tomto článku; **žlutě** – zkoumané plochy (grafická úprava S. Babušková, 2022).

Obr. 7. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Jižní partie východního řezu výkopu pro topný kanál, situovaný před západní ohradní zdí kláštera (ADB 206; řez 1970-RV). Popis vrstev: **1** – navážka (hlína, kameny, cihly); **2** – tmavošedá hlína; **3** – tmavý písk (špinavý); **4** – hnědošedý písk; **5, 5a** – vypálená hlína (stěny a dna pyrotechnologických objektů). **Vlevo** pyrotechnologický objekt z fotografie obr. 8. Situování řezu viz obr. 6 (převzato z REICHERTOVÁ 1970a; grafická úprava S. Babušková, 2022).

Obr. 8. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Výkop pro topný kanál (ADB 206) u západní ohradní zdi. Vyobrazení pyrotechnologického objektu z předklášterního horizontu, foto od severozápadu (převzato z REICHERTOVÁ 1970a, 3). Popis viz obr. 7.

V liniové sondě (ADB 206) byly zaznamenány doklady sídlištních aktivit (sídlištní vrstva, mělké nevelké zahloubené objekty) a výrobních procesů prezentovaných relikty několika pyrotechnologických zařízení. Na základě nálezů keramiky je autorka datuje do předklášterního horizontu, patrně do 12. století (nebylo ověřeno). V popisu nejspodnější vrstvy č. 4 chybí stavební materiál. Podle zhotoveného řezu se zdá, že počet objektů, který by mohl poukazovat na intenzitu osídlení, nebyl příliš vysoký. Ve výkopu nebyly zjištěny prokazatelné doklady stavebních aktivit z doby počátků výstavby kláštera.

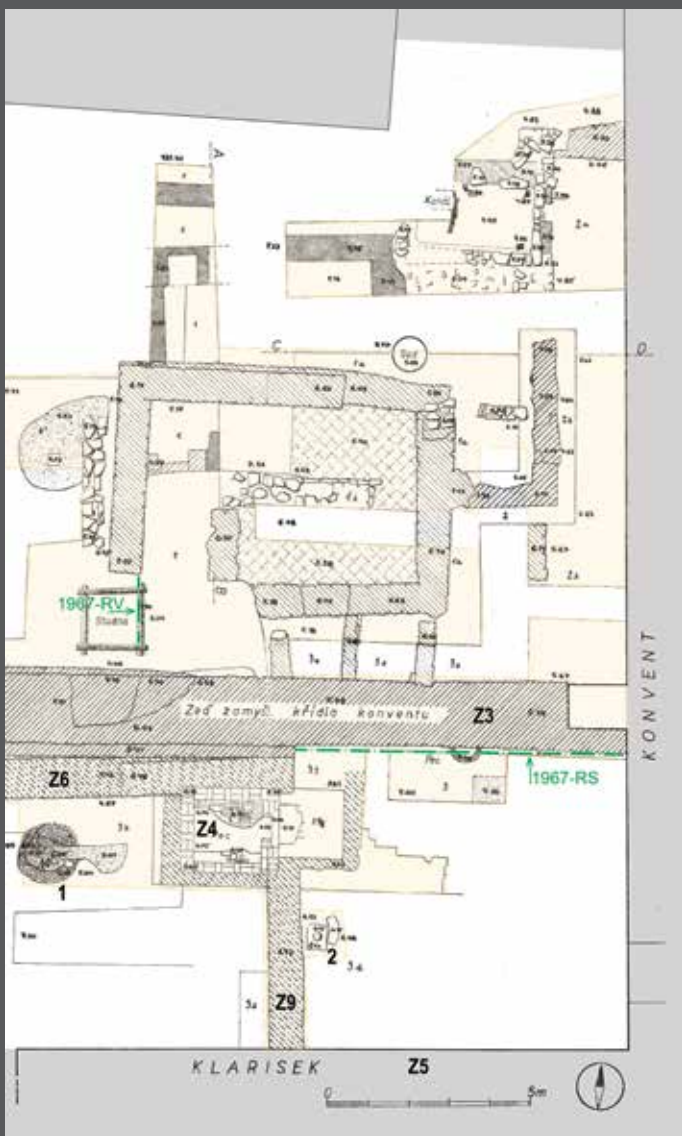
SONDY V SEVEROVÝCHODNÍ ČÁSTI ZAHRADY V LETECH 1965–1968, ADB 187, 188,
A V LETECH 1967–1969, ADB 239

Největší archeologickou akcí byl výzkum plochy střední a východní partie severní zahrady (obr. 6). Uskutečnil se celkem v šesti sezonách, jeho velmi nepravidelný průběh závisel zcela na postupu zemních prací (REICHERTOVÁ 1968a; REICHERTOVÁ 1968e). Nejdříve bylo odkryto a prozkoumáno prostranství u severního křídla konventu klarisek, na to navázala v roce 1968 kompletní skrývka celého prostoru spolu s ruční exkavací vybraných archeologických situací. Terénní práce byly ukončeny v následující sezoně. Podrobněji prozrazuje postup výzkumných prací plán prozkoumaných ploch. Je zřejmé, že zkoumáno bylo především okolí odkrytých zděných konstrukcí. Terénní řezy dokládající stratigrafickou situaci důležitých partií byly kresleny ve velmi malé míře. Pokládáme však za nutné připomenout, že dokumentace vznikala (na dnešní poměry) za nestandardních podmínek. Vedoucí výzkumu se neustále potýkala s problémy, především ze strany stavební firmy. Až na malé výjimky nebyl dodržován harmonogram prací, někdy se příliš zpožďovaly či naopak vedoucí výzkumu byla přizvána k dokumentaci vyhloubené, či dokonce již zasypané plochy výkopů. Například „[...] na základě dřívějších zjištění bylo v sezoně 1968 plánováno, že do hloubky 100 cm měl být prostor skryt strojem. Na větší části plochy zahrady stavební podnik dohodu porušil a archeologické situace byly zničeny [...]“ (REICHERTOVÁ 1970b, 2, 7). Výzkum trpěl i personálním poddimenzováním, přičemž archeologické dělníky měla zpočátku poskytovat stavba, poté je měla platit, což při průběhu výzkumu přinášelo nemalé komplikace (REICHERTOVÁ 1968b, 4).¹²

V této etapě výzkumu byly odhaleny a zdokumentovány základy různých opukových a břidlicových zdí. Z hlediska nejstarších fází vývoje kamenné zástavby lokality je důležitý objev masivní opukové konstrukce vedoucí kolmo na konventní budovu klarisek, tedy ve směru západ-východ (obr. 9: Z3, 10: Z3). Nadzemní partie zdi, jejíž konstrukce byla široká 140 cm, měla líce seskládané z opukových kvádrů (obr. 11, 12). Ty se dochovaly na jižním líci ve třech řadách, nejspodnější dvě řady měly výšku pouhých 8–10 cm. Dva kvádrů nejvýše dochovaného řádku byly vysoké 12 cm. Základové rozšíření zdi má výškovou úroveň 185,11–185,19/Bpv, základová spára tohoto zdiva nebyla výkopem dosažena. Podél jižní strany popisované zdi byla odkryta koruna konstrukce vystavěná z lomové opuky, široká 70–100 cm. K této zdi přiléhala na její jižní straně přístavba z lomové opuky. V jejím prostoru byl odkryt objekt zbudovaný na půdorysu zhruba 200 × 150 cm (obr. 12: Z4). Jeho stěny a podlaha byly zhotoveny ze spárovaných cihel stejného formátu, jako je budova konventu (28 × 12 × 7,5 cm). Objekt vystavěný ve dvou fázích byl původně interpretován jako chlebová pec (REICHERTOVÁ 1968a; REICHERTOVÁ 1968b, 4). Na základě nalezené keramiky autorka datuje v náleзовé zprávě jeho vznik do 13. nebo počátku 14. století, přičemž jeho zánik předpokládá ve století následujícím (REICHERTOVÁ 1968b, 154–155). Později bylo otopné zařízení interpretováno jako hypocaustum, jež bylo až druhotně přestavěno na chlebovou pec (REICHERTOVÁ/RADOVÁ 1981, 408). Původní funkci objektu dokládají kamenné desky s kruhovými otvory sekundárně uložené do mladší podlahy předsíně a nacházené v druhotných polohách v okolních terénech (obr. 9).

Západně od otopného zařízení odkryly výkopy pod novověkými navážkami „popelovitou vrstvu, pod níž se v hlinitopísčitém náplavu nalézala železářská výheň a [...] kolem ní zbytky keramiky a 34 kg strusky“ (REICHERTOVÁ 1968b, 157). S vysokou mírou pravděpodobnosti je tento pyrotechnologický objekt zachycen kromě fotografie (obr. 12) i na celkovém půdorysu zkoumané plochy (obr. 9). Nalezené objekty nejsou číslovány, takže jejich identifikace je často obtížná, v některých případech nemožná. Lze podotknout, že východně od otopného zařízení byl evidován další

¹² Věc došla tak daleko, že ve zprávě podávané K. Reichertovou za rok 1968 se lze dočíst: „Dosavadní výzkum v Anežském klášteře probíhal současně se stavebními akcemi, které často nerespektovaly potřeby archeol. práce. Za tohoto stavu nemožno odpovídat za škody vzniklé na archeolog. památkách a nechci si vzít na svědomí, že prostředí tak vzácné památky v samém středu Prahy není prozkoumáno tak, jak by si zasloužilo.“ (REICHERTOVÁ 1968d, *sine pag.*).

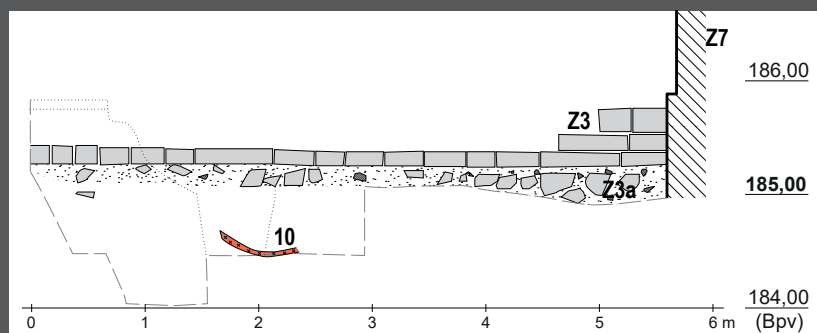
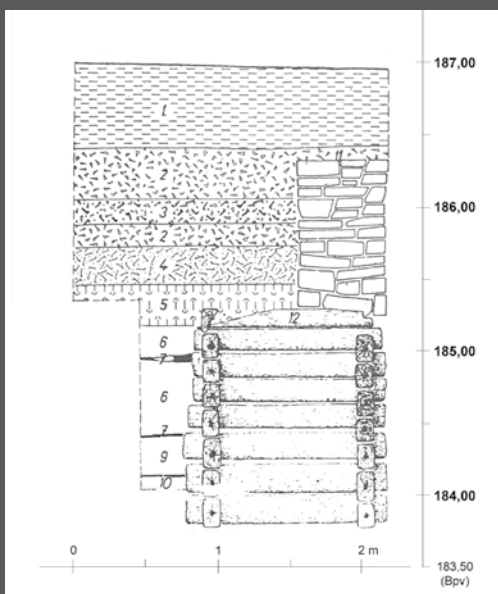
Obr. 9. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, východní část. Sondy, zděné konstrukce a objekty dokumentované K. Reichertovou v letech 1965–1969. **Žlutě** – rozsah zkoumané plochy; **zelené čerchované čáry** – analyzované řezy; **šedě** – budovy kláštera; **Z4** – hypocaustum (převzato z REICHERTOVÁ 1970b – plán v měřítku 1:50, doplněno o situování řezů; grafická úprava S. Babušková, 2022). Čísla zdí a objektů viz obr. 11 a 12.

Obr. 10. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Část zkoumané plochy severní zahrady a topného kanálu. Pohled k západu. Čísla zdí a objektů viz obr. 12 (převzato z REICHERTOVÁ 1970b, 4; úprava S. Babušková, 2022).

Obr. 12. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Východní část plochy výzkumu K. Reichertové v závěrečné fázi dokumentace. Legenda: **1** – pyrotechnologický objekt, kolem něhož byla nalezena struska; **2** – kamenná deska z konstrukce hypocausta v druhotném uložení; **Z3, Z3a** – opuková zeď (kvádríkové zdivo nedostavěné kvadratury klarisek); **Z4** – těleso hypocausta (pece); **Z5** – severní líc zdi kvadratury klarisek (dnes omítnutá); **Z6, Z9** – mladší konstrukce konventu. Foto od severovýchodu (převzato z REICHERTOVÁ 1970b, č. neg 41 119; upravila S. Babušková, 2022).

▲ **Obr. 11.** Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Řez 1967-RS – pohled na jižní stěnu odhaleného kvádríkového zdiva. **Šedě** – opukové zdivo Z3; **tečkovaně** – partie předzákladu Z3a; **červeně** – pyrotechnologický obj. 10. Situování řezu viz obr. 6 a 9 (převzato z REICHERTOVÁ 1968b, 154; grafická úprava S. Babušková, 2022).

◀ **Obr. 13.** Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Pohled na roubení studny s přilehlým souvrstvím. Popis vrstev (výběr): **5** – černá mastná vrstva se zvířecími kostmi a středověkou keramikou; **6** – hlinitopísčítá naplavenina; **7** – zuhelnatělé zbytky s obtáčenou raně středověkou keramikou; **9** – bahnitý nános; **10** – spodní voda. Situování řezu viz obr. 6 a 9 (převzato z REICHERTOVÁ 1989a, 159; grafická úprava S. Babušková, 2022).

pyrotechnologický objekt, tentokrát porušený kvádríkovou zdí, a tudíž bezpečně předklášterní (obr. 11). Jihovýchodně od zjištěného otopného zařízení byla v jiné etapě výzkumu zachycena dvojice opukových zdí zabíhající pod raně středověký konvent(?) a dřevěné piloty patrně zpevňující terén (bez dokumentace REICHERTOVÁ 1989b, 400).

Další informace poskytly výkopy severně od odkryté kvádríkové zdi, kde byla dokumentována roubená, pravděpodobně raně novověká studna. Pod nejspodněji dokumentovaným trámem byl zjištěn náplav z jemného bahnitého písku. Pro naše téma je důležité, že podél západní stěny studny byl dokumentován řez středověkým nadložím až na úroveň spodní vody (184,0 m n. m.). V dolních polohách řezu byly evidovány střídavě vrstvy hlinitopísčité naplaveniny, zuhelnatělých zbytků a bahnitého nánosů (obr. 9, 13). Nejspodněji evidovanou vrstvu bahnitého nánosů lze snad interpretovat jako výplň deprese přírodního či umělého charakteru.

Na ploše severovýchodní části zahrady evidovala Květa Reichertová kromě několika větších pyrotechnologických objektů i několik desítek kúlových a sloupových jam, které řadí do nejstaršího předklášterního horizontu (REICHERTOVÁ 1970b). Jen ve výjimečných případech jsou objekty takto řazeny na základě stratigrafické situace, což je příklad objektu porušeného stavbou kvádríkové zdi. Pokud jde o nálezy keramiky, jsou jednotlivé artefakty očíslovány inventárními čísly, ale ve většině případů je jejich přesné přiřazení ke konkrétním stratigrafickým jednotkám nemožné.¹³ K pouze hypotetickému řazení objektů do časového horizontu je možné využít i zjištěnou nadmořskou výšku, která určuje polohu mazanice západně od nalezeného hypocausta (obr. 9).

Na Františku ppč. 893, před čp. 811/I

(Zdeněk Dragoun, 1977–1978, akce PSSPPOP č. LXXIII (nově 1977/73), ADB 430–432, 504–506)

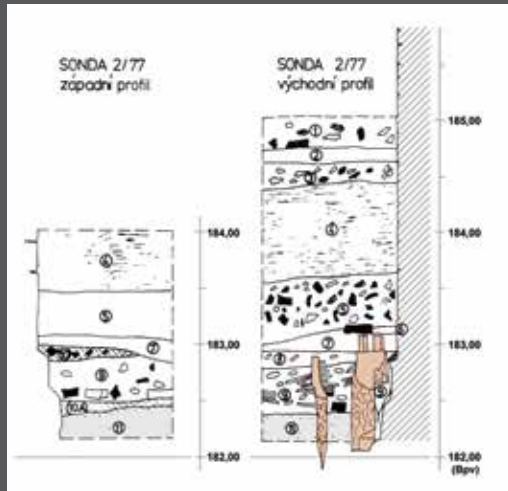
Výzkum byl realizován šesti sondami vykopanými podél vnějšího líce severní obvodové zdi kláštera u štítové zdi konventní budovy (obr. 5; DRAGOUN 1979; DRAGOUN 1980). Zásadní zjištění přinesla sonda 2/77 (obr. 6; ADB 431). Byla hloubena od úrovně podlahy sklepa až na úroveň spodní vody. Základová spára štítové zdi ale nebyla z technických důvodů (spodní voda) dosažena (obr. 14). Sonda zachytila spodní úroveň výstavby severní štítové zdi konventu klarisek, vystavěné pravděpodobně ve 30. letech 13. století (SOUKUPOVÁ 2011, plán na s. 24). Stavební úroveň zdi byla tvořena horní polohou šedo zeleného jílovitého písku (vr. 11), který neobsahoval žádný archeologický materiál (DRAGOUN 1980, 222). Na popisovaný jílovitý písek (patrně povodňový sediment) nasedala přibližně 10 cm mocná maltová vrstva (obr. 14: vr. 10A) vzniklá podle vedoucího výzkumu při budování nejstarší fáze stavby. V jejím průběhu došlo k jednorázovému zvýšení terénu zhruba o 60 cm. To bylo tvořeno vrstvami 8 a 9, na něž nasedá mladší maltová vrstva (vr. 10) představující druhou stavební úroveň a zřetelně související už výškově s úrovní rozšířeného základu zdi konventu. Vrstva 9 byla tvořena šedým jílovitým pískem s oblázky, úlomky cihel, prežů, zlomkem gotické cihly (14 × 8 × ? cm) a kompletní cihlou (17 × 13 × 7,5 cm). Vrstva 8 souvisela se stavbou vyplétaného plotu, který probíhal kolmo ke zdivu a jehož jižní konec respektuje základové zdivo štítové zdi (DRAGOUN 1979, 14, obr. 15). Funkce plotu podle pravděpodobné interpretace spočívala v zabezpečení zvýšeného terénu před odplavením (DRAGOUN 1980, 222). Nejspodnější partie nadzemního zdiva stavby byla tvořena třemi řadami rezavě červených pískovcových kvádrů (výška v sondě 23, 42 a 26 cm; obr. 16).¹⁴ V některých partiích se na nich dochovalo podřezávané spárování. Na ně nasedalo opukové kvádríkové zdivo o celkové výši přibližně 5 metrů. Popsané zdivo přesahovalo šířku štítové budovy zdi kláštera téměř o 4 metry k východu a více než o 6 metrů k západu (DRAGOUN 1980, 223, obr. 5 na s. 217). Druhou stavební etapu ohradní zdi prezentuje zdivo z lomového opukového kamene, které je s kvádríkovou zdí provázáno. Autor vyhodnocení nepředpokládá mezi oběma partiemi zdi dlouhý časový interval (DRAGOUN 1980, 224).

Nálezový fond je vyobrazen v uvedeném článku (DRAGOUN 1980, obr. 6 na s. 218 a obr. 7 na s. 218). Z vrstev, které souvisejí s první etapou výstavby, nebyla žádná keramika získána, dva exempláře keramiky z nádob se zduřelou profilací (DRAGOUN 1980, 218: zlomek č. 8 a 219: zlomek č. 20) tvořily intruzi v mladších polohách. Kalichovité okraje zjištěny nebyly.

13 Uložení nálezového fondu keramiky získané v letech 1965–1971 je neznámé, pouze část nálezového fondu je uložena v Muzeu hl. města Prahy. Informace o něm lze čerpat z nálezových zpráv, jejichž součástí jsou i kresby vybrané keramiky, a ze souhrnného článku o keramických nálezích (REICHERTOVÁ 1970a; REICHERTOVÁ 1970b, REICHERTOVÁ 1989b).

14 Ve srovnání s opukou je pískovec zpravidla výrazně odolnější. Exponované části staveb jsou proto budovány právě z pískovců (např. Juditin most aj.)

Obr. 14. Praha 1-Staré Město, ulice Na Františku, sonda 2/77 z roku 1977 u severní zdi konventu klarisek (ADB 431), západní a východní řez. Popis vrstev: 1 – maltová drť, cihly, úlomky kamene; 2b – světle hnědá jílovitopísčítá s maltovými zrny; 3 – maltová drť, kameny; 4 – světle šedé popelovitójílovité souvrství tvořené jemnými usazenými vrstvičkami; 5 – úlomky cihel, prejzů a kamene; 6 – hnědá hlinitopísčítá; 7 – tmavě hnědošedá písčitochlinitá; 8 – světle nazelenalá kovově šedá písčitojílovitá; 9 – šedá jílovitopísčítá s oblázky a úlomky cihel a prejzů; 10+10A – maltové vrstvy; 11 – šedozelená jílovitopísčítá. Hnědě – dřevěné konstrukce. Situování řezu viz obr. 6 (převzato z DRAGOUN 1979, 214; grafická úprava S. Babušková, 2022).

Obr. 15. Praha 1-Staré Město, ulice Na Františku, sonda 2/77 u severní zdi konventu klarisek (ADB 431). Foto východní stěny. Kůly se zbytky výpletu proutěného plůtku. (Pohled od západu; popis fotografie DRAGOUN 1979, 213; foto Z. Helfert, NPÚ v Praze, č. neg. 39387.)

Obr. 16. Praha 1-Staré Město, ulice Na Františku, sonda 2/77 u severní zdi konventu klarisek (ADB 431), jižní stěna. Kvádříkové opukové zdivo pod severním štítem konventu klarisek. Spodní část zdiva nad úrovní koruny základu tvoří tři řady pečlivě opracovávaných pískovcových kvádrů. Nahoře uprostřed otvor pro zakotvení lešení. (Pohled od severu; popis fotografie DRAGOUN 1979, 213; foto Z. Helfert, NPÚ v Praze, č. neg. 39386.)

Anežský klášter – severní zahrada, ppč. 898

(Jan Havřda, Zdeněk Dragoun, 2007, akce NPÚ v Praze č. 2007/24: sonda I – ADB 6666, sonda II – ADB 6667 a sonda III – bez č. ADB)

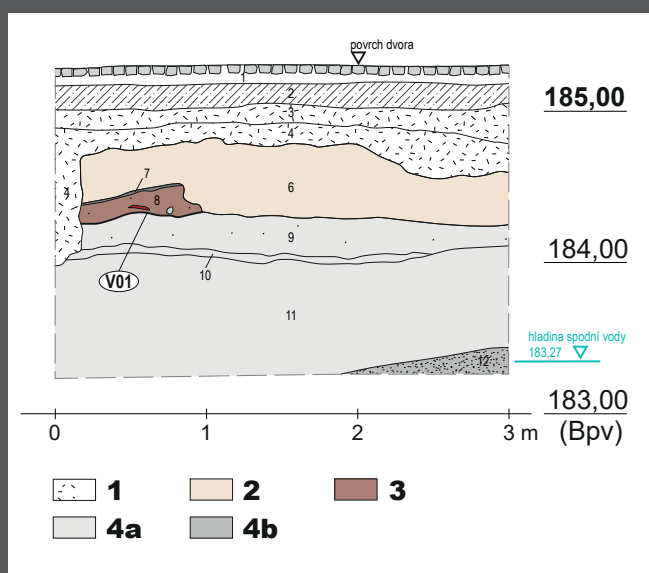
Záchranný výzkum proběhl na západním klášterním dvoře v září a říjnu roku 2007 (obr. 5, 6). Akce byla vyvolána stavbou retenční nádrže a pokládkou kanalizace. Největším zásahem byla jáma vyhloubená při budování jímky na vodu (sonda I). Ta byla vykopána v místě se starou ekologickou zátěží, tj. v prostoru, kde se skladovaly topné oleje či obdobné produkty, místy byly patrné průsaky těchto látek. Severně od nádrže vyhloubila stavební firma 15 m dlouhý liniový výkop, ten byl při výzkumu označen jako sonda II. Východně od něj se nalézal nevelký kruhový výkop, sonda III.

SONDA 2007/24 – SONDA I (ADB 6666)

Jako sonda I byla označena stavební jáma situovaná 16 m západně od klášterní kuchyně (obr. 6). Její rozměry činily 5,8 × 6,9 m. Hloubena byla ze současného povrchu, z nivelety 185,3. Dno výkopu se nalézalo ve výšce 183,07–183,37 m n. m. Spodní voda se objevila v hloubce 2,08 m, tj. na niveletě 183,27 (zaznamenáno 5. 9. 2007). Nejjižnější část sondy byla narušena výkopem

pro kanalizaci. Na počátku výzkumu byly do protilehlých rohů jámy položeny dvě bodové zjišťovací sondy. V nich byly zachyceny pouze recentní navážky a povodňové sedimenty. Následně došlo k odstranění recentních vrstev a celá plocha sondy byla začištěna. Kromě malého reliktu objektu v jihozápadním rohu sondy (obr. 17: V01) zde byly zaznamenány pouze povodňové hlíny. Archeologicky byly rozebírány jeden metr široké bloky terénu při východní a severní stěně sondy I (obr. 18).

Pod recentními navážkami mocnými 0,7 m, někde pouze 0,4 m, se nalézala vrstva přirozených sedimentů – písčité povodňové hlíny – mocná ca 0,5 m (obr. 17: vr. 6). Z této vrstvy bylo vyzvednuto šest drobných (cca 2 × 2 cm) ometlých zlomků keramiky. Většinu z nich lze datovat do závěru raného středověku. U některých nelze vyloučit pravěké stáří. Nejmladším nálezem byl jeden jednoduše ovalený okraj zařaditelný do pozdního středověku. V tomto případě lze uvažovat o mladší intruzi (HAVRDA/DRAGOUN 2007, 4). V jihozápadní části sondy tato vrstva (vr. 6) překryla polohu uhlíků (vr. 7) a krémově světlé šedého popela s úlomky zvířecích kostí a většími keramickými střepy (vr. 8). Tuto polohu lze interpretovat jako výplň sídlištního objektu (obr. 17: V01). Mělký objekt zasahoval směrem k západu mimo plochu sondy, na jihu byl narušen výkopem pro kanalizaci (obr. 19). Tvar ani rozměry objektu se zjistit nepodařilo. Jeho minimální hloubka činila 0,2 m a jeden rozměr min. 0,8 m. V nálezovém souboru čítajícím 15 keramických fragmentů

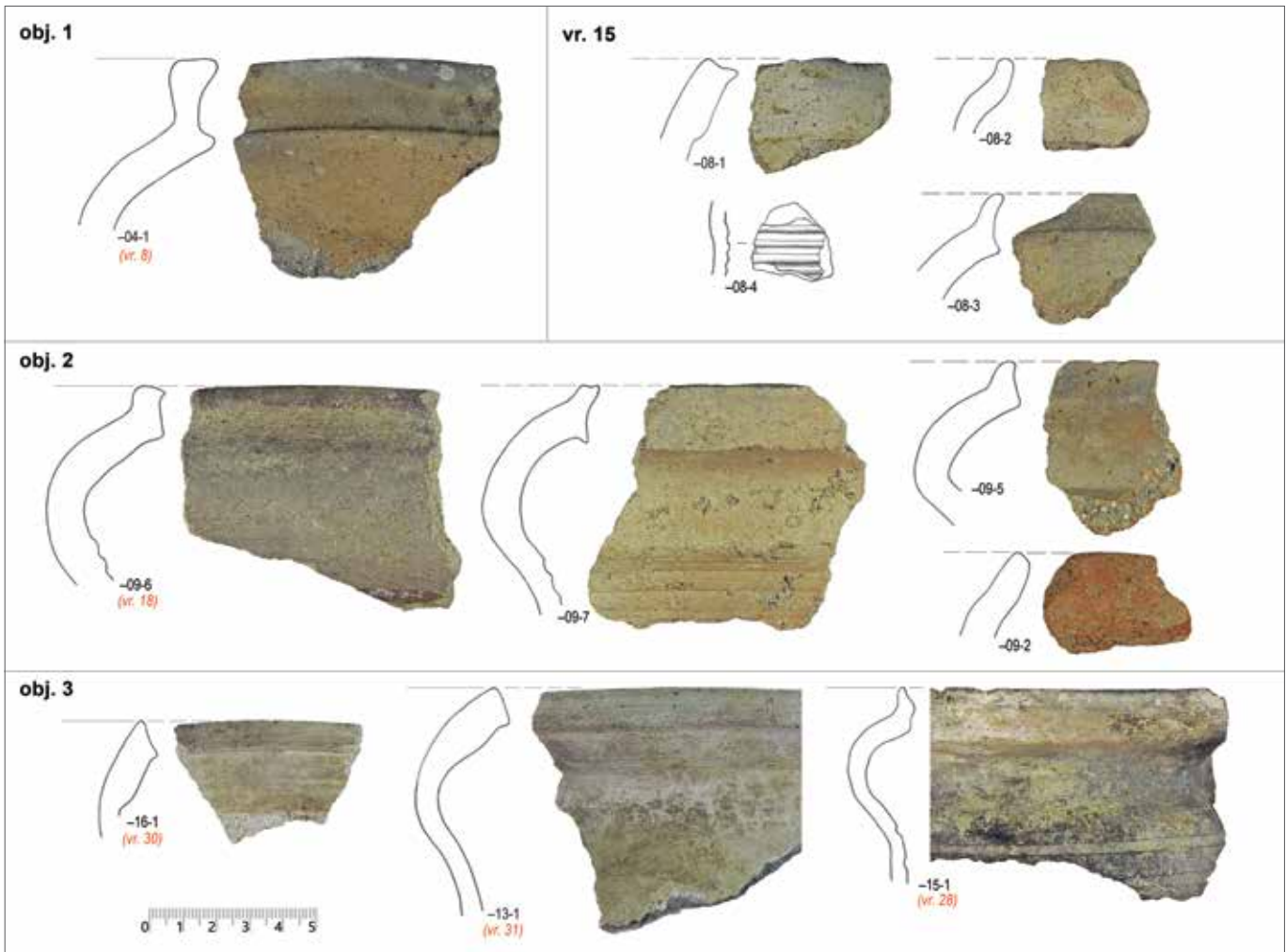
Obr. 17. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, ppč. 898. Řez 2007/24-RZ (jižní část západní stěny sondy I, výzkum NPÚ v Praze č. 2007/24). Popis vrstev: 1 – dlažební kostky uložené ve štěrkokopiskovém loži; 2 – vrstva betonu, podklad dlažby; 3 – šterk promísený hnědou písčitou hlínou, recentní navážka; 4 – hnědá prachovitá hlína s cihlami, valouny a opukou, při bázi cca 40 cm mocná vrstva písku, zásyp výkopu pro kanalizaci; 5 – hnědošedá písčité hlína, ojediněle rezavě vysráženiny, povodňová hlína (tmavší zbarvení způsobeno patrně znečištěním ropnými produkty); 6 – světlejší hnědá písčité hlína 0,5–1 cm, vzácně valounky do 2 cm, ojediněle rezavě železité vysráženiny, velmi vzácně ometlé keramiky (povodňová hlína); 7 – černá měkká vrstvička uhlíků velikosti až 2 cm (výplň V01 = objektu 1); 8 – krémově šedý popel, četné uhlíky 0,5–2 cm, vrstvičky hnědého popela mocné 0,5–3 cm, větší zvířecí kosti, četné velké úlomky keramiky (výplň V01); 9 – tmavě hnědá písčité hlína, nahodile uhlíky 0,5–3 cm, většinou rozpadající se, vzácně říční valounky 0,5–4 cm a malé ometlé zlomky pravěké keramiky, patrně příměs humusu (přepravený půdní horizont nebo povodňová hlína); 10 – narezle hnědá písčité hlína (místy až jílovitá), vzácně uhlíky do 0,5 cm, velmi vzácně malé ometlé zlomky pravěké keramiky (povodňová hlína); 11 – tmavě hnědá prachovitá hlína, rezavě vysráženiny 0,5–5 cm, vzácně uhlíky 0,5–2 cm, směrem dolů jemnější až jílovitá, velmi vzácně drobné ometlé fragmenty pravěké keramiky (povodňová hlína), 12 – okrově rezavý střednězrný písk, ojediněle říční valounky 0,5–3 cm, říční sediment. Situování řezu viz obr. 6 (kresba E. Ditmar, 2007; grafická úprava S. Babušková, 2022). Barevně vyznačeny jednotlivé sídelní horizonty a geologický podklad. Legenda: 1 – recentní a novověké navážky a zásypy liniových výkopů; 2 – vrcholná a pozdně středověké vrstvy a objekty pocházející z doby po založení Anežského kláštera (po roce 1231); 3 – rané středověké objekty z doby předklášterního osídlení (12. století – do roku 1231); 4a – povodňové písčité hlíny (podloží); 4b – fluvialní písek (podloží).

Obr. 19. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, ppč. 898. Detail západní stěny sondy I, řez 2027/24-RZ, výzkum NPÚ v Praze č. 2007/24. Uprostřed relikt objektu obj. 1 (V01), jehož výplň tvořil světlý popel (vr. 8). Objekt byl narušen výkopem pro kanalizaci (vr. 4) a byl překryt vrstvou povodňové hlíny (vr. 6) uložené ve středověku. Pod objektem 1 souvrství povodňových hlín s pravěkou keramikou (vr. 9, 10, 11). Kresbu řezu cf. obr. 17 (foto E. Ditmar, 2007).

Obr. 18. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Žánrové foto z výzkumu NPÚ v Praze 2007/24 při začišťování řezů v sondě I (foto J. Hlavatý, 2007).

Obr. 20. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, ppč. 898. Výzkum NPÚ v Praze č. 2007/24. Výběr zlomků keramiky ze sond I, II a III, ze situací starších než výstavba kláštera – před rokem 1231 (kresba V. Čermák; foto M. Růžicka, grafická úprava S. Babušková, 2022).

Obr. 21. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, ppč. 898. Výzkum NPÚ v Praze č. 2007/24, sonda I, řez 2007/24-RZ. Pravěká keramika z vrstvy povodňové hlíny (vr. 11), do níž byly zahloubeny raně středověké objekty (foto M. Růžicka, 2022).

převažovaly velké zlomky, až 15 cm. Zastoupeny byly zlomky minimálně tří nádob: nádoba s vysokým, vzhůru vytaženým okrajem s hrubozrnným ostřivem (obr. 20: obj. 1/04-1), technická miska a zlomky z těla nádoby ze šedé tvrdě vypálené keramiky, kterou lze přiřadit k okruhu nádob s klasicky zduřelým okrajem. Keramiku z objektu V01 lze předběžně datovat do 2. poloviny 12. až 1. třetiny 13. století.

Středověký objekt V01 se nalézal na povrchu, respektive byl zahlouben do souvrství tmavších humózních hlín (obr. 17: vr. 9, 10,11), s povrchem v úrovni 184,0–184,3 m n. m. Z tohoto souvrství byly získány drobné omleté fragmenty pravěké keramiky (obr. 21).

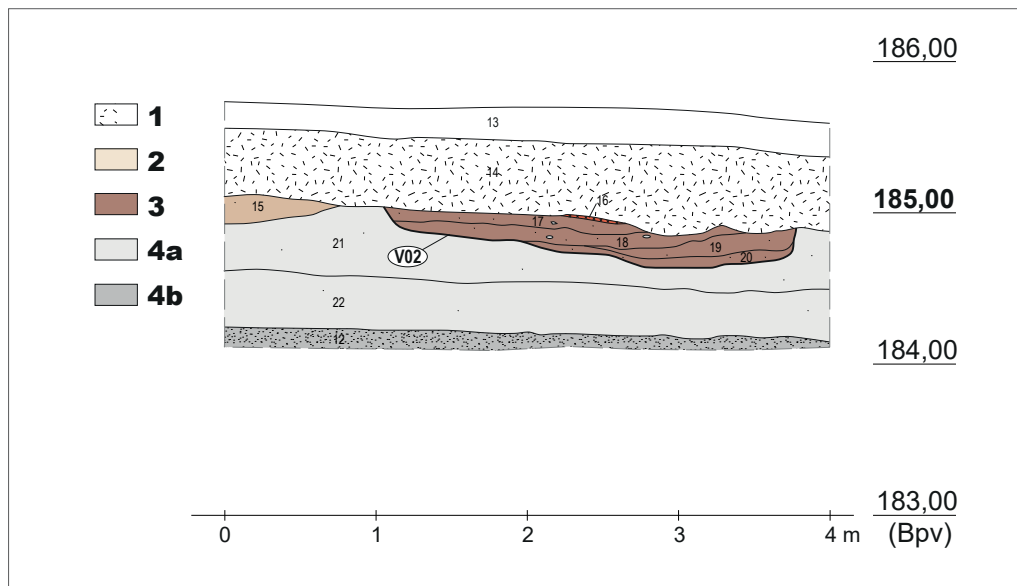
Vzácně se zde objevily i drobné uhlíky a drobné kousky mazanice.¹⁵ Toto souvrství lze interpretovat jako přeplavený půdní typ nebo mírně humózní povodňovou hlínu pravěkého stáří. Celková mocnost hlinitých povodňových sedimentů s nálezem pravěké keramiky se pohybovala okolo 0,8–1,2 m. Hlinité sedimenty překryly

¹⁵ Celkem se v sondě S1 podařilo nalézt 21 pravěkých, přesněji obtížně zařaditelných keramických zlomků (tři z vrstvy 9, dva z vrstvy 10 a šestnáct z vrstvy 11). Jejich průměrná velikost činila 1–2 cm, zcela ojediněle až 7 cm. Z vrstvy 11 byly získány dva zlomky zvířecích kostí.

vrstvu fluvialního (říčního) písku. V tomto sedimentu se již antropogenní příměsi nevyskytovaly. Písek se v době výzkumu nacházel již pod hladinou spodní vody.

SONDA 2007/24 – SONDA II, ADB 6501

Jako sonda II byl při výzkumu v roce 2007 označen výkop vzniklý při opravě kanalizace, hluboký 1,2–1,7 m (obr. 5, 6). V délce 15 m byla dokumentována jeho východní stěna (obr. 22). Úseky stratigrafie narušené recentními zásahy nebyly při výzkumu kresleny. Pod polohou novověké navážky (vr. 14), jež byla překryta recentní antropogenní půdou (úprava zahrady ve 20. století, vr. 13), se v hloubce 0,6 m od současného povrchu nalézala poloha přemístěné (přeplavené?)

Obr. 22. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, ppč. 898. Řez 2007/24-R01 (střední úsek východní stěny sondy s. II, výzkum NPÚ v Praze č. 2007/24). Popis vrstev: **12** – okrově rezavý středně zrnny písek, ojediněle říční valounky 0,5–3 cm (říční sediment); **13** – recentní humózní zahradní horizont; **14** – hnědošedá heterogenní kamenitá písčité hlína, četné úlomky cihel a opuky do 10 cm, nahodile hrudky malty, valounky, uhlíky, glazovaná keramika (novověká navážková vrstva); **15** – světle hnědá písčité hlína, nahodile uhlíky 0,5–1 cm, mazanice 0,5–2 cm, ojediněle valounky 0,5–1 cm, opuka 0,5 cm, vzácně zvířecí kost, struska, oproti povodňové hlíně vr. 21 více příměsí (povodňová hlína s antropogenními příměsí); **16** – tmavě červenohnědá písčité hlína, při povrchu cca 0,5 cm silná vrstvička uhlíků, redukčně vypálená hlína na povrchu raně středověkého objektu (relikt pyrotechnologického objektu či ohniště); **17** – světle hnědá silně písčité hlína, nahodile uhlíky 0,5–1 cm, ojediněle mazanice 0,5 cm, vzácně střípky opuky 0,5 cm (charakter povodňové hlíny, buď uměle přemístěná, nebo přirozeně uložená v depresi v místě zaniklého objektu, výplň raně středověkého objektu V02); **18** – hnědošedá středně písčité hlína, hojně uhlíky 0,5–3 cm, nahodile mazanice 0,5–3 cm, valounky 1–5 cm, ojediněle větší zlomky středověké keramiky, při bázi vrstvička světlého popela (výplň objektu V02); **19** – světle hnědá písčité hlína, nahodile až ojediněle uhlíky 0,5–1 cm, vzácně mazanice 0,5 cm (obdoba vr. 17, charakter povodňové hlíny, buď uměle přemístěná, nebo přirozeně uložená v depresi v místě zaniklého objektu, výplň raně středověkého objektu V02); **20** – šedoohnědá písčité hlína, nahodile až hojně uhlíky 0,5–3 cm, ojediněle větší zlomky středověké keramiky (výplň objektu V02); **21** – světle hnědá písčité hlína, nahodile železité vsráženiny, vzácně uhlíky 0,5 cm, valounky 0,5–2 cm (povodňová hlína); **22** – tmavě hnědá písčité hlína, nahodile železité vsráženiny, vzácně uhlíky 0,5 cm (povodňová hlína). Situování řezu viz obr. 6; barevně sídelní horizonty a geologický podklad, legenda viz obr. 17 (kresba E. Ditmar, 2007; grafická úprava S. Babušková, 2022).

světle hnědé povodňové hlíny s četnějšími antropogenními příměsí: mazanice, uhlíky, střípky opuky, vzácně zvířecí kosti, úlomek strusky a středověká keramika (vr. 15).¹⁶ Ta byla zastoupena zlomky z nádob s archaicky zduřelým okrajem a okrajem vysokým vzhůru vytaženým¹⁷ (obr. 20: 08-1 až 08-4). Spíše než jako sídlištní, lze tuto vrstvu interpretovat jako povodňový sediment – doklad povodně či více povodní, které postihly toto nízko položené území někdy na konci raného nebo na počátku vrcholného středověku. Uprostřed východní stěny sondy II byl odkryt mírně zahloubený sídlištní objekt (obr. 6; 22: V02). Jeho jeden rozměr činil minimálně 2,7 m, hloubka 0,2 m. Dno bylo ploché, mírně zvlněné, stěny šikmé až takřka kolmé. Vyplněn byl jak světle hnědými povodňovými písčitymi hlínami bez výraznějších antropogenních příměsí (vr. 17 a 19), tak vrstvami s uhlíky, mazanicí a velkými zlomky z nádob s vysokým vzhůru vytaženým okrajem a fragmenty technických misek (vr. 18 a 20;¹⁸ obr. 20: 09-2, 09-5, 09-6 a 09-7). Na výplni objektu V02 byla dochována propálená hlinitá vrstvička (vr. 16), patrně relikt pyrotechnologického zařízení. Keramiku nalezenou ve výplni V02 lze datovat do 12. až 1. poloviny 13. století. Objekt byl zahlouben do světle hnědé písčité povodňové hlíny, jako nevýrazná příměs v ní byly zaznamenány drobné uhlíky (vr. 21). Povrch povodňové hlíny, do které byl zahlouben středověký objekt, mírně stoupal od jihu (niveleta 184,86 zaznamenaná na jižním konci řezu R01) k severu (niveleta 185,14 zaznamenaná na severním konci řezu R01). Na vzdálenost 14 m činil rozdíl pouhých 0,28 metru. Mladší světlá povodňová hlína se usadila na tmavě hnědé písčité povodňové hlíně, též s uhlíky (vr. 22). Na rozdíl od sondy I nebyly v sondě II z těchto sedimentů získány žádné keramické (pravěké) nálezy. Povodňové hlíny o mocnosti 0,7–0,9 m překryl, stejně jako v sondě I, okrově rezavý fluvialní písek (vr. 12). Ten již byl bez jakýchkoli antropogenních příměsí.

16 Svrchní partie nadloží byla patrně zničena při terénních a stavebních úpravách v průběhu 20. století.

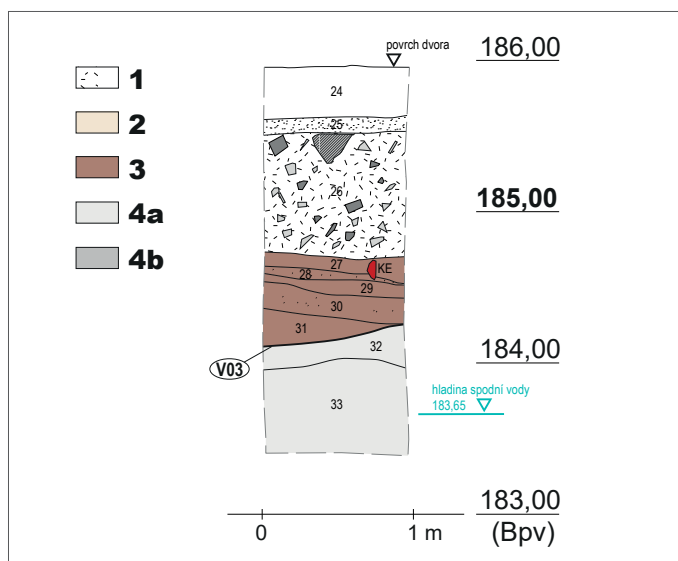
17 Z vrstvy 15 bylo při vzorkování řezu získáno celkem 15 keramických zlomků, 4 zvířecí kosti a jeden kus strusky.

18 Z výplně objektu obj. 2 bylo získáno kromě několika zvířecích kostí i několik desítek zlomků keramiky (z vrstvy 18 celkem 51 fragmentů, z vrstvy 20 celkem 10 fragmentů).

SONDA 2007/24 – SONDA III, ADB ZATÍM NEPŘIDĚLENO

Jako sonda III byl označen kruhový výkop pro betonové skruže o průměru 1,6 m, hluboký 2,6 m (obr. 5, 6). Dokumentována byla jeho východní stěna, kde se dochovala nejméně narušená partie středověkého nadloží (obr. 23). Pod současným povrchem (185,96 m n. m.) se nacházely recentní navážky o celkové mocnosti 1,25 m. Pod nimi leželo 0,5 m vysoké souvrství, jehož jednotlivé hlinité vrstvy obsahovaly uhlíky a zlomky keramiky (vr. 27 až 32). Lze je interpretovat jako výplň zahloubeného sídlištního objektu (V03). Míru zahloubení tohoto objektu lze určit na základě rekonstruované výšky podloží, jež byla ověřena v sondě realizované v roce 2021, a situované 5 m severně od sondy III, a kde byla 184,7 m n. m. (TAIBL 2022). Míra zahloubení objektu V03 by tak činila ca 0,5 metru. V jeho výplni byla nalezena keramika ze sklonku raného středověku.¹⁹ Zastoupeny byly zlomky nádob s archaicky zduřelým

Obr. 23. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, ppč. 898. Řez 2007/24-R02 (výzkum NPÚ v Praze č. 2007/24, východní stěna sondy s. III). Popis vrstev: **24** – hnědá humózní drobtovitá hlína (zahradní horizont); **25** – rezavý hrubozrný pisek; **26** – úlomky opuky, cihel, betonu, stavební odpad (recentní navážka); **27** – šedá písčité hlína, nahodile uhlíky, nahodile zlomky keramiky o velikosti až 10 × 12 cm; **28** – šedá písčité hlína, četně uhlíky, nahodile zlomky keramiky; **29** – šedá písčité hlína, nahodile uhlíky, četně zlomky keramiky, příměs světlého písku; **27-29** – výplň raně středověkého objektu V03 (buď uměle přemístěná, nebo přirozeně uložená); **30** – šedá písčité hlína, četně větší uhlíky, hojně středověká keramika (výplň objektu V03); **31** – slabě narezlá hnědá písčité jílovitoprachovitá hlína, nahodile zlomky keramiky (druhotně přemístěný? povodňový sediment nebo spodní výplň objektu V03); **32** – našedle hnědá písčitojílovitá hlína (povodňový sediment); **33** – hnědá jílovitoprachovitá hlína (povodňový sediment). Situování řezu viz obr. 6; barevné sídelní horizonty a geologický podklad; legenda viz obr. 17 (kresba J. Hlavatý, 2007; grafická úprava S. Babušková, 2022).

okrajem, s okrajem vysokým i nízkým, vzhůru vytaženým (obr. 20: 13-1, 15-1, 16-1). Soubor obsahoval i technické misky, fragment tuhé keramiky a zlomek ze silnostěnné zásobnice. Za nejmladší prvky souboru lze považovat tři zlomky tvrdě vypálené šedé keramiky s hladkým povrchem – patrně z nádob s klasicky zduřelým okrajem. Nalezený keramický soubor lze zařadit do 2. poloviny 12. až 1. třetiny 13. století. Spodní partii dokumentované stratigrafie tvořilo (od nivelety 184,30), stejně jako v sondách I i II, souvrství povodňových hlín: vr. 32 a 33. Spodní voda se objevila v hloubce 2,1 m (183,66 m n. m.; zaznamenáno 11. 10. 2007).

SOUHRN

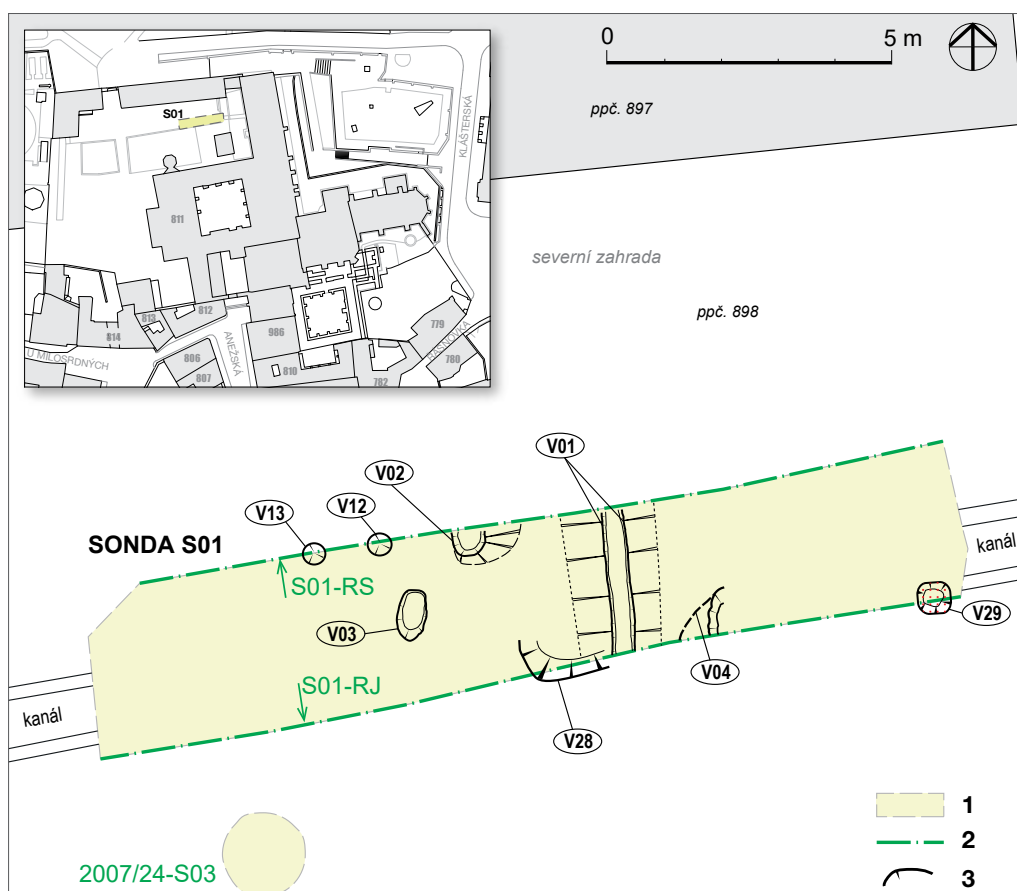
Ve středověkých situacích zkoumaných v roce 2007 nebyly zaznamenány žádné nálezy či situace související s výstavbou kláštera (po roce 1231), a to ani artefakty svědčící o stavební aktivitě (úlomky malty, opuky, cihel). Nalezeny nebyly ani jiné vrcholně středověké či raně novověké objekty. V každé ze zkoumaných sond byl objeven jeden předklášterní sídlištní objekt. I v největší z dokumentovaných sond, v sondě I, nebyly zjištěny žádné další sídlištní situace, kromě jednoho objektu z 12. století vyplněného popelem. Tento objekt byl snad v průběhu 13. století pohřben pod povodňovými hlínami. Pod raně středověkým objektem byly evidovány povodňové sedimenty s pravěkou, blíže neurčitelnou keramikou. Nelze však vyloučit, že část raně středověkého nadloží byla odstraněna v průběhu 20. století.

Anežský klášter – severní zahrada, ppč. 898, 2021

(Pavel Taibl, akce NPÚ v Praze č. 2021/10: sonda S01 – ADB zatím nepřiděleno)

Výzkum byl vyvolán rekonstrukcí severní partie původního topného kanálu (obr. 5, 6). Nenarušenou partii středověkého nadloží bylo proto možné sledovat jen na samotných řezech po odstranění zdí kanálu a pod jeho dnem. Trasa obnovované části topného kanálu se shodovala s trasou zkoumanou Květou Reichertovou v letech 1967–1969. Plocha sondy (obr. 24) byla po odstranění recentních konstrukcí začištěna a rozlišené stratigrafické jednotky zdokumentovány. Celkem zde byly nakresleny dva řezy, severní a jižní (S01-RS a S01-RJ), a jeden půdorys (obr. 24, 25).²⁰

¹⁹ Celkem bylo z vrstev 27 až 32 získáno při vzorkování 44 zlomků středověké keramiky, dále 3 kosti a 1 fragment železa.
²⁰ Nadloží zde bylo ve své vrchní partii v letech 1965–1969 „seřiznuto“ plošným archeologickým výzkumem a následnými stavebními úpravami. Samotná plocha výzkumu, částečně dokumentovaná v roce 1969, byla poté pravděpodobně zasypana stavebním odpadem a výkopkem z ploch výzkumu, kdy vrcholně středověké situace spolu s raně novověkými byly částečně (?) odstraněny.

Obr. 24. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Výzkum NPÚ v Praze č. 2021/10, půdorys sondy S01. Nejstarší objekty zahloubené do podloží. Legenda: **1** – zkoumaná plocha sondy S01 v roce 2021; **2** – dokumentované řezy RS a RJ; **3** – hrany zahloubených objektů (grafická úprava S. Babušková, 2022).

SONDA 2021/10-S01, SEVERNÍ ŘEZ

Pod dvěma rozsáhlými novověkými výkopy byly evidovány raně novověké vrstvy v podobě násypů S01-09, 10, 13, 17, přičemž vrstva S01-17 byla výplní výkopu V07, který se z úrovně novověkého nadloží zahluboval přímo do nivní terasy (obr. 25). Tyto vrstvy datujeme pomocí keramiky z nálezového fondu do 16.–17. století.²¹ Pod novověkými vrstvami byly zdokumentovány doklady osídlení z doby existence kláštera z 14. a 15. století. Na severním řezu šlo především o vodorovně uložené souvrství (11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 30, 36 a 37) a výkopy V14 a V10. Tyto kontexty datujeme pomocí keramiky typické pro tuto chronologickou etapu – okruží,²² vysokého okruží,²³ zásobnice²⁴ a dalších prvků nálezového fondu – technické keramiky.²⁵ Zajímavou stratigrafickou jednotkou byl fragment obtížně interpretovatelného cihlového pyrotechnologického zařízení (obr. 25: vr. 18, 19).

Přímo do podloží byly zahloubeny objekty, které považujeme za doklady předklášterního osídlení (obr. 25: V01, V02, V12, V13). Ve výplni objektu V02 byl nalezen archaicky zduřelý okraj, který datujeme do 1. poloviny 12. století či do sklonku 11. století. V objektu V01 žlabového charakteru se vyskytl malý vzhůru vytažený okraj a okraj klasicky zduřelý (2. polovina 12. století až 1. třetina 13. století). I objekty V12 a V13 podle přítomnosti zlomků²⁶ malého vzhůru vytaženého okraje datujeme do stejného časového období (obr. 26).

SONDA 2021/10-S01, JIŽNÍ ŘEZ

Poněkud rozdílná situace byla zjištěna a zdokumentována na jižním řezu (S01-RJ) sondy. Pod recentními stratigrafickými jednotkami již byla dochována středověká a novověká partie nadloží reprezentovaná horizontálně uloženými vrstvami, výkopy a reliktů zděných konstrukcí (Z01, Z02,

21 Byly evidovány fragmenty kachlů ze stejného období či fragmenty železných předmětů.

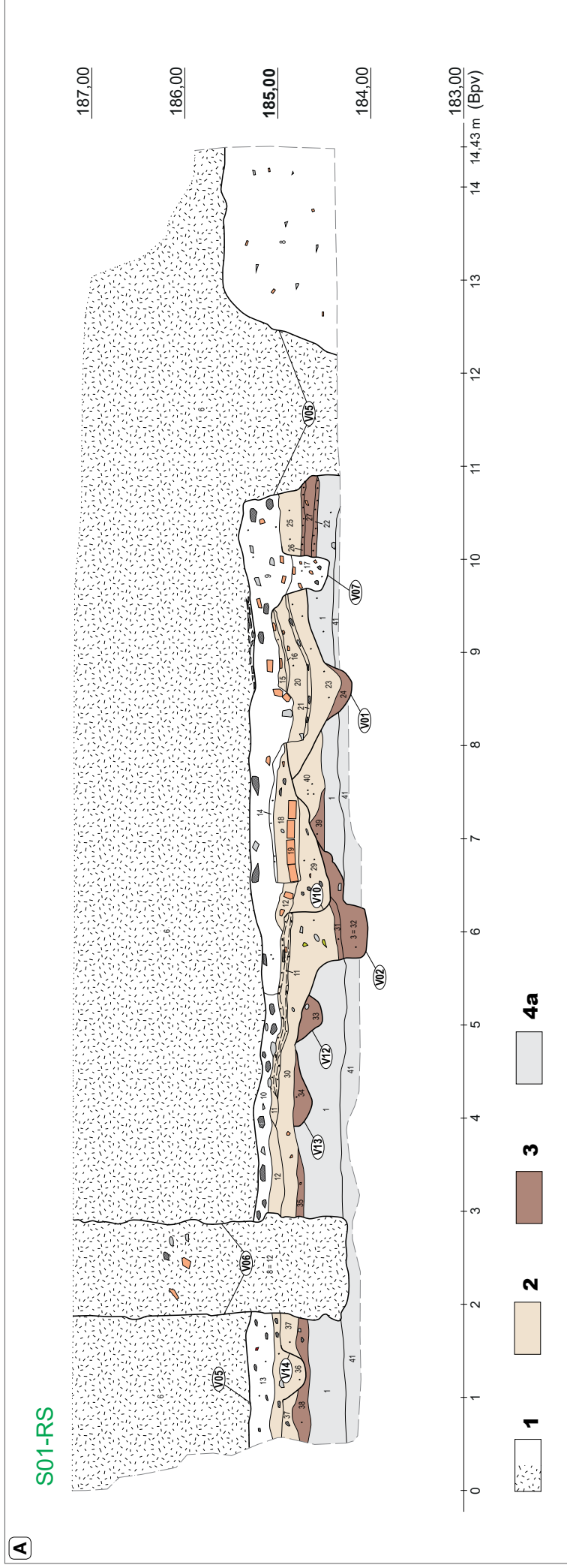
22 1 ks ve vrstvě 20, 1 ks ve vrstvě 29, 1 ks ve vrstvě 36.

23 1 fragment ve vrstvě 15 a 1 ks ve vrstvě 14.

24 1 ks ve vrstvě 37.

25 1 ks ve vrstvě 29.

26 1 ks podhrdlí s malou částí okraje ve výplni V12 a 2 ks ve výplni V13.

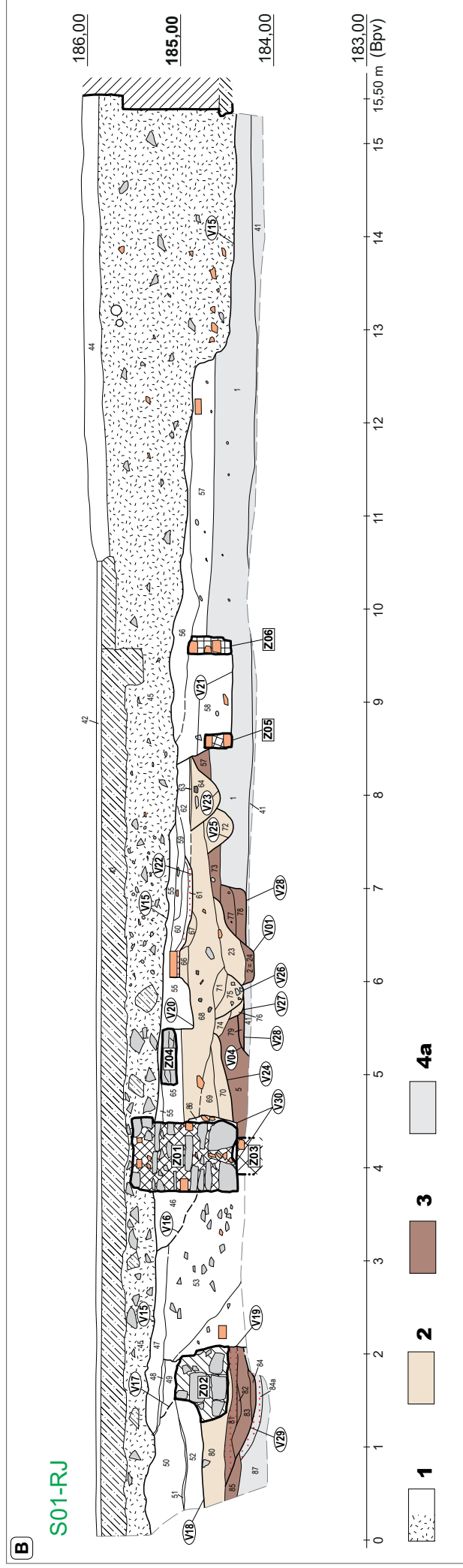

Obr. 25. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, výzkum NPU v Praze č. 2021/10. Řezy v sondě S01 – **severní S01-RS (A)** a **jižní S01-RJ (B)**. Situování řezů viz obr. 6 a 24. Barevně vyznačený jednotlivé sídelní horizonty, legenda viz obr. 17 (terénní dokumentace (A) P. Taibl, (B) F. Flek, 2021; grafická úprava S. Babušková, 2022).

A – Popis vrstev: **1** – mramorované kaštanově hnědá až světle hnědá silně písčité hlína, ojediněle uhlíčky do 1 mm (podloží); **2** – mramorované tmavě okrová až šedá soudržná slabě písčité hlína, čtené uhlíky do 1 cm; **3** – hnědošedá soudržná mazlavá slabě písčité hlína, mírně uhlíky do 1 cm, nahodile pecky pisku, ojediněle křemenec a piskovec; **6-14** – recentní vrstvy (suťová výplň novověkého výkopu); **15** – šedoohnědá soudržná mazlavá slabě písčité hlína, mírně uhlíky do 2 cm a kusy cihel do 10 cm, ojediněle obílaček a pecka okrového jilu; **16** – hnědošedá soudržná písčité hlína, mírně poloily tmavé rezavého pisku a uhlíky; **17** – recentní vrstva (suťová výplň novověkého výkopu); **18** – hnědookrová soudržná silně písčité hlína, nahodile kousky cihel, pecky malty; **19** – cihly (31 x 14 x 8 cm) v loži z okrového jemnozrnného pisku; **20** – hnědošedá

soudržná slabě písčité hlína, mírně uhlíky, nahodile drobné úlomky cihloviny a pecky malty, ojediněle piskovec; **21** – šedoohnědá soudržná slabě písčité hlína, velmi čtené zrna až kusy malty, nahodile opuka a uhlíky, ojediněle prejš a křemenec; **22** – tmavě šedoohnědé zetlelé dřevo; **23** – šedoohnědá soudržná slabě písčité hlína, nahodile uhlíky a pecky vyraženého železa, ojediněle pečky opuky; **24** = **2**; **25** – okrověšedý středně ulehlý silně zahliněný pisek, nahodile uhlíky, ojediněle křemenec; **26** – tmavě hnědošedá soudržná uhlíkatá hlína, velmi čtené uhlíky, ojediněle zlomek křemenec; **27** – mramorované tmavě šedookrová soudržná slabě uhlíkatá hlína, ojediněle pečička opuky; **29** – tmavě šedá soudržná slabě jilovitá hlína, nahodile uhlíky, struska a zlomky keramiky, ojediněle křemenec; **30** – tmavě okrověšedá soudržná slabě písčité hlína, čtené uhlíky a pecky malty (místy proplásky), mírně valouny a křemenec, nahodile zlomky keramiky, kosti a malta; **31** – mramorované tmavě hnědošedý méně ulehlý silně zahliněný pisek, nahodile uhlíky, ojediněle pecky malty a opuka do 2 cm; **32** = **3**; **33** – středně okrověšedý středně ulehlý silně zahliněný pisek, ojediněle keramika, uhlíky a valounek do 2 cm; **34** – slabě šedoohnědá soudržná velmi slabě písčité hlína, mírně uhlíky do 1 cm, nahodile zlomky cihloviny,

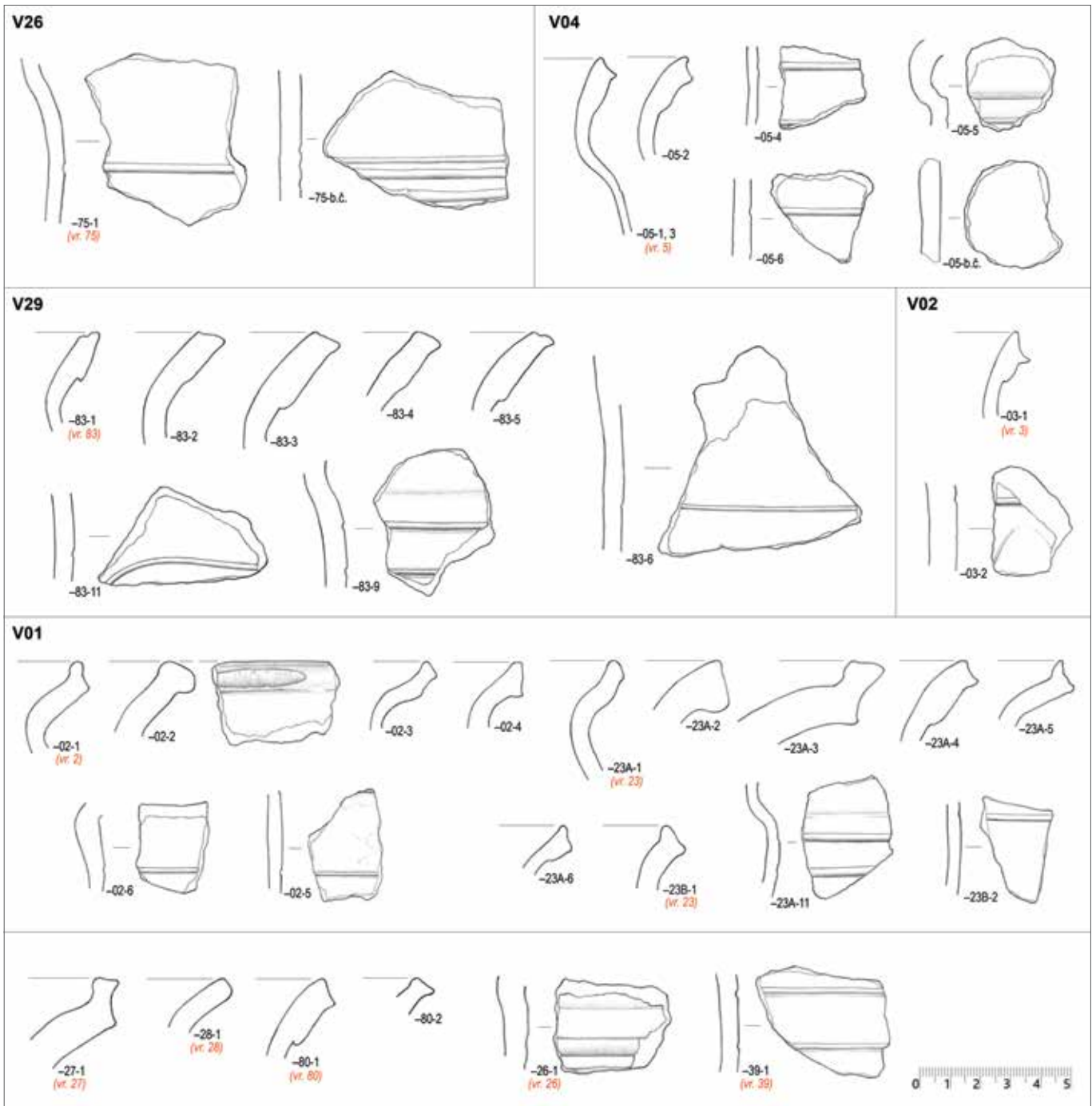
ojediněle křemenec a valounky do 2 cm; **35** – světle okrověšedá drobná velmi slabě písčité hlína, nahodile uhlíky a zlomky mazanice do 1 cm; **36** – světle šedookrová soudržná slabě písčité hlína, nahodile pecky malty a zlomky opuky do 2 cm, ojediněle křemenec a uhlíky do 2 cm; **37** – středně hnědá soudržná slabě písčité hlína, nahodile pecky malty uhlíky, ojediněle křemenec a keramika; **38** – tmavě hnědookrová drobná slabě písčité hlína, ojediněle uhlíky do 1 cm; **39** – tmavě okrová, místy hnědá drobná slabě písčité hlína, ojediněle uhlíky do 1 cm; **40** – tmavě okrověšedý méně ulehlý silně zahliněný pisek, mírně uhlíky do 1 cm, ojediněle pecky malty a propálené malty do 1 cm (půdní typ); **41** – sytě okrověšedý, místy hnědý velmi tuhy zahliněný pisek.

B – Popis vrstev: **1** – mramorované kaštanově hnědá až světle hnědá silně písčité hlína, ojedinelé uhlíčky do 1 mm (podloží); **2** – mramorované tmavě okrová až šedá soudržná slabě písčité hlína, čtění uhlíky do 1 cm; **5** – mramorované tmavě šedá až nazelenalá soudržná slabě písčité hlína, ojedinelé diabas; **42-62** – recentní vrstvy (sufová výplň novověkého výkopu); **63** – špinavě bílá, místy až okrová drobná maltovina, nahodile pecky nevyhašeného vápna; **64** – ojedinelé úlomek hnědá až okrově šedá soudržná písčité hlína, nahodile uhlíčky, mramorované světle hnědá až lehce okrová soudržná písčité hlína, nahodile uhlíčky, ojedinelé pecky opuky a malty; **66** – světle hnědá až okrově šedá soudržná silně písčité hlína, nahodile uhlíčky, ojedinelé kousky opuky a pečičky malty; **67** – mramorované světle hnědá/do cihlově červená světle hnědošedá soudržná písčité hlína, nahodile uhlíčky, ojedinelé hrudky malty a pečičky opuky; **68** – mramorované okrová až šedohnědá soudržná písčité hlína, nahodile uhlíčky, hrudky a pecky malty, ojedinelé kusy opuky do 15 cm; **69** – mramorované tmavě šedá až černá/soudržná písčité hlína, nahodile uhlíčky a valounky; **70** – mramorované rozptálené uhlíčky, nahodile hrudky do sklovitá propálené mazanice; **71** – světle hnědá až okrová tuhá písčité hlína, nahodile pecky mazanice, hrudky okrově malty a drobné valounky; **72** – mramorované tmavě hnědošedá/hnědá do okrova soudržná písčité hlína, nahodile uhlíčky, ojedinelé pecky mazanice, na bázi valoun 10 cm; **73** – mramorované hnědá/světle šedá do okrova soudržná písčité hlína, nahodile uhlíčky, ojedinelé pecka mazanice a valoun do 7 cm;

74 – syté hnědá až okrová soudržná až tuhá písčité hlína, ojedinelé uhlíčky a pecky malty; **75** – hnědá do okrova/tmavě šedá soudržná písčité hlína, na bázi kusy opuky do 15 cm, uhlíčky a hrudky malty, ojedinelé při povrchu hrudky okrově malty; **76** – mramorované šedá/hnědá do okrova soudržná písčité hlína, nahodile uhlíčky, ojedinelé struska, pecky mazanice a valounky do 1 cm; **77** – mramorované světle hnědošedá až hnědookrová soudržná písčité hlína, nahodile uhlíčky; **78** – mramorované světle hnědá až světle šedá soudržná písčité hlína, ojedinelé uhlíčky a pecka mazanice; **79** – mramorované světle hnědá/hnědá do okrova soudržná písčité hlína; **80** – mramorované šedohnědá až okrová soudržná až tuhá písčité hlína, nahodile pečičky mazanice, ojedinelé uhlíčky, úlomek křemenec do 5 cm, kousičky opuky, propálená opuka 5 cm, na povrchu valouny do 10 cm; **81** – cihlově červená/světle hnědá do okrova drobná až soudržná rozdrobená mazanice, mírně písčité hlína; **82** – béžový drobný přepálený výmaz (?), ojedinelé křemenec do 5 cm a kousky mazanice; **83** – okrově béžový světle hnědý/šedý ulehlý písek, mírně popel, nahodile kousičky nevyhašeného vápna, ojedinelé kusy diabasů a křemenců; **84** – syté hnědý velmi tuhy až tvrdý propálený zahliněný písek; **84a** – syté hnědý velmi tuhy až tvrdý silně propálený zahliněný písek; **85** – mramorované světle hnědá/okrová/lehce do cihlově červená soudržná rozptálená hlinitopísčité hlína (mazanice?), velmi čtění polohy jílu; **86** – tmavě šedá až tmavě hnědá drobná až soudržná písčité hlína, nahodile hrudky malty, úlomky cihel a prežků; **87** – cihlově červená až syté světle hnědá soudržná silně písčité hlína.

Barevně vyznačeny jednotlivé sídelní horizonty. Legenda: **1** – recentní a novověké navážky, **2** – vrcholný a pozdní středověk (situace z doby po založení Anežského kláštera – po roce 1231); **3** – objekty předklášterního osídlení (12. až 1. třetína 13. století), **4a** a **4b** – podloží (povodňové písčité hlíny). Situování řezů viz obr. **6 a 17**.

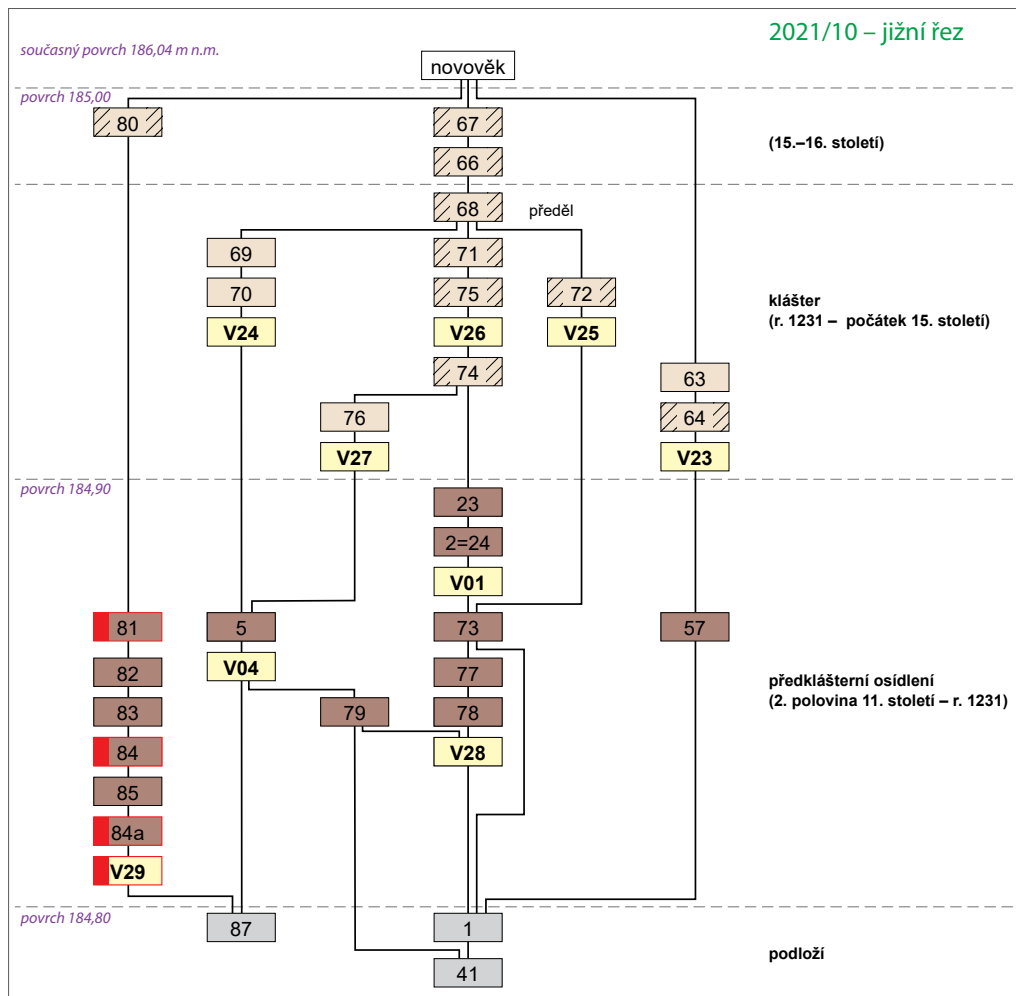

Obr. 26. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Výzkum NPÚ v Praze č. 2021/10. Okraje a zdobené výdutě keramických nádob ze zahloubených objektů předklášterního sídlištního horizontu (před rokem 1231; V01, V02, V04 a V29). Černě přírůstkové číslo zlomku v rámci sáčku, červeně čísla vrstev (kresba V. Čermák, grafická úprava S. Babušková, 2022). Stratigrafickou pozici objektů viz obr. 27.

Z04) rámcově datovaných do 16.–17. století. Např. cihlové zdivo Z03 bylo již odkryto a dokumentováno Květou Reichertovou v roce 1968 a dále.²⁷ K tomuto sídlištnímu horizontu patrně náleží objekt V22 (relikt pyrotechnologického zařízení?), který patrně můžeme zařadit do období 15.–16. století. Dalším nálezem byl objekt V21 spolu s konstrukcemi Z05 a Z06, které byly také odkryty ve výzkumné sezoně 1968 a 1969, přičemž vedoucí výzkumu o nich uvažuje jako o novověkém pyrotechnologickém zařízení (REICHERTOVÁ 1970b).

Složitější situace byla zdokumentována v centrální části jižního řezu. Pod výše popsanou novověkou až pozdně středověkou partií nadloží byly zjištěny sídlištní situace vrcholně středověké. Vodorovně uložená vrstva 68 tvořila zřetelný stratigrafický předěl mezi staršími a mladšími situacemi (obr. 27). Jako objekty ze 14. století byly vyhodnoceny výkopy V23, V24, V25, V26

²⁷ Tuto zděnou konstrukci nebylo možné přesněji datovat. Je nutné upozornit, že každá výzkumná akce má vlastní značení zdiv, řadu pokaždé začínající od zdi 1.

Obr. 27. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, výzkum NPÚ v Praze č. 2021/10. Harrisův diagram jižního řezu 2021/10-RJ v sondě 1 zobrazující vztahy stratigrafických jednotek dokumentovaných ve středověké partii nadloží. **Červeně** – propálené vrstvy; **šrafované** – vrstvy s příměsí malty. V letech 1231–1232 byl založen klášter (grafická úprava S. Babušková, 2022).

a V27²⁸ (chronologicky určujeme dle nalezené keramiky – okruž²⁹ a zbytků nádob ze stejného keramického těsta).

Pod výše popsaným vrcholně středověkým horizontem se nalézaly situace, jež lze řadit do předklášterního sídlištního horizontu. Ten je zastoupen objekty zahloubenými do podloží. Raně středověké sídlištní vrstvy při výzkumu nalezeny nebyly. Ve východní části jižního řezu byl odhalen mírně zahloubený mísovitý objekt s propáleným dnem V29, který interpretujeme jako pyrotechnologické zařízení (obr. 24, 25). Z jeho zásypu byly vyzvednuty tři archaicky zduřelé okraje. Chronologicky tak spadá do konce či průběhu 2. poloviny 11. až 1. poloviny 12. století (obr. 26). K nejstaršímu sídlištnímu horizontu náleží i mírně zahloubený objekt s rovným dnem V28. V jeho výplni (vrstvě 79) byl přítomen jeden fragment výdutě nádoby z těsta typického pro nádoby s archaicky zduřelým okrajem. Objekt V28 byl narušen lineárním objektem V01 pokračujícím přes celou plochu sondy k severu a objektem V04 (obr. 24, 25), v jehož výplni se nalézala keramika se zduřelým okrajem (obr. 26).³⁰

Geologický podklad – podloží – bylo zastiženo na úrovni 184,8 m n. m. v severní části sondy a 184,65 m n. m. v jižní části sondy, a to ve formě mírně humózního, slabě vyvinutého půdního typu. Pod ním se nalézala vrstva fluvialního zahliněného písku.

Při zpracování výsledků výzkumu byla zvláštní pozornost věnována možnosti rozlišení objektů a vrstev předklášterního a klášterního horizontu. Jedním ze sledovaných faktorů byla přítomnost či absence stavebního materiálu (malty, úlomků cihel, eventuálně opuky). Pokud jde o datování, byla vyhodnocena keramika ze stratifikovaných souborů. Ve výplni nejstarších objektů

28 Všechny asi kruhového či elipsovitého půdorysu a mírně šikmých stěn, nejasného účelu.

29 Po 1 ks ve V25 a V27.

30 Nutno upozornit na skutečnost, že některé kontexty nelze pro absenci chronologicky citlivých nálezů jednoznačně datovat. Jedná se např. i o vrstvy 05, 23, 31, 38 a 40. Při vyhodnocení nálezové situace jsme je přiřadili k předklášternímu horizontu, přičemž jejich datace je založena na jejich stratigrafické poloze.

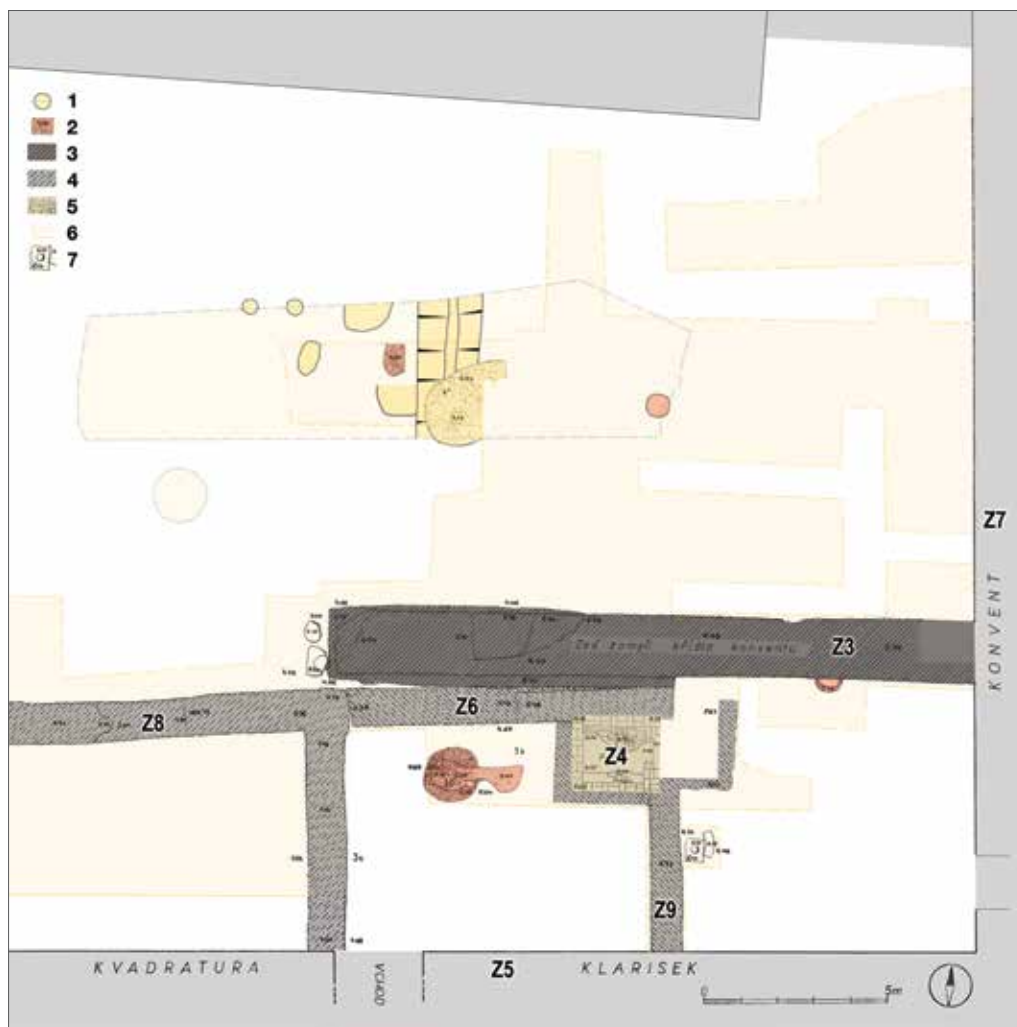
registrujeme archaicky zduřelý okraj (pyrotechnologický objekt V29 na jižním řezu, jáma V02 na severním řezu). Ve stratigraficky mladších předklášterních objektech se objevila i keramika s okrajem klasicky zduřelým či keramika s velkým i malým vzhůru vytaženým okrajem.

DISKUSE

Zkoumaná plocha severní zahrady Anežského kláštera se nachází na ploše nejnižší vltavské terasy *VIIc*, jež pozvolna přecházela do níže položeného inundačního území – pásu nivy – u jižního břehu Vltavy. Hladina spodní vody byla výzkumem v prostoru zahrady zastižena přibližně 2 m pod dnešním povrchem (ve výšce ca 183,27–183,66 m n. m.). Od vrcholného středověku, tj. od doby výstavby jezů, která zapříčinila zvýšení hladiny řeky minimálně o 3,5 m, se terén nalézal přibližně 1,6 m nad normální hladinou Vltavy. Je zřejmé, že při katastrofálních vodách bylo území zaplavováno. Důkazy přinesla dokumentace terénní situace v sondách z roku 2007 (akce NPÚ v Praze č. 2007/24). Přímo pod recentními vrstvami byla evidována poloha přirozených sedimentů – písčitých povodňových hlín o mocnosti 0,5 m, jejichž povrch byl zaznamenán na niveletě 184,8 m n. m. (obr. 17). Povodňové sedimenty vzácně obsahovaly drobné fragmenty středověké, obtížně datovatelné keramiky. Situace v sondě I tohoto výzkumu přinesla důkaz, že nejmladší povodňové vrstvy lokálně překryly raně středověké sídlištní objekty. Ve většině ostatních výkopů byly následky povodní patrně zničeny mladšími zásahy. V areálu kláštera bylo však evidováno i umělé navýšení terénu. V sondě 2/77 výzkumu PSSPPOP z roku 1977 (ADB 431) blízko u řeky bylo dokumentováno zjevně jednorázové zvýšení terénu o více než 0,6 m násypem stavebního odpadu, který mj. obsahoval i fragmenty cihel. Nalezeny zde byly i zbytky kúlové konstrukce, která zpevňovala prostor ohrožený vodou a měla zřejmě zabránit odplavení nasypaného materiálu. Četnější a ničivější povodně začaly Prahu postihovat zejména po výstavbě jezů na Vltavě v průběhu 13. století, čímž došlo k výraznějšímu zvýšení hladiny řeky, a to o více než 2,0–3,5 m (HRDLIČKA 2005). Na základě novějších výzkumů se zdá, že toto zvýšení bylo ještě větší (ČIHÁKOVÁ 2007, 328). K přirozenému zvyšování terénu vlivem sedimentace povodňových uloženin docházelo v příbřežní části pražského pravobřeží i levobřeží ve vrcholném středověku i raném novověku (ZAVŘEL/HAVRDA 2013, 31; ZAVŘEL 2016, 212).

K jakým výsledkům došlo zpracování výzkumů, pokud jde o aktivity na území severní zahrady v době před založením kláštera? Hned v úvodu této části je třeba zdůraznit, že získané závěry nejsou zcela jednoznačné. Vedle stavu zpracování starších archeologických akcí je problémem především zdejší terénní situace. Na rozdíl od výzkumů prováděných přímo na ploše klášterních budov a kostelů, u nichž se lze většinou opřít o jednoznačně určitelnou stavební úroveň (např. BORKOVSKÝ 1956, 202), na ploše zahrady tato možnost, až na řídké výjimky, chybí. Navíc lze předpokládat, že celé blízké okolí klášterních staveb se po roce 1231 změnilo ve staveniště. Na zkoumané ploše musela existovat četná, stavbou kláštera vyvolaná výrobní a zpracovatelská zařízení, jejichž odlišení od starších objektů je mnohdy problematické.

Už v jednom z prvních výzkumů na ploše severní zahrady, v dlouhém výkopu vedoucím severojižním směrem podél západní zdi zahrady, byla v roce 1968 bezprostředně nad podloží dokumentována vrstva interpretovaná K. Reichertovou jako sídlištní. Zřetelně se v ní rýsovaly tři mělce zahloubené mísovité objekty s vypálenými stěnami a dnem – pyrotechnologická zařízení –, přičemž průběh dokumentované báze sídlištní vrstvy nejspíš svědčí o skutečnosti, že další objekty zůstaly ve vrstvě nerozpoznány (obr. 7). Datování situace není zcela jednoznačné, nicméně skutečnost, že ve stručném popisu vrstvy chybí zmínka o stavebním materiálu (úlomky malty, opuky, cihel), nasvědčuje nejspíše jejímu zařazení do doby před výstavbou kamenných klášterních budov. Pyrotechnologické objekty byly vedoucí výzkumu posléze zaznamenány i ve východní partii zahrady, kde je jejich výskyt dobře doložen. Zřejmě je možné dát tyto propálené jámy do souvislosti s výrobou či se zpracováním železa (v celopražském měřítku naposledy PODLISKA/HAVRDA/ZAVŘEL 2021, mapa na s. 187). Nicméně pouze u objektu západně od hypocausta/chlebové pece (obr. 28) je tento předpoklad díky nálezům 34 kg strusky v jeho bezprostředním okolí vysoce pravděpodobný. Také při výzkumu v roce 2021 byl dokumentován mísovitý objekt (obr. 28, 29) s propáleným dnem, jež lze interpretovat jako pyrotechnologické zařízení. U ostatních nalezených objektů dokumentovaných na severní zahradě si jejich účelem nemůžeme být zcela jisti. U některých odkrytých jam není spolehlivé ani jejich časové zařazení do předklášterního sídlištního horizontu. Pokud jde o typy nalezených objektů, kromě kúlových jamek a sloupových jam registrujeme další sídlištní jámy, zpravidla mělké zahloubeniny, u některých z nich

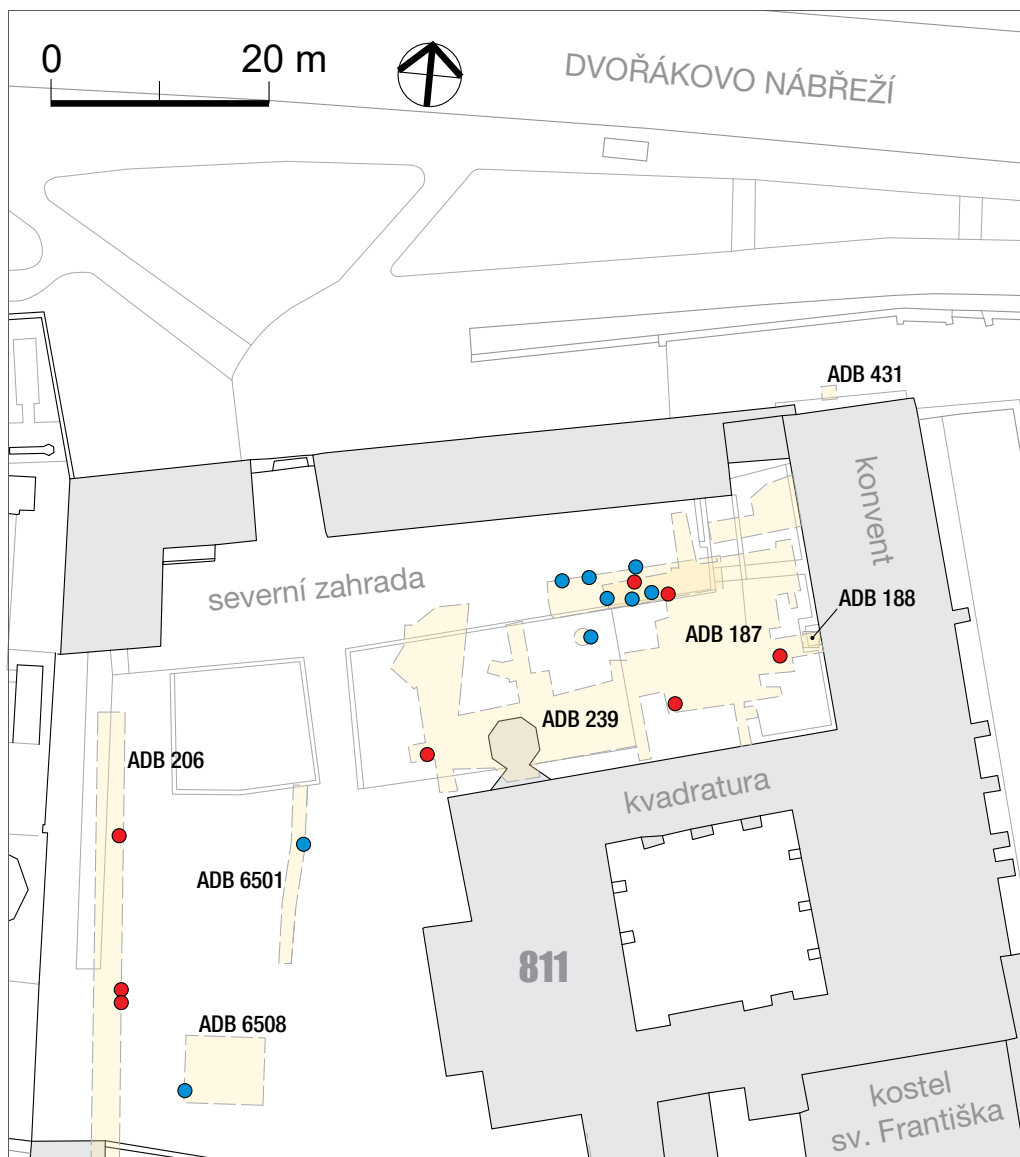
Obr. 28. Praha 1-Staré Město, východní část severní zahrady Anežského kláštera. Vpravo budova konventu (Z7), na jihu kvadratury (Z5). Legenda: 1 – zahloubené objekty náležející předklášternímu sídlištnímu horizontu; 2 – pyrotechnologické objekty předklášterního horizontu; 3 – kvádríková zeď Z3 v místě severního křídla kvadratury; 4 – zdi Z6, Z8, Z9 z lomové opuky; 5 – otopné zařízení Z4 (hypocaustum); 6 – zkoumaná plocha; 7 – kamenná deska s otvorem z hypocausta v sekundárním uložení (grafická úprava S. Babušková, 2022).

ani bezpečně nevíme, zda jsou pozůstatkem lidské činnosti. Typickým zástupcem popisované skupiny mohou být výkopy dokumentované výzkumem 2021/10 – V01, V12 a V13, u kterých obtížně specifikujeme jejich tvar a poté využití. Mísovitý objekt V29 s propáleným dnem lze interpretovat obecně jako pyrotechnologické zařízení. Pozornosti zaslouží objekt V28 z téhož výzkumu (obr. 28, 29), nevelký fragment jámy s téměř svislou stěnou a rovným dnem, který navozuje představu polozahloubeného sídlištního (obytného či hospodářského) objektu. Jako možný relikt suterénu dřevohlinitého domu se jeví téměř 3 metry dlouhý mělký výkop V02 dokumentovaný v sondě II výzkumu 2007/24 (obr. 22, 29). Nicméně objekt, který by bylo možné bezpečně označit jako obytný, v sondách na severní zahradě evidován nebyl.

V této souvislosti je nutné se zmínit o možné kamenné zástavbě, ač informace k ní jsou často nejednoznačné či nespolehlivé. Květa Reichertová popisuje v prostoru mezi hypocaustem, které zpočátku interpretovala jako chlebovou pec, a budovou konventu nález torza opukových zdí zabíhajících pod středověký konvent (obr. 28: Z6, Z8; REICHERTOVÁ 1989a, 157). Takto stručně popsaná situace ale postrádá podrobnější popis a postrádáme i zobrazení stratigrafických vztahů. Nelze proto rozhodnout, zda jde o nález předklášterní, či zda nalezené konstrukce náležejí k nejstarší (?) stavební fázi kláštera.

Jak tedy charakterizovat odkryté stopy po zdejších předklášterních aktivitách? Je zřejmé, že plocha pozdější klášterní severní zahrady, z hlediska využití pražské pravobřežní aglomerace oblast periferní, byla využívána k řemeslným činnostem, z nichž nejvýraznější stopy zanechalo zpracování či přímo výroba železa. Naše výsledky nasvědčují spíše málo intenzivním sídlištním aktivitám, zejména v západní části severní zahrady. V archeologických sondách byly evidovány jednotlivé objekty svědčící nejspíše o skutečnosti, že osídlení nebylo v celé ploše stejně intenzivní. Zdůrazňujeme, že toto konstatování se týká pouze plochy severní zahrady, na ostatních místech, na nichž byl vystavěn klášter, nemusí platit. Je také zajímavé, že při výzkumech v letech

Obr. 29. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, ppč. 898. Zhloubené objekty předklášterního horizontu (před rokem 1231). Červeně – pyrotechnologické objekty; modře – zhloubené objekty (kulové jámy a obtížně interpretovatelné nevelké výkopy); žlutě – zkoumané plochy; ADB – čísla archeologických dokumentačních bodů dle HRDLÍČKA 2005a (grafická úprava S. Babušková, 2022).

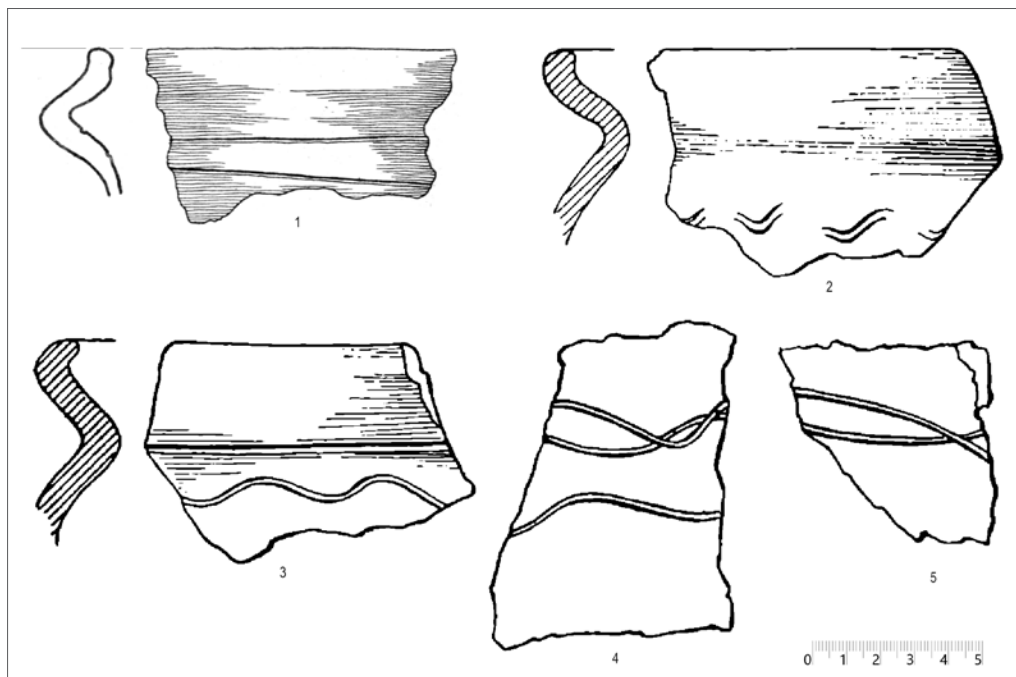

2007 a 2021 nebyla zaznamenána žádná raně středověká sídlištní vrstva, pouze zhloubené objekty, obvykle jejich spodní partie. Je též pravděpodobné, že u starších akcí nebyl na detailní rozlišení sídlištních vrstev a výplní mělčích objektů kladen takový důraz (cf. obr. 7).

Pokud jde o datování předklášterního horizontu na ploše severní zahrady Anežského kláštera, chybějí nálezy mincí, chronologicky citlivých předmětů nebo přírodních dat. Jsme proto odkázáni na nálezy zlomků keramických nádob a musíme se tak datování pražské keramiky věnovat alespoň ve stručném přehledu. Podle současného stavu poznání se zdá, že během 2. poloviny 11. století vyznává v pražské sekvenci keramika s kalichovitým okrajem (ČIHÁKOVÁ 2001, 100; ČIHÁKOVÁ 2012, 114, 117). Někdy v tomto období (BARTOŠKOVÁ 2011, 296) či spíše v jeho závěru (ČIHÁKOVÁ 2001, 101) nastupují rané formy okraje archaicky zduřelého. Od 2. třetiny 12. století se začíná objevovat tenkostěnný zduřelý okraj ostré profilace (HRDLÍČKA 2005b, 13, pozn. 5; HRDLÍČKA 1997, 653) a někdy v průběhu 2. poloviny 12. století nastupuje keramika s klasicky zduřelým okrajem (HRDLÍČKA 1997, 653). Ta vyznává v 1. polovině 13. století (HRDLÍČKA 1993, 101–102) či již v jeho 1. třetině (ČIHÁKOVÁ/HRDLÍČKA 1990, 416).³¹ Vznívání klasických zduřelých okrajů z keramického spektra tak přibližně koreluje se začátkem výstavby kláštera.

Je zřejmé, že u většiny referovaných výzkumů není nálezový inventář příliš četný (materiál pochází převážně ze vzorkování řezů). To sice neplatí o výzkumech Květy Reichertové, u nichž

³¹ Ke keramickým souborům se zduřelým okrajem (tenkostěnný zduřelý okraj ostré profilace) z objektů starších než výstavba staroměstské hradby viz DRAGOUN (1998). Nejnověji souhrnně k pražské keramice MOUCHA/NECHVÁTAL/VARADZIN 2015, 313–314; naposledy pokus o přehled ČAPEK ET AL. 2022, 77–78.

Obr. 30. Praha 1-Staré Město, areál Anežského kláštera. Keramika z počátku předklášterního horizontu.

1 – okraj nádoby kalichovité profilace (pozdní derivát) z trasy topného kanálu v západní části severní zahrady (ADB 206); **2, 3** – okraj nádoby kalichovité profilace (pozdní derivát) z plochy dvora před před kostelem sv. Františka (ADB 179), úroveň vyhřívacích výhni; **4, 5** – výdutě zdobené jednoduchou vlnicí (převzato z plochy dvora před sv. Františkem), úroveň vyhřívacích výhni (okraj č. 1 převzat z REICHERTOVÁ 1968b, 35, č. 4; okraje č. 2–5 převzaty z REICHERTOVÁ 1989b, 401, 402, obr. 1, obr. 2).

však schází bezpečně doložitelná vazba nálezů na konkrétní terénní situaci. Pravděpodobnost následujících závěrů je tím poněkud oslabena. Je zřejmé, že pro chronologické zařazení nálezů a především pro základní otázku, jakou je stanovení počátků zdejšího osídlení, je důležitá presence či absence kalichovitých okrajů nádob. Z výzkumů K. Reichertové známe pouze tři okraje zařaditelné do tohoto horizontu (obr. 30). Ty pravděpodobně pocházejí ze sekundárních poloh, vedoucí výzkumu jejich výskyt lokalizuje do „úrovně vyhřívacích výhni“ (REICHERTOVÁ 1989b, 401). Z archeologických sond realizovaných po roce 1977 tento typ okraje neznáme.

Podívejme se nyní na nálezy, které souvisejí s počátkem zdejšího kláštera. Přesné datum zahájení výstavby neznáme, jisté je, že v roce 1234 přijal Václav I. klášter do své ochrany a udělil mu významná privilegia (NOVOTNÝ 1928, 680–682). Předpokládá se, že v té době byl již vybudován dvouložní kostel sv. Františka, budova konventu klarisek a špitál (SOUKUPOVÁ 2016, plán na s. 60–61). Výstavba mohla začít již v roce 1231. Patrně ještě během první stavební etapy kláštera došlo k jednorázovému umělému zvýšení terénu, což doložila sonda u severní zdi konventu klarisek. Archeologický výzkum zde v roce 1977 odhalil dvě stavební úrovně základů severní štítové zdi klášterního konventu, a doložil tak, že první stavební etapa jeho výstavby vznikala ve dvou, krátce po sobě jdoucích krocích. Mezi oběma maltovými polohami stavebních úrovní byla dokumentována vrstva jednorázového násypu obsahující i fragmenty cihel. Složení této navážky vypovídá o skutečnosti, že cihly byly používány už během první etapy výstavby kláštera, kdy byla ještě též používána románská stavební technologie (líce z opukových kvádrů). Zjištěné jednorázové navýšení terénu nebylo jen místní, jak konstatuje i autorka nejnovější monografie, stejné navýšení je patrné např. na podobě základového zdiva kostela sv. Františka (SOUKUPOVÁ 2011, 71, 305 pozn. 35). Toto zvýšení mohlo být reakcí na ohrožování nevysoko položeného území klášteru za velkých vod. Umělé zvýšení terénu představovalo snahu lépe zabezpečit areál před povodněmi, které ohrožovaly níže položené části města. V letech 1238 až 1245 pak proběhla druhá etapa výstavby kláštera, v níž byl dostavěn i ambit klarisek zbudovaný západně od hlavní budovy konventu (přehled SOUKUPOVÁ 2011, plán na s. 24sq.).

Opusťme na chvíli téma výstavby kláštera a poznamenejme, že popisovaná sonda u severní štítové zdi doložila, že odkryté pečlivě řádkované opukové i pískovcové zdivo přesahovalo šířku štítové zdi budovy kláštera téměř o 4 metry k východu a více než o 6 metrů k západu (DRAGOUN 1980, 223, 217 obr. 5). Protože severní zeď kláštera byla současně zdí opevnění Většího (Starého) Města pražského, znamená toto zjištění vlastně evidenci první fáze výstavby městského opevnění směrem k Vltavě (k opevnění Starého Města pražského, jež bylo budováno ve 30. a 40. letech 13. století, souhrnně DRAGOUN 1987; naposledy DRAGOUN/PODLISKA/STAREC 2019). Letopiscovu zprávu o výstavbě opevnění na severu a západě (tj. proti Vltavě) – „[...] civitas Pragensis murata est versus aquilonem et okcidentem [...]“ (FRB II – LET. ČES., 290) – bychom v tom případě mohli

Obr. 31. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera. Východní část výzkumu K. Reichertové v konečné fázi, sonda u západní zdi konventní budovy klarisek. Legenda: **Z3, Z3a** – severní líc kvádríkové zdi kolmé k budově konventu, **Z7** – základové (?) zdivo konventu. Foto od jihozápadu (převzato z REICHERTOVÁ 1968e, č. neg. 3 105; popis S. Babušková, 2022).

chápat spíše jako zprávu o ukončení stavby. To je kladeno do poloviny 13. století (naposledy DRAGOUN/PODLISKA/STAREC 2019, 22).

Vrátíme-li se ke stavbě Anežského kláštera, můžeme konstatovat, že zajímavým příspěvkem k jeho počátkům je odkrytí 6 metrů dlouhého fragmentu opukové zdi (Z3) vedoucí kolmo na západní zeď konventní budovy klarisek (obr. 10, 11, 12, 28). Už podle kvádríků použitých na výstavbu jižního líce její nadzemní partie patří zjištěná konstrukce k nejstarší stavební fázi kláštera.³² Zajímavá je ovšem výšková úroveň jejího základového rozšíření. Pokud interpretujeme informace z jediné dochované fotografie styku této zdi a zdiva nejstarší konventní budovy správně a jsou na ní zachycena základová zdiva obou konstrukcí, je základové rozšíření vykopané konstrukce přibližně o 0,5 m níže než předzáklad zdi klášterního konventu (obr. 31: Z3b). Tato skutečnost potom nejspíše znamená, že odkrytá západovýchodní konstrukce byla postavena z nižší úrovně terénu, zatímco zeď konventu (alespoň její nadzemní partie) z úrovně již zvýšené. K diskusi o vztahu obou zdí je ale třeba poznamenat, že dokumentace či popis styku obou zdí chybí. Různá výšková úroveň základového rozšíření je odvoditelná i z plánové dokumentace (obr. 9, 28, 31). Nepříliš jasný je i další průběh odkryté zdi. Květa Reichertová konstatuje, že opuková zeď (Z3) nebyla dostavěna v celé délce (REICHERTOVÁ 1989b, 400), přičemž výkop zachytil její nedokončený roh. Na jiném místě uvádí, že její další průběh západním směrem byl porušen novodobými stavbami (REICHERTOVÁ 1989a, 153). Výzkum tedy nepřinesl jednoznačný důkaz, zda zjištěná stavba byla dokončena a výzkumem odkryta v celém průběhu či nikoli. Nicméně autorka upozorňuje, že portálek odhalený v západní stěně konventu mohl vést do zaniklého vytápěného křídla (obr. 28; REICHERTOVÁ 1989a, 157). Odpověď na tuto otázku je důležitá i pro interpretaci další odkryté kamenné konstrukce. Podél jižní strany popisované zdi probíhala další zeď, vystavěná tentokrát z lomového kamene (Z6). Jižně od ní byly nalezeny fragmenty otopného zařízení (hypocausta, Z4), v druhé fázi přestavěného na potravinářskou pec (obr. 28: Z4). Z existence otopného zařízení vyšla později i H. Soukupová, která přepokládá krátkodobou existenci severního křídla kvadratury (a tím i dostavbu diskutované zdi), které bylo od počátku vytápěno (obr. 32; SOUKUPOVÁ 2011, 73). Kdy severní křídlo zaniklo a z hypocausta se stala potravinářská pec, není zřejmé. Mezi dvěma úrovněmi předpeční prostory byly nalezeny dva keramické fragmenty z 13. nebo 14. století, podle nichž je přestavba datována (REICHERTOVÁ 1968b, 154sq.). Jde ovšem o dataci *post quem*.

³² Na tomto místě je možné upozornit na nález kvádríkových konstrukcí objevených při výzkumu dominikánského konventu sv. Klimenta pod dlažbou staroměstského Klementina. Zde objevené relikvy staveb, jejichž líce tvořily nepravidelné opukové kvádríky v pravidelných rádcích, náležejí k nejstarší stavební etapě kláštera datované do 30.–40. let 13. století (HAVRDA/KOVÁŘI/ŽDÁRSKÁ 2017). Stavební technologie založená na využití opukových kvádríků byla zpočátku využita i v Anežském klášteře, a to jak v konventní budově, tak při stavbě severní zdi dnes stojícího severního křídla kvadratury klarisek (obr. 28: Z5 a Z7).

Obr. 32. Praha 1-Staré Město, dnešní stav východní části severní zahrady Anežského kláštera. Pohled od západu na kvádríkové zdivo konventu, vrchní partie cihlová (foto P. Taibl, 2022).

Obr. 33. Praha 1-Staré Město, severní zahrada Anežského kláštera, ppč. 898. Dnešní stav otopného zařízení/pece (hypocausta) s relikty opukových zdí. Autenticita svrchní partie zděných konstrukcí je sporná. Pohled od jihovýchodu (foto P. Taibl, 2022).

Druhá varianta výkladu odkrytých konstrukcí, podle našeho názoru méně pravděpodobná, vychází z možnosti, že kvádríková zeď (Z3) nebyla dostavěna. K západnímu průčelí konventu měl přiléhat ambit, jehož severní zeď z opukových kvádríků nebyla dokončena (SOUKUPOVÁ 2011, 69), v tom případě ale není zřejmé, které prostory by měly být objeveným otopným zařízením vytápěny (obr. 33). Výzkum nevyločil ani možnost, že obě uvedené konstrukce spolu přímo nesouvisí (kvádríková zeď Z3 a hypocaustum Z4).

ZÁVĚRY

Je zřejmé, že ve většině sond realizovaných v západní části kláštera byly evidovány terénní situace, které lze zařadit do předklášterní fáze vývoje lokality. Počátky osídlení lze na základě několika zlomků keramických nádob s okraji kalichovitými i s okraji archaicky zduřelými hledat ve druhé polovině 11. století. Je však pravděpodobné, že toto konstatování nemusí platit pro celou zkoumanou plochu. Ve většině sond nebyly zjištěny násobné superpozice evidovaných objektů, což nespíše svědčí o aktivitách nepříliš intenzivních. Většinu zjištěných objektů s propáleným dnem a stěnami označujeme z nedostatku přesnějších ukazatelů jako objekty pyrotechnologické, pouze některé však lze s výrobou železa pravděpodobně spojit. Bezpečně obytné objekty zjištěny nebyly, vazbu pozůstatků předklášterních výrobních aktivit na další stavební struktury nelze tedy prokázat. Je pravděpodobné, že plocha pozdější klášterní zahrady, nízko položená a při extrémních vodních stavech zaplavovaná oblast, ležící nadto stranou komunikačních tras, byla využívána až poté, co příhodnější sídlištní polohy (západní polovina terasy VIIc) již byly obsazeny. V každém případě revize odkrytých situací a výsledky nových výzkumů – alespoň co se týče plochy severní zahrady – nepotvrdily závěry, které by mohly vést k jednoznačným formulacím typu „místo [...] bylo hustě osídleno řemeslníky zabývajícími se výrobou

Obr. 34. Praha-Staré Město s nejbližším okolím. Pravobřežní předlokační sídlištní aglomerace s vyznačením postupně osídlovacích oblastí na jednotlivých geomorfologických terasových stupních (VIIa, VIIb, VIIc) v průběhu raného středověku.

Legenda: **1** – nejstarší intenzivně osídlená plocha v 2. polovině 10. až na konci 11. století (sídlíštní situace datované keramikou s kalichovitou profilací okrajů); **2** – plocha osídlená od 2. poloviny 11. století (sídlíštní situace datované keramikou s archaicky zduřelým okrajem s příměsí zlomků nádob s kalichovitou profilací okrajů); **3** – plocha osídlená v průběhu 12. až počátku 13. století; **4** – území, jež bylo od konce raného a v průběhu vrcholného středověku osídleno Židy; **5** – pohřebiště z konce 11. až počátku 12. století; **6** – hrany teras (VIIa, VIIb a VIIc); **7** – románské kostely; **8** – pravděpodobné románské kostely; **9** – Stará synagoga (Stará škola); **10** – linie opevnění pozdějšího vrcholného středověkého města (grafická úprava S. Babušková, 2022).

železa [...] Archeologové našli množství železité strusky [...] a drobných břidlicových domů“ (např. SOUKUPOVÁ 2011, 47).³³

Jak zapadá získaný obraz do vývoje raně středověkého osídlení pozdějšího Starého Města? S využitím sledování absence a prezence chronologicky citlivějších typů keramiky je možné získat obraz vyznačený na obr. 34.³⁴ Nejdříve, podle vyspělé keramiky s kalichovitou profilací okraje (rámcově 2. polovina či závěr 10.–11. století), byla osídlena plocha jižní části nejnižší vltavské terasy VIIc (HRDLIČKA 2001; HRDLIČKA 2005a), prostor nejbližšího okolí tzv. vyšehradské cesty (CYMBALAK/PODLIŠKA 2008). Následně, v průběhu 2. poloviny 11. až 1. poloviny 12. století, byla osídlena i východní část nejnižší terasy VIIc a též západní část přilehlé terasy střední VIIb (oblast kolem Staroměstského náměstí), kdy se již v sídlíštních situacích objevuje i keramika s archaicky zduřelými okraji. Zhruba do této doby řadíme počátky osídlení na místě pozdější severní zahrady Anežského kláštera. Střední terasa byla v tomto období využita i k pohřbívání. Dvě zde nalezená „nekostelní“ pohřebiště (Malé náměstí, Dlouhá třída) zanikají v 1. polovině 12. století, či snad již v jeho 1. čtvrtině, a jsou nahrazena komunikacemi (obr. 34). V průběhu 12. století je k sídlíštním aktivitám využita východní část střední vltavské terasy VIIb – území v širším okolí Dlouhé třídy. V nálezových souborech získaných z nejstarších sídlíštních situací na východní části střední terasy dominuje zduřelý okraj ostré profilace, přítomen je ještě archaicky zduřelý okraj. Keramika s kalichovitým okrajem se mezi nálezy již nevyskytuje. V průběhu 2. poloviny 12. a 1. třetiny 13. století je osídlena podstatná část nejvyšší staroměstské terasy VIIa (maninské). V nálezových souborech se objevuje keramika s klasicky zduřelým okrajem a též četně zlomky nádob s vysokým a nízkým vzhůru vytaženým okrajem.

Výzkumy přispěly i k poznání počátků Anežského kláštera. I když výklad fragmentů nalezených konstrukcí není vždy jednoznačný, je zřejmé, že v počátcích této významné stavby docházelo ke změnám plánů, byť je zatím nejsme schopni přesvědčivě interpretovat.

³³ K tomu je možné uvést, že sama autorka archeologického výzkumu datuje odkrytý břidlicový domek do 16. století (REICHERTOVÁ 1989a, 165).

³⁴ Jsme si vědomi, že nastíněný obraz je zjednodušený a plně neodráží komplikovaný vývoj pražské sídlíštní předlokační aglomerace. Na základě alespoň částečně vyhodnocených vybraných archeologických výzkumů v severovýchodní části katastru Starého Města, s důrazem na chronologicky citlivější nálezy ze sklonku raného středověku, jsme se pokusili ukázat možnosti i limity dosavadního poznání.

PRAMENY

- DRAGOUN 1979 — Zdeněk DRAGOUN: Nálezo­vá zpráva o archeologickém výzkumu severní ohradní zdi kláštera blahoslavené Anežky v letech 1977–1978. Praha 1979, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. C-TX-198000521.
- FRB II – LET. ČES. — Josef EMLER (ed.), překlad V. V. Tomek: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278. In: Fontes rerum Bohemicarum II. : Cosmae Chronicon Boemorum cum continuatoribus. Pragae 1874, 282–303.
- HAVRDA 2000 — Jan HAVRDA: Investorská nálezo­vá zpráva o záchranném archeologickém výzkumu Praha 1-Staré Město, Bílkova ulice čp. 855/I a 863/I : Výzkum PÚPP č. 17/98. Praha 2000, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- HAVRDA 2007a — Jan HAVRDA: Praha 1-Staré Město, U Obecního dvora čp. 800/I, nálezo­vá zpráva o výzkumu NPÚ, ú. o. p. v hl. m. Praze č. 2007/3. Praha 2007, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 3398/08.
- HAVRDA 2007b — Jan HAVRDA: Praha 1-Staré Město, U Obecního dvora čp. 800/I : Nálezo­vá zpráva : Zjišťovací archeologický výzkum NPÚ, ú. o. p. v hl. m. Praze č. 2003/02. Praha 2007, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. C-TX-202200236.
- HAVRDA 2008 — Jan HAVRDA: Praha 1-Staré Město, U Obecního dvora čp. 800/I, parc. č. 929, čp. 800/I (zjišťovací sondy u čp. 804/I) : Nálezo­vá zpráva o výzkumu NPÚ, ú. o. p. v hl. m. Praze č. 2008/16. Praha 2008, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 1867/09.
- HAVRDA 2014 — Jan HAVRDA: Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu Praha 1-Staré Město, U radnice čp. 13/I a čp. 14/I : Výzkum NPÚ ÚOP v Praze č. 2000/17. Praha 2014, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- HAVRDA/DRAGOUN 2007 — Jan HAVRDA / Zdeněk DRAGOUN: Zpráva o archeologickém výzkumu v Anežském klášteře, Praha 1-Staré Město, Anežská čp. 811/I, p. č. 898 : Zpráva o výzkumu NPÚ, ú. o. p. v hl. m. Praze č. 2007/24. Praha 2007, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. C-TX-200811414.
- JERÁB 2017 — Jan JERÁB: Nálezo­vá zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při budování nových přípojek kanalizace, vodovodu a plynu na parcelách parc. č. 900/1, 900/2, 901/2, 902/2, 903/2, 909/2, 910/3, 910/4, 1034, 1035, 1036/2 a 1037 v ulicích U Milosrdných, Kozí a Malá Klášterská v katastrálním území Praha-Staré Město v Praze 1. Praha 2017, rukopis. Uloženo: Archaia Praha, z. ú.
- KAŠPAR 2022 — Vojtěch KAŠPAR: Nálezo­vá zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu vyvolaného prohlubováním stávajících suterénů a rekonstrukcí objektu čp. 854 na pozemku parc. č. 953 v ulici Bílkova č. or. 21 v katastrálním území Staré Město (Praha 1). Praha 2022, rukopis. Uloženo: Archaia Praha, z. ú.
- KAŠPAR/POLEDNE 2016 — Vojtěch KAŠPAR / Jan POLEDNE: Nálezo­vá zpráva o provedení zjišťovacího archeologického výzkumu na parcele parc. č. 904 při ulici U Milosrdných v k. ú. Staré Město v Praze 1. Praha 2016, rukopis. Uloženo: Archaia Praha, z. ú.
- MILITKÝ 2010 — Jiří MILITKÝ: Numismatický posudek k souboru mincí objevených při archeologickém výzkumu na lokalitě: Praha 1-Staré Město : Dlouhá ulice čp. 721/I (ppč. 703), stavba podzemních garáží na dvoře domu (výzkum NPÚ Praha, č. 2009/14). Praha 2010, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- REICHERTOVÁ 1968b — Květa REICHERTOVÁ: Praha 1-Staré Město, Na Františku, Anežský klášter – dvůr mezi barokním a středověkým konventem klarisek : Nálezo­vá zpráva o výzkumu v r. 1968–1969 ve výkopu pro topný kanál podél barokního konventu a v plošném odkryvu. Praha 1968, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 2095/70.
- REICHERTOVÁ 1968c — Květa REICHERTOVÁ: Praha 1-Staré Město, Na Františku, Anežský klášter : Nálezo­vá zpráva o výzkumu v r. 1966–1967 v prostoru dvora č. k. 910 (kotelna). Praha 1968, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 5840/68.
- REICHERTOVÁ 1968d — Květa REICHERTOVÁ: Praha 1-Staré Město, Na Františku, Anežský klášter : Zpráva vedoucího výzkumu za období 1968. Praha 1968, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 1139/68.
- REICHERTOVÁ 1968e — Květa REICHERTOVÁ: Na Františku, Anežský klášter : Nálezo­vá zpráva o výzkumu v letech 1965–1967 na dvoře před konventem klarisek – středověká studna a chlebová pec. Praha 1968, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 2317/68.
- REICHERTOVÁ 1969b — Květa REICHERTOVÁ: Praha 1-Staré Město, Anežský klášter : Nálezo­vá zpráva o dohledu nad stavebními sondami v barokním domku čp. 812-I za jižní ohradní zdi kláštera v r. 1965–1967. Praha 1969, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 5107/69.
- REICHERTOVÁ 1969c — Květa REICHERTOVÁ: Praha 1 – Na Františku : Klášter bl. Anežky, gotický domek v JV části velkého dvora : Nálezo­vá zpráva o plošném výzkumu v letech 1965–1968. Praha 1969, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 5109/69.
- REICHERTOVÁ 1970a — Květa REICHERTOVÁ: Praha 1-Staré Město, Anežský klášter : Nálezo­vá zpráva o výzkumu v sondě pro topný kanál ústředního topení podél západní ohradní zdi kláštera a v čp. 814-I z r. 1968. Praha 1970, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 6305/70.
- REICHERTOVÁ 1970b — Květa REICHERTOVÁ: Praha 1-Staré Město, Na Františku, Anežský klášter – dvůr mezi barokním a středověkým konventem klarisek : Nálezo­vá zpráva o výzkumu v r. 1968–1969 ve výkopu pro topný kanál podél barokního konventu a v plošném odkryvu. Praha 1970, rukopis. Uloženo: ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., archiv NZ, čj. 2095/70.

- TAIBL 2022 — Pavel TAIBL: Nálezová zpráva o archeologickém výzkumu Praha 1–Staré Město, Na Františku 18, p. č. 898 : Areál anežského kláštera – severní nádvoří : Zpráva o výzkumu NPÚ, ú.o.p. v hl. m. Praze č. 2021/10. Praha 2022, rukopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- VYŠOHLÍD 2019 — Martin VYŠOHLÍD: Nálezová zpráva v průběhu rekonstrukce objektu čp. 785 v ulici Za Haštalem č. or. 3, parc. č. 864/3 v katastrálním území Staré Město-Praha 1. Praha 2019, rukopis: Uloženo: Archaia Praha, z. ú.

LITERATURA

- BARTOŠKOVÁ 2011 — Andrea BARTOŠKOVÁ: Zánik knížecího dvorce na Budči – The demise of the ducal curtis at Budeč. *Archeologické rozhledy* 63, 2011/2, 284–306.
- BOHÁČOVÁ/PODLISKA ET AL. 2017 — Ivana BOHÁČOVÁ / Jaroslav PODLIŠKA (eds) ET AL.: Průvodce pražskou archeologií : Památky známé, neznámé i skryté. Praha 2017.
- BORKOVSKÝ 1955a — Ivan BORKOVSKÝ: Klášter bl. Anežky Přemyslovny v Praze I : (Archeologický průzkum). *Časopis Společnosti přátel starožitností* 63, 1955/1, 24–35.
- BORKOVSKÝ 1955b — Ivan BORKOVSKÝ: Klášter bl. Anežky Přemyslovny v Praze I : (Archeologický průzkum v roce 1953 a 1955. Dokončení). *Časopis Společnosti přátel starožitností* 63, 1955/4, 222–228.
- BORKOVSKÝ 1956 — Ivan BORKOVSKÝ: Výzkum v klášteře bl. Anežky v Praze I – Fouilles du couvent Bienheureuse Agnès à Prague I. *Archeologické rozhledy* 8, 1956/2, 194–204, 191–192 a 209–211 (obr.).
- CYMBALAK/PODLISKA 2008 — Tomasz CYMBALAK / Jaroslav PODLIŠKA: Nové poznatky k raně středověkému osídlení v oblasti tzv. vyšehradské cesty v Praze : (Rekonstrukce procesu osídlování na základě výpovědi archeologických pramenů) – New findings on the Early Medieval settlement of so-called Vyšehrad route in Prague : (Reconstruction of the colonisation process based on the archaeological sources). *Archaeologica Pragensia* 19, 2008 [vyd. 2009], 309–332.
- ČAPEK ET AL. 2022 — Ladislav ČAPEK ET AL.: Vrcholně a pozdně středověká keramika v českých zemích : Výroba – regionalizace – metody – interpretace – High and Late Mediaeval Ceramics in Bohemia and Moravia : Production, Regionalization, Methods and Interpretation. Plzeň 2022.
- ČERMÁKOVÁ/KUCHAŘÍK 2017 — Kateřina ČERMÁKOVÁ / Milan KUCHAŘÍK: U Obecního dvora čp. 800/I a 928/I. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2015–2016*. *Pražský sborník historický* 45, 2017, 644–646.
- ČERMÁKOVÁ/KUCHAŘÍK/KNOTOVÁ 2015 — Kateřina ČERMÁKOVÁ / Milan KUCHAŘÍK / Kateřina KNOTOVÁ: U Obecního dvora čp. 800/I a 928/I – Obecní dvůr. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2013–2014*. *Pražský sborník historický* 43, 2015, 619–621.
- ČIHÁKOVÁ 2001 — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Svědectví střepů 1 – středověká keramika z Petřína. In: Jan Zavřel et al., *Pražský vrch Petřín*. Praha–Litomyšl 2001, 98–106.
- ČIHÁKOVÁ 2007 — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Valdštejská ulice čp. 154/III. In: Z. Dragoun et al. *Archeologický výzkum v Praze v letech 2005–2006*. *Pražský sborník historický* 35, 2007, 327–328.
- ČIHÁKOVÁ 2012 — Jarmila ČIHÁKOVÁ: Otázky chronologie pražské raně středověké keramiky – A matter of Prague Early Medieval pottery chronology. *Staletá Praha* 28, 2012/2, 91–120.
- ČIHÁKOVÁ/HRDLIČKA 1990 — Jarmila ČIHÁKOVÁ / Ladislav HRDLIČKA: Technické misky s polevou v pražské keramice 12.–13. století – Technische Schalen mit Glasur in der Prager Keramik. *Archaeologia historica* 15, 1990, 411–417.
- DRAGOUN 1979 — viz *Prameny*
- DRAGOUN 1980 — Zdeněk DRAGOUN: Archeologický výzkum severní fronty Anežského kláštera – Ausgrabungen an der Nordseite des Agnes-Klarissinenklosters zu Prag. *Archaeologica Pragensia* 1, 1980, 209–226.
- DRAGOUN 1981 — Zdeněk DRAGOUN: Záchranný výzkum při rekonstrukci plynovodu na Starém Městě pražském I – Die Rettungsgrabung bei Gasleitungsrekonstruktion im Prager Altstadt I. *Archaeologica Pragensia* 2, 1981, 193–231.
- DRAGOUN 1987 — Zdeněk DRAGOUN: Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění – Stand und Perspektiven der Erforschung der Altstädter Befestigungsanlagen. *Staletá Praha* 17, 1987, 39–70.
- DRAGOUN 1998 — Zdeněk DRAGOUN: Nálezy ze záchranného výzkumu na parcele domu čp. 973/I na Národní třídě na Starém Městě pražském – Funde aus der Rettungsgrabung auf der Parzelle des Hauses Nr. 973/I in der Národní-Straße in der Prager Altstadt. *Archaeologica Pragensia* 14, 1998, 105–121.
- DRAGOUN 2003a — Zdeněk DRAGOUN: Záchranný výzkum ve Staronové synagoze v Praze a posouzení jeho výsledků z hlediska etnického určení zdejšího osídlení – Die Rettungsforschung in der Altneuen Synagoge in Prag. *Archaeologia historica* 28, 2003/1, 255–266.
- DRAGOUN 2003b — Zdeněk DRAGOUN: Výsledky archeologického výzkumu ve Staronové synagoze. *Staletá Praha* 24, 2003, 133–148.
- DRAGOUN/HAVRDA 2009 — Zdeněk DRAGOUN / Jan HAVRDA: Anežský klášter ppč. 898. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2007–2008*. *Pražský sborník historický* 37, 2009, 431–432.
- DRAGOUN/PODLISKA/STAREC 2019 — Zdeněk DRAGOUN / Jaroslav PODLIŠKA / Petr STAREC: Nové informace k poznání opevnění Starého Města pražského – Neue Informationen zur Befestigung der Prager Altstadt. In: Město a jeho hradby. (= *Documenta Pragensia*, sv. 38), O. Fejtová / M. Maříková / J. Pešek (eds), Praha 2019, 21–37.

- FLEK/KOVÁŘ/PODLISKA 2017 — František FLEK / Miroslav KOVÁŘ / Jaroslav PODLIŠKA: Anežská čp. 811/I – Anežský klášter ppč. 877, 874/2, 875, 897 a klášter menších bratří a klauzurní zahrady ppč. 1015/1 [...]. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2015–2016. Pražský sborník historický 45, 2017, 621–623.
- HAVRDA 2000 — viz *Prameny*
- HAVRDA 2003a — Jan HAVRDA: U Radnice čp. 13/I a čp. 14/I. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 1999–2000. Pražský sborník historický 32, 2003, 329–330.
- HAVRDA 2003b — Jan HAVRDA: Bílkova čp. 863/I a čp. 855/I. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 1999–2000. Pražský sborník historický 32, 2003, 324.
- HAVRDA 2006 — Jan HAVRDA: U Obecního dvora čp. 800/I. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2003–2004. Pražský sborník historický 34, 2006, 353–355.
- HAVRDA 2007a; 2007b; 2008 — viz *Prameny*
- HAVRDA 2009 — Jan HAVRDA: U Obecního dvora čp. 800/I. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2007–2008. Pražský sborník historický 37, 2009, 443–445.
- HAVRDA 2011a — Jan HAVRDA: Benediktská čp. 1100/I. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009–2010. Pražský sborník historický 39, 2011, 408–410.
- HAVRDA 2011b — Jan HAVRDA: Dlouhá čp. 721/I. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2009–2010. Pražský sborník historický 39, 2011, 410.
- HAVRDA 2014 — viz *Prameny*
- HAVRDA 2017a — Jan HAVRDA: Přírodní podmínky a nerostné suroviny jako klíč k osídlení Prahy. In: BOHÁČOVÁ/PODLISKA ET AL. 2017, 33–37.
- HAVRDA 2017b — Jan HAVRDA: Zaniklé synagogy židovského města. In: BOHÁČOVÁ/PODLISKA ET AL. 2017, 174–177.
- HAVRDA ET AL. 2017 — Jan HAVRDA / Petr KOČÁR / Romana KOČÁROVÁ / Radka KOZÁKOVÁ / Jaroslav PODLIŠKA / Zdeňka SŮVOVÁ: K vývoji historického nadloží Staroměstského náměstí v Praze : Příspěvek k mezioborovému výzkumu veřejných prostranství – On the Development and Situation of the Historic Overburden of Old Town Square in Prague : A Contribution to Interdisciplinary Research of Public Space. In: Archeologie ve městě : Strategie, metodika, metody výzkumu, prezentace a ochrany archeologických památek (= Forum Urbes Medii Aevi, sv. 10/2). I. Boháčová / J. Podliska (eds), Brno 2017, 164–195.
- HAVRDA/DRAĞOUN 2007 — viz *Prameny*
- HAVRDA/KOVÁŘ/ŽĎÁRSKÁ 2017 — Jan HAVRDA / Miroslav KOVÁŘ / Anna ŽĎÁRSKÁ: Dominikánský klášter sv. Klimenta v Praze na Starém Městě – St. Clement Dominican monastery in the Old Town of Prague. Staletá Praha 33, 2017/2, 2–73.
- HAVRDA/OMELKA 2003 — Jan HAVRDA / Martin OMELKA: Rybná ppč. 711 – bývalé čp. 693/I. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 1999–2000. Pražský sborník historický 32, 2003, 328.
- HAVRDA/TRYML 2021 — Jan HAVRDA / Michal TRYML: Pohřbívání na sklonku raného středověku : Pohřební areály v pražské předlokační aglomeraci v 11. až 1. polovině 13. století – Burial practices at the close of the Early Middle Ages. Funerary areas in the Prague pre-foundation agglomeration from the 11th to the mid-13th centuries. Archeologie ve středních Čechách 25, 2021/1, 217–326.
- HAVRDA/ŽĎÁRSKÁ 2017 — Jan HAVRDA / Anna ŽĎÁRSKÁ: K pohřbívání v pravobřežní části pražské předlokační aglomerace v 9. a 10. století : Objev pohřebiště v areálu Klementina – Zum Begraben im rechtsufrigen Teil der Vorlokations-Agglomeration Prags im 9. und 10. Jahrhundert : Das Gräberfeld im Areal des Prager Klementinums. Staletá Praha 33, 2017/2, 94–134.
- HAVRDA/ŽĎÁRSKÁ/KOVÁŘ 2015 — Jan HAVRDA / Anna ŽĎÁRSKÁ / Miroslav KOVÁŘ: Klementinum čp. 1040/I. In: Z. Dragoun et al., Archeologický výzkum v Praze v letech 2013–2014. Pražský sborník historický 43, 2015, 603–607.
- HRDLIČKA 1977 — Ladislav HRDLIČKA: Předběžné výsledky výzkumu v paláci Kinských v Praze 1 na Starém Městě – Vorbericht über die Ausgrabung im Kinskypalais in Prag 1 – Altstadt. In: Středověká archeologie a studium počátků měst : Sborník příspěvků přednesených na celostátní konferenci středověkých archeologů v Hradci Králové, 22.–27. září 1975. M. Richter (ed.), Praha 1977, 199–215, obr. 38–43.
- HRDLIČKA 1993 — Ladislav HRDLIČKA: Poznámky ke chronologii pražské středověké keramiky – Bemerkungen zur Chronologie der Prager mittelalterlichen Keramik. Archeologické rozhledy 45, 1993/1, 93–112.
- HRDLIČKA 1997 — Ladislav HRDLIČKA: K výpovědi stratigrafického vývoje Pražského hradu – Zur Aussagekraft der stratigraphischen Entwicklung der Prager Burg. Archeologické rozhledy 49, 1997/4, 649–662.
- HRDLIČKA 2000 — Ladislav HRDLIČKA: Centrum raně středověké Prahy. In: Średniowieczny Ślask i Czechy : Centrum średniowiecznego miasta : Wrocław a Europa Środkowa. (= Wratislavia Antiqua, sv. 2), J. Piekalski / K. Wachowski (eds), Wrocław 2000, 191–214.
- HRDLIČKA 2001 — Ladislav HRDLIČKA: Jak se měnila a rostla středověká Praha. In: Jiří Kovanda et al., Neživá příroda Prahy a jejího okolí. Praha 2001, 201–212.
- HRDLIČKA 2005a — Ladislav HRDLIČKA: Praha – podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území pražské památkové rezervace – A report accompanying a detailed map of archaeological reference points in the territory of Prague ancient monuments reservation. Praha 2005.
- HRDLIČKA 2005b — Ladislav HRDLIČKA: Týnský dvůr a středověká Praha : Archeologický výzkum 1976–1986. Praha 2005.
- HRDLIČKA 2009 — Ladislav HRDLIČKA: Praha – databáze podrobné mapy archeologických dokumentačních bodů na území pražské památkové rezervace (aktualizace k 31. 12. 2005) – Comments to the detailed

- map of archaeological documentation points on the territory of Prague Heritage Reserve. Praha 2009 (CD-ROM).
- HUML 1980 — Václav HUML: Výzkum v areálu hotelu Intercontinental v Praze 1-Starém Městě – Ausgrabungen im Areal des Hotels Intercontinental, Prag 1-Altstadt. *Archaeologica Pragensia* 1, 1980, 175–189.
- HUML 1992 — Václav HUML: K počátkům Havelského města : Předběžná zpráva o výzkumu na Ovocném trhu v letech 1985–1988 – Zum Ursprung der Galluser Stadt. *Achaeologia historica* 17, 1992/1, 63–82.
- JEČNÝ/OLMEROVÁ 1969 — Hubert JEČNÝ / Helena OLMEROVÁ: 187. Praha 1-Staré Město g) Staveniště mezi ulicemi Dušní a Pařížskou [...]. *Bulletin záchranného oddělení [Archeologického ústavu ČSAV v Praze]* 6 (1968), 1969, 115.
- JEČNÝ ET AL. 1984 — Hubert JEČNÝ / Jarmila ČIHÁKOVÁ / Světlana KRŠÁKOVÁ / Helena OLMEROVÁ / Dana STEHLÍKOVÁ / Ladislav ŠPAČEK / Michal TRYML: Praha v raném středověku : Jeden ze současných pohledů na vývoj přemyslovského města – Prag im Frühmittelalter : Eine der gegenwärtigen Betrachtungsweisen der Entwicklung der Přemyslidenstadt. *Archaeologica Pragensia* 5, 1984/2, 211–288.
- JEŘÁB 2017 — viz *Prameny*
- JEŘÁB/KAŠPAR 2019 — Jan JEŘÁB / Vojtěch KAŠPAR: Praha 1-Staré Město, U Milosrdných ppč. 1034, 1035 a 1036/I. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2017–2018. Pražský sborník historický* 47, 2019, 593–596.
- JEŽEK 2000 — Martin JEŽEK: Dušní ulice čp. 141/V – Španělská synagoga. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1997–1998. Pražský sborník historický* 31, 2000, 374.
- KAŠPAR 2017a — Vojtěch KAŠPAR: U Milosrdných ppč. 904. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2015–2016. Pražský sborník historický* 45, 2017, 642–644.
- KAŠPAR 2017b — Vojtěch KAŠPAR: Středověká osada u kostela sv. Petra na Poříčí. In: BOHÁČOVÁ/PODLISKA ET AL. 2017, 208–211.
- KAŠPAR 2022 — viz *Prameny*
- KAŠPAR/POLEDNE 2016 — viz *Prameny*
- MILITKÝ 2010 — viz *Prameny*
- MOUCHA/NECHVÁTAL/VARADZIN 2015 — Václav MOUCHA / Bořivoj NECHVÁTAL / Ladislav VARADZIN ET AL.: Vyšehrad: knížecí a královská akropole : Svědectví archeologie – Vyšehrad : The Princely and Royal Acropolis : The Testimony of Archeology. Praha 2015.
- NOVOTNÝ 1928 — Václav NOVOTNÝ: České dějiny I/3 : Čechy královské za Přemysla Otakara I. a Václava I. (1197–1253). Praha 1928.
- PODLISKA 2000 — Jaroslav PODLISKA: Žatecká čp. 40/V. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1997–1998. Pražský sborník historický* 31, 2000, 376.
- PODLISKA 2007 — Jaroslav PODLISKA: Týnská ulička čp. 1064/I. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2005–2006. Pražský sborník historický* 35, 2007, 344–346.
- PODLISKA/HAVRDA 2017 — Jaroslav PODLISKA / Jan HAVRDA: Staroměstské náměstí a památky skryté pod jeho dlažbou. In: BOHÁČOVÁ/PODLISKA ET AL. 2017, 168–170.
- PODLISKA/HAVRDA/ZAVŘEL 2021 — Jaroslav PODLISKA / Jan HAVRDA / Jan ZAVŘEL: Středověká Praha – město meta-lurgů. In: Rudolfovo číslo : Rudolfu Procházce k 65. narozeninám kolegové a přátelé. I. Loskotová et al. (eds), Praha 2021, 179–201.
- PROKOPOVÁ 2013 — Anna PROKOPOVÁ: Kaprova ulice čp. 14/V. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2011–2012. Pražský sborník historický* 41, 2013, 477–478.
- REICHERTOVÁ 1968a — Květa REICHERTOVÁ: Nález chlebové pece v Anežském klášteře v Praze 1, Na Františku – Der Fund eines Brotbackofens im St. Agnes-Kloster in Prag 1, Na Františku. *Archeologické rozhledy* 20, 1968/2, 220–229, 285–286 (obr.).
- REICHERTOVÁ 1968b; 1968c; 1968d; 1968e — viz *Prameny*
- REICHERTOVÁ 1969a — Květa REICHERTOVÁ: 187. Praha 1-Staré Město b) Na Františku, býv. klášter bl. Anežky. *Bulletin záchranného oddělení [Archeologického ústavu ČSAV v Praze]* 6 (1968), 1969, 113–114.
- REICHERTOVÁ 1969b; 1969c; 1970a; 1970b — viz *Prameny*
- REICHERTOVÁ 1972 — Květa REICHERTOVÁ: 175. Praha I – Staré Město a) Skryvka velkého dvora v Anežském klášteře Na Františku. *Výzkumy v Čechách* 1969, 1972, 122.
- REICHERTOVÁ 1977 — Květa REICHERTOVÁ: 176. Praha 1-Staré Město d) Areál býv. kláštera bl. Anežky, kostel sv. Salvátora. *Výzkumy v Čechách* 1974, 1977, 159.
- REICHERTOVÁ 1980 — Květa REICHERTOVÁ: Archeologický výzkum severního dvora Anežského kláštera. *Památky a příroda* 5, 1980/9, 525–534.
- REICHERTOVÁ 1989a — Květa REICHERTOVÁ: Bývalý klášter bl. Anežky Přemyslovny v Praze 1, Na Františku : Výsledky archeologického výzkumu – Das ehemalige Kloster sel. Agnes von Böhmen in Prag 1, Na Františku : Ergebnisse der archäologischen Untersuchung. *Archaeologica Pragensia* 10, 1989, 133–204.
- REICHERTOVÁ 1989b — Květa REICHERTOVÁ: Raně středověká keramika z areálu býv. Anežského kláštera v Praze 1, Staré Město – Frühmittelalterliche Keramik aus dem Areal des ehemaligen Agnes-Kloster in Prag 1, Staré Město. *Archaeologia historica* 14, 1989, 399–408.
- REICHERTOVÁ/RADOVÁ 1981 — Květa REICHERTOVÁ / Milada RADOVÁ: Podzemní výhřevná pec (kamna) v klášteře Sázavě, okr. Kutná Hora – A subterranean heating furnace in the former Sázava monastery (district of Kutná Hora). *Archeologické rozhledy* 33, 1981, 398–410.

- SOUKUPOVÁ 2011 — Helena SOUKUPOVÁ: Anežský klášter v Praze – Kloster der Klarissinnen und der Minderbrüder in der Prager Altstadt. Praha 2011.
- SOUKUPOVÁ 2016 — Helena SOUKUPOVÁ: Klášter Na Františku – stručné stavební dějiny od středověku do moderní doby. In: Klášter sv. Anežky České : průvodce areálem. H. Dáňová / Š. Chlumská (eds), Praha 2016, 59–76.
- STAREC 1998 — Petr STAREC: K problematice raně středověkých komunikací v prostoru pražského Malého náměstí a řešení jeho vzniku – Zur Problematik der frühmittelalterlichen Kommunikationswegen im Raum des Prager Kleinmarktes und zur Lösung ihrer Entwicklung. *Archaeologia historica* 23, 1998/1, 27–34.
- TAIBL 2018 — Pavel TAIBL: Odras přechodu k právně konstituovanému městu na východní části plochy výzkumu Holanova paláce na Starém Městě pražském čp. 684/I – Der Übergang der Prager Altstadt zur rechtlich konstituierten Stadt – seine Reflexion am Ostteil der Forschungsfläche im Palais Holan Nr.-Konskr. 684/I. *Staletá Praha* 34, 2018/2, 131–149.
- TAIBL 2022 — viz *Prameny*
- TAIBL/TRYML 2020 — Pavel TAIBL / Michal TRYML: K počátkům osídlení u sv. Benedikta na Starém Městě pražském – On the beginning of settlement near St. Benedict in the Old Town of Prague. *Archaeologica Pragensia* 25, 2020, 263–299.
- TRYML 1986 — Michal TRYML: K počátkům středověkého osídlení Haštalského náměstí a jeho okolí – Zu den Anfängen der mittelalterlichen Besiedlung des Haštalské náměstí (Castulusplatz) und seiner Umgebung. *Staletá Praha* 16, 1986, 75–83.
- TRYML 1987 — Michal TRYML: 388. Praha 1-Staré Město : 1985 – f) Anežský klášter, loď kostela sv. Františka, ppč. 876/I. *Výzkumy v Čechách 1984–1985*, Praha 1987, 166.
- TRYML 1988 — Michal TRYML: Anežský klášter. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1983–1986*. *Pražský sborník historický* 21, 1988, 187.
- TRYML 1995 — Michal TRYML: Haštalské náměstí, c) Čp. 752/I. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1992–1994*. *Pražský sborník historický* 28, 1995, 236.
- TRYML 1998 — Michal TRYML: Anežská ulice čp. 986/I. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1995–1996*. *Pražský sborník historický* 30, 1998, 268.
- TRYML 2003 — Michal TRYML: Anežská čp. 810/I. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 1999–2000*. *Pražský sborník historický* 32, 2003, 323.
- VYŠOHLÍD 2017 — Martin VYŠOHLÍD: Za Haštalem čp. 785/I. In: Z. Dragoun et al., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2015–2016*. *Pražský sborník historický* 45, 2017, 647–648.
- VYŠOHLÍD 2019 — viz *Prameny*
- ZÁRUBA/BUCHA/LOŽEK 1977 — Quido ZÁRUBA / Václav BUCHA / Vojen LOŽEK: Significance of the Vltava terrace system for Quaternary chronostratigraphy : Contribution to the IGCP Project “Quaternary Glaciations in the Northern Hemisphere” – Terasový systém Vltavy a jeho význam pro chronostratigrafii kvartéru. (= *Rozpravy Československé akademie věd, Řada matematických a přírodních věd* 87/4), Praha 1977.
- ZAVŘEL 2016 — Jan ZAVŘEL: Geologická problematika archeologického poznání pražského území – Geological issues regarding the archaeological knowledge of Prague’s territory. In: *Praha archeologická – Prague – the City of Archaeology*. (= *Archaeologica Pragensia – Supplementum* 3), I. Boháčová / M. Šmolíková (eds), Praha 2016, 191–228.
- ZAVŘEL/HAVRDA 2013 — Jan ZAVŘEL / Jan HAVRDA: Přírodní prostředí a zdroje nerostných surovin. In: Jan Havrda / Michal Tryml et al., *Nebovidy : Středověká osada v pražském podhradí – Nebovidy : Mediaeval settlement around Prague Castle*. Praha 2013, 25–37.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNG AUF DEM GELÄNDE DES AGNESKLOSTERGARTENS IN PRAG : ZUR ERKENNTNIS DER VORLOKATIONSBSIEDLUNG DER PRAGER ALTSTADT

Im nordöstlichen Teil der Prager Altstadt entstand im 13. Jahrhundert auf dem ebenen Gelände der niedrigsten Moldauterrassenstufe zwischen dem Fluss und der Basilika St. Kastulli ein ausgedehntes Bettelordensdoppelkloster, das aus dem größeren Klarissen- und südlich von ihm liegenden kleineren Minoritenklosters bestand (Abb. 2). Das Klarissenkloster hat (wahrscheinlich 1231) der König von Böhmen Wenzel I. für seine Schwester Agnes (die hl. Agnes von Böhmen) gegründet. Aus dem Blickpunkt der Architektur ist die erste Bauphase des Nonnenklosters durch eine Verbindung des romanischen und gotischen Stils charakterisiert. Die unteren Mauerpartien der Kirche des hl. Franziskus und des Konventsgebäudes der Schwester sind noch aus den regelmäßigen kleinen, für die romanische Baukunst charakteristischen Plänerquadern gemauert (Abb. 33).

Trotz mehreren Jahrzehnten der archäologischen Untersuchung des Klostergeländes sind nur wenige Publikationen zur Gestalt der ältesten Besiedlung dieses Teils von Prag vorhanden. Die Mehrzahl der fachlichen Behandlungen widmete sich der allgemeinen Baugeschichte des Klosters, dessen erste Bauetappe 1234 vollendet worden war, oder seiner Architektur im Detail. Im vorliegenden Beitrag ist der aktualisierte Plan von allen archäologischen Arbeiten (Flächenabdeckungen, Linienschnitten sowie den einzelnen Sonden), und zwar den sowohl im eigentlichen Klosterbereich als auch jenen in seiner unmittelbaren Nachbarschaft (Abb. 5) veröffentlicht. Die erste der archäologischen Forschungen im Kloster wurde 1940, die letzte dann

2021 durchgeführt. Der vorliegende Text präsentiert die Ergebnisse der Forschungen aus der nordwestlichen Partie des Klostergeländes (Abb. 6). Die Auswertung der archäologischen Erforschung des nördlichen Klostergartens brachte Informationen von frühmittelalterlichen Aktivitäten herbei. Man akzentuierte die Geländebeziehungen und Funde, die dem Klosterbau vorhergingen oder die sich mit seiner Gründungszeit verbinden lassen.

Die erste archäologische Forschung im erwähnten Klostergarten führte Květa Reichertová aus dem Archäologischen Institut in Prag in den Jahren 1965–1969 durch. Die Dokumentierung verlief unter schwierigen Bedingungen, Teil vom historischen First wurde sogar vor der Ankunft der Archäologen zerstört. Diese Forschung brachte trotzdem fundamentale Informationen zur Vorklosterbesiedlung der erforschten Fläche. Während der Forschung legte man frei und dokumentierte auch Fundamente von verschiedenen Pläner- oder Schiefermauern. Aus dem Blickpunkt der ältesten Steinbebauung des Geländes ist der Fund einer massiven, rechtwinklig zum Konventsgebäude der Klarissen verlaufenden, also West-Ost orientierten gemauerten Linienkonstruktion (Abb. 9, 10, 28) wichtig. Die überirdische Partie dieser Mauer war 140 cm breit, die Mauerhüpfen waren aus kleinen Plänerquadern zusammengesetzt. Das Mauerwerk möge mit dem nicht erhaltenen Nordflügel der Quadratur zusammengehangen haben. Die Forschung im Jahre 1969 brachte keinen eindeutigen Beleg, ob dieser Flügel vollendet worden oder unvollendet geblieben war. An die Mauer mit Mauerhaupt aus kleinen Quadern lag an ihrer Südseite ein Zubau aus Plänerbruchstein an. In seinem Inneren legte man ein rechteckiges Objekt frei, dessen Wände und Fußboden aus den Ziegeln vom gleichen Format wie am Klarissenkonventsgebäude erbaut waren. Das in zwei Phasen erbaute Objekt wurde später als eine Beheizungseinrichtung – Hypocaustum gedeutet (Abb. 12, 28, 33). Aus dem Vorhandensein einer Beheizungsanlage lässt es sich eine kurzfristige Existenz des nördlichen Quadraturflügels vermuten, der seit Anfang an beheizt war.

Die in den Jahren 1965–1969 erworbenen archäologischen Quellen wurden nach Legen von 4 Sonden in den Jahren 2007 und 2021 bereichert (Abb. 6). Diese Sonden haben Informationen von der Vorklosterbesiedlung herbeigebracht. Die mittelalterlichen Objekte wurden da in Überschwemmungssedimente eingetieft, in denen man prähistorische Keramikbruchstücke gefunden hat (Abb. 21). Es hat sich gezeigt, dass die Fläche des späteren nördlichen Klostergartens – aus dem Blickpunkt der Ausnutzung der Prager rechtsufrigen Agglomeration eine Peripherie – den Handwerksaktivitäten gedient hatte, unter denen die deutlichsten Spuren nach Eisenverarbeitung oder sogar -produktion überliefern wurden. Wahrscheinlich ist, dass diese niedriggelegene, seitlich der Kommunikationstrassen situierte und bei extrem hohen Wasserständen vor allem ab 13. Jahrhundert überschwemmte Partie (in einer der Sonden wurde die Überschwemmungslehmschicht gefunden, die ein frühmittelalterliches Siedlungsobjekt überdeckt hatte – Abb. 17) erst danach in Verwendung kam, als die günstigeren Siedlungslagen (westliche Hälfte der Flussterrasse VIIIc) schon besetzt gewesen waren. Wohl noch im Laufe der ersten Klosterbauetappe war die einmalige künstliche Geländeerhöhung erfolgt, die eine Sonde bei der Nordmauer des Klarissenkonvents belegt hat (Abb. 14). Unsere Ergebnisse deuten eher weniger intensive Siedlungsaktivitäten an, und zwar vor allem im westlichen Teil des Nordgartens. Man dokumentierte in den archäologischen Sonden einzelne Objekte; es scheint, dass die Besiedlung der ganzen Fläche nicht gleich intensiv gewesen war. Die Autoren betonen, dass diese Behauptung nur für die Fläche des nördlichen Gartens gilt. Für die anderen Lagen, wo das Kloster erbaut wurde, kann sie nicht maßgeblich sein. Bei den Forschungen der Jahre 2007 und 2021 registrierte man keine frühmittelalterliche Siedlungsschicht, nur eingetieft Objekte, vor allem ihre unteren Partien (Abb. 22, 23).

Man dokumentierte verschiedene nicht große eingetieft Objekte, die durch Keramikfunde ins 12. bis Anfang des 13. Jahrhunderts datiert wurden (Keramik mit Wulstrand – Abb. 20, 26). Die pyrotechnologischen Objekte zählten zu den ausdrucksvollen und gut erkennbaren; es waren die schalenförmigen Aushube mit durchgebranntem Boden und Wänden. Die Forschungen registrierten acht von ihnen. Bei den übrigen Objekten im nördlichen Garten kann man sich nicht mit ihrer Zweckbestimmung sicher sein (Abb. 29). Bei etlichen freigelegten Gruben ist auch ihre Einordnung in den Vorkloster-Siedlungshorizont nicht sicher. Was die Typen der Objekte betrifft, man registriert außer den Pfahl- und Säulengruben die nicht großen Siedlungsgruben in Form von seichten Vertiefungen. Zwei Torsos von Objekten mit ebenem Boden dürften hypothetisch als Reste nach den wohl mäßig eingetieften Wohnbauten gedeutet werden (Abb. 22). Nach Auswertung der verfügbaren zeichnerischen Befunddokumentation aus den Sonden der Jahre 1965–1969 lässt es sich konstatieren, dass eine sporadische Besiedlung schon seit der 2. Hälfte des 11. Jahrhunderts da vorhanden war, da 3 Ränder aus den Forschungen von Květa Reichertová sich in den Horizont der Keramik mit kelchförmiger Randprofilierung einordnen lassen (Abb. 30). Diese Funde entbehren aber ihrer Schichtenfolge. Weitere Funde datieren die Siedlungssituationen in das 12. bis 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts. In weiteren Zusammenhängen zeigt es sich nun, dass die nordöstliche Partie der niedrigsten Moldauterrasse in der Katastralgemeinde Prager Altstadt spätestens seit dem 12. oder sogar dem späten 11. Jahrhundert besiedelt war. Bislang ist es aber nicht möglich Form und Ausmaß der Besiedlung zu präzisieren, denn alle archäologischen Forschungen auf diesem Gebiet waren noch nicht verarbeitet (Abb. 34).

Aufgrund der Entwicklungsanalyse der frühmittelalterlichen Besiedlung des Geländes der späteren Altstadt in Prag ist es möglich mit Ausnutzung der Abwesenheit und des Vorhandenseins der chronologisch sensibleren Keramiktypen das Bild der sukzessiven Besetzung rechtsufrigen Prags zu entwerfen. Am frühesten besiedelte man die Umgebung des Wegs nach Vyšehrad – die Fläche des südlichen Teils der unteren Moldauterrasse. Die Besiedlung verbreitete sich hierher von der linksufrigen, damals schon räumlich zusammengedrängten Unterburg (Abb. 34). Die ältesten rechtsufrigen Siedlungssituationen sind durch die Keramik mit kelchförmiger Randprofilierung, im Groben in die 2. Hälfte, Ende des 10. und das 11. Jahrhundert datiert (Abb. 4). Nachfolgend, im Laufe der 2. Hälfte des 11. Jahrhunderts bis in die 1. Hälfte des 12. Jahrhunderts sind auch die östliche Partie der niedrigsten und der westliche Teil der mittleren Terrasse (die Umgebung des heutigen Altstädter Rings) besiedelt. Vielleicht schon in dieser Zeit konzentriert sich nördlich vom Altstädter Markt die jüdische Besiedlung. Die ältesten Siedlungssituationen sind da durch die Keramik mit archaischen Wulsträndern, aber in den Fundansammlungen begleiten diesen Keramiktyp auch die älteren Gattungen, d. h. die Gefäßbruchstücke mit kelchförmiger Randprofilierung. Die mittlere Terrasse wurde in dieser Periode auch zum Begraben ausgenutzt (Abb. 34). Die zwei hier gefundenen „nichtkirchlichen“ Gräberfelder

sind in der 1. Hälfte des 12. Jahrhunderts oder wohl schon in seinem ersten Viertel verschwunden, und wurden durch Kommunikationen ersetzt.

Im Laufe des 12. Jahrhunderts wird zu Siedlungsaktivitäten auch der östliche Teil der mittleren Moldauterrasse – das Gelände in der breiteren Umgebung der Dlouhá (Langen) Gasse und des Haštalské náměstí (Kastulusplatzes) ausgenutzt. In den Fundansammlungen aus den Forschungen der ältesten Siedlungslagen im östlichen Teil der mittleren Terrasse dominiert der Wulstrand von scharfer Profilierung; vorhanden ist auch noch der archaische Wulstrand, die Keramik mit kelchförmigem Rand erscheint nicht mehr unter den Funden (Abb. 3). Im Laufe der 2. Hälfte des 12. und 1. Drittels des 13. Jahrhunderts ist auch ein wesentlicher Teil der höchstliegenden Altstädter Terrasse besiedelt. Die grundsätzliche Änderung folgt dann mit dem Ausbau der hochmittelalterlichen Stadtbefestigung (1230er bis 1240er Jahre). Die Autoren sind sich bewusst, dass das dargelegte Bild vereinfacht ist und die verwickelte Entwicklung der Prager Vorlokationssiedlungsagglomeration nicht völlig widerspiegelt. Auf Grund der wenigstens teilweise ausgewerteten archäologischen Forschungen im nordöstlichen Teil der Altstadt, mit Nachdruck auf chronologisch sensiblere Funde aus dem ausgehenden Frühmittelalter versuchten sie die Möglichkeiten sowie Grenzen der bisherigen Erkenntnis zu demonstrieren.

Grafische Gestaltung S. Babušková, 2022, falls nicht anders angeführt.

Abb. 1. Prag 1-Altstadt und der anliegende Teil der Neustadt mit ersichtlich gemachtem Flächenausmaß einzelner Jungpleistozänterrassen. Bezeichnung der Terrassen *VIIa, VIIb, VIIc* nach ZÁRUBA/BUCHA/LOŽEK 1977; die Terrasse *VIIb* nach HRDLÍČKA 2000, Abb. 4 und HAVRDA 2017a, S. 35. Die Terrassen erschienen im Frühmittelalter am Anfang der Besiedlung des Altstädter Gebiets als deutliche, durch ihre Höhe unterscheidbare geomorphologische Stufen mit ebener Oberfläche; **rot** – Agneskloster.

Abb. 2. Prag 1, Prager Altstadt gegen Mitte des 13. Jahrhunderts, wichtige Bauten und Befestigung (laut HAVRDA/KOVÁŘ/ŽDÁRSKÁ 2017, S. 4, ergänzt). Lokalitäten: **1** – Hl. Clemenskirche mit dem Dominikanerkloster; **2** – Kirche des hl. Johannes d. T. Na Zábradlí (am Geländer); **3** – Hl. Kreuzrotunde; **4** – Hl. Valentinskirche; **5** – Hl. Laurentiuskirche mit der Templerritterkommende; **6** – Hl. Andreaskirche (Lokation unsicher); **7** – Kirche der hl. Philipp und Jakob; **8** – Hl. Stephanskirche in der Mauer (Lokation unsicher); **9** – Hl. Martinskirche in der Mauer; **10** – Hl. Ägidiuskirche mit dem Chorherrenstift; **11** – Kirche d. hl. Michael; **12** – Hl. Galluskirche (romanische Phase vorausgesetzt); **13** – Hl. Leonhardskirche; **14** – Marienkirche na louži (an der Lauge); **15** – Kirche d. hl. Martin d. Kl. (romanisches Alter hypothetisch); **16** – Marienkirche vor dem Tein mit Hospital; **17** – Hl. Benediktuskirche mit der Deutscher Ritterkommende; **18** – Hl. Kastuluskirche; **19** – „Alte“ Synagoge; **20** – Klarissen- und Minoritenkloster (Agneskloster); **21** – Hl. Jakobskirche mit dem Minoritenkloster; **22** – Hl. Geistkirche mit Kloster und Hospital der Kreuzherren mit dem roten Stern; **23** – Hl. Kreuzkirche d. Gr. mit Kloster der Kreuzritter mit dem roten Herz; **24** – Teinhof (Ungeld).

Abb. 3. Prag 1-Altstadt, nordöstlicher Teil, Belege der ältesten Besiedlung. Ausgedehntere archäologische Forschungen mit frühmittelalterlichem Befund. **Farbige Kreise** – die ältesten Siedlungslagen, durch die archaische Wulstrandkeramik datiert, wobei als Zumischung die mit kelchförmiger Randprofilierung, bzw. Derivate dieser Ränder vorhanden waren (2. Hälfte des 11. Jahrhunderts); **Leere Ringe** – Lokalitäten, wo die kelchförmigen Ränder nicht mehr registriert wurden (intensive Besiedlung seit dem 12. Jahrhundert); **rote Linien** – Moldauterrassen (*VIIa, VIIb, VIIc*). Lokalitäten (archäologische Flächenforschungen): **1** – Platz náměstí Curieových, bei Nr.-Konskr. 886/I; **2** – Bílkova G. Nr.-Konskr. 863/I und 855/I; **3** – Bílkova G. Nr.-Konskr. 854/I; **4** – Gasse U Obecniho dvora (Am Gemeindehof) Nr.-Konskr. 800/I; **5** – Gasse U Milosrdných Parz.-Nr. 904-910; **6** – Anežská (Agnes)-G. Nr.-Konskr. 811/I (Agneskloster); **7** – Malé nám. (Kleiner Ring) Parz.-Nr. 1091; **8** – Gasse U Radnice, Nr.-Konskr. 13/I; **9** – Altstädter Ring Nr.-Konskr. 606/I; **10** – Týnská G. Nr.-Konskr. 1064/I; **11** – Platz Haštalské nám. (Kastulusplatz) Nr.-Konskr. 789/I; **12** – Haštalské nám. Nr.-Konskr. 752/I; **13** – Gasse Za Haštalem Nr.-Konskr. 785/I; **14** – Dlouhá (Lange Gasse) Nr.-Konskr. 721/I; **15** – Benediktská G. Nr.-Konskr. 1100/I; **16** – Rybná G. Nr.-Konskr. 693/I; **17** – Rybná G. Nr.-Konskr. 682/I; **18** – Platz náměstí Republiky/Královská G. Nr.-Konskr. 656/I (Kaufhaus Kotva); **19** – Týnská G. Parz.-Nr. 627-643 (Teinhof [Ungeld]).

Abb. 4. Prag 1-Altstadt, U Obecniho dvora (Am Gemeindehof) Nr.-Konskr. 800/I. Kelchförmig profilierte Ränder als ältere Zumischung in den Objekten in den Suchsonden im Gemeindehof, Forschungen in den Jahren 2003, 2007 und 2008 (ADB [archäologische Dokumentierungspunkte] 3023, 3025, 3026, 6024 – s. Abb. 5). Die ältesten Besiedlungssituationen wurden durch archaische Wulstränder datiert: 2003/02-42-2, 2003/02-42-6, 2003/02-42-10 und, 2003/02-35-10 (nach HAVRDA 2007a; 2007b; 2008 – Zeichnung V. Čermák).

Abb. 5. Prag 1-Altstadt, Agneskloster und Umgebung mit Bezeichnung der geforschten Flächen. Archäologische Dokumentierungspunkte ADB, s. HRDLÍČKA 2005a; 2009, Kartenblatt Praha 7-1; nach <www.praha-archeologicka.cz>, aktualisiert.

Abb. 6. Prag 1-Altstadt, Parz.-Nr. 898 im Nordgarten des Agnesklosters mit Auszeichnung der ausgewählten Schnitte aus den archäologischen Forschungen in den Jahren 1967-1970, 1977, 2007 und 2021. Farbenerklärung: **grün** – die in diesem Artikel publizierten Schnitte; **gelb** – geforschte Flächen.

Abb. 7. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Forschung des Archäologischen Instituts der Akademie der Wissenschaften (ARÚ AV ČR). Südliche Partie des östlichen Schnitts 1970-RV vom Heizkanalaushub, ADB 206. Schichtenbeschreibung (Auswahl): **3** – dunkler (verschmutzter) Sand; **4** – braungrauer Sand; **5, 5a** – gebrannter Lehm (Wände und Boden der pyrotechnologischen Objekte). **Links** pyrotechnologisches Objekt, s. Abb. 8; Lage des Schnitts s. Abb. 6 (übernommen aus REICHERTOVÁ 1970a).

Abb. 8. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Forschung von ARÚ AV ČR. Heizkanalaushub (ADB 206) bei der westlichen Umfriedungsmauer. Abbildung eines pyrotechnologischen Objekts vom Vorklosterhorizont, Blick von Nordwesten (übernommen aus REICHERTOVÁ 1970a, S. 3). Die Schichtenbeschreibung s. Abb. 7.

Abb. 9. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Forschung von ARÚ AV ČR. Östliche Partie vom Nordgarten. Sonden, gemauerte Konstruktionen und Objekte, bei der Forschung von K. Reichertová in den Jahren

1965–1969 dokumentiert. Farbenerklärung: **gelb** – Ausmaß der Forschungsfläche; **grau** – Klostergebäude; **grüne Strichpunktlinien** – analysierte Schnitte (übernommen aus REICHERTOVÁ 1970b – Plan im Maßstab 1:50, Situierung der Schnitte ergänzt). Die Nummerierung der Mauern und Objekte s. Abb. **11** und **12**.

Abb. 10. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Forschung von ARÚ AV ČR. Teil der Forschungsfläche im Garten und am Heizkanal. Beschreibung der wichtigsten freigelegten Konstruktionen: **Z6** – jüngere Erweiterung des Konventsgebäudes; **Z3** – unvollendet. Westansicht, Nummerierung der Mauern und Objekte s. Abb. **12** (übernommen aus REICHERTOVÁ 1970b, S. 4).

Abb. 11. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Forschung von ARÚ AV ČR. Schnitt/Ansicht Nr. 1967-RS – Südwand des freigelegten Kleinquadermauerwerks. **Grau** – Plänermauerwerk Z3; **punktiert** – Partie vom Vordergrund Z3a; **rot** – pyrotechnologisches Objekt Nr. 10. Lage des Schnitts s. Abb. **6** und **9** (übernommen aus REICHERTOVÁ 1968b, S. 154).

Abb. 12. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Östlicher Teil der Forschungsfläche von K. Reichertová (ARÚ AV ČR) in der Schlussphase der Dokumentierung. Erklärungen: **1** – pyrotechnologisches Objekt, in dessen Umgebung Schlacke gefunden wurde; **2** – Steinplatte der Hypocaustum-Konstruktion, in sekundärer Position gefunden; **3, 3a** – Plänermauer (Kleinquader-Mauerwerk der nicht vollendeten Klarissenquadratur); **Z4** – Körper vom Hypocaustum (Heizofen); **Z5** – nördliches Mauerhaupt der Nordmauer der Klarissenquadratur (heute verputzt); **Z6, Z9** – jüngere Konventsgebäudekonstruktionen. Nordostansicht (übernommen aus REICHERTOVÁ 1970b, Negativ Nr. 41 119).

Abb. 13. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Forschung von ARÚ AV ČR. Brunnenkranz mit anliegendem Schichtenkomplex, Schnitt. Schichtenbeschreibung (Auswahl): **5** – fette schwarze Schicht mit Tierknochen und mittelalterlicher Keramik; **6** – lehmsandige Ablagerung; **7** – verkohlte Reste mit umwickelter frühmittelalterlicher Keramik; **9** – schlammige Ablagerung; **10** – Grundwasser. Lage des Schnitts s. Abb. **6** und **9** (übernommen aus REICHERTOVÁ 1989a, S. 159).

Abb. 14. Prag 1-Altstadt, Gasse Na Františku, Sonde 2/77 aus dem Jahr 1977 bei der Nordmauer des Klarissenkonventsgebäudes (ADB 431), westlicher und östlicher Schnitt. Schichtenbeschreibung – Auswahl: **10+10A** – Mörtelschichten; **11** – graugrüne Lehmsandschicht. **Braun** – Holzkonstruktionen. Lage des Schnitts s. Abb. **6** (übernommen aus DRAGOUN 1979, S. 214).

Abb. 15. Prag 1-Altstadt, Gasse Na Františku, Sonde 2/77 aus dem Jahr 1977 bei der Nordmauer des Klarissenkonventsgebäudes (ADB 431), östlicher Profil. Pfähle mit Flechtzaunresten, Blick von Westen (Beschriftung der Fotografie übernommen aus DRAGOUN 1979, S. 213, Foto Z. Helfert, 1977).

Abb. 16. Prag 1-Altstadt, Gasse Na Františku, Sonde 2/77 aus dem Jahr 1977 bei der Nordmauer des Klarissenkonventsgebäudes (ADB 431), Südwand. Mauerwerk aus kleinen Plänerquadern unter dem Nordgiebel des Klarissenkonventsgebäudes. Den unteren Mauerwerkteil über der Fundamentkrone bilden drei Scharen von sorgfältig bearbeiteten Sandsteinquadern. In der Mitte oben ein Gerüstholzloch. Blick von Norden (Beschriftung übernommen aus DRAGOUN 1979, S. 213, Foto Z. Helfert, 1977).

Abb. 17. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Parz.-Nr. 898. Schnitt 2007/24-RZ (Südteil der Westwand der Sonde I, Forschung von NPÚ ÚOP [Nationalinstitut für Denkmalpflege, Facharbeitsstelle] in Prag Nr. 2007/24). Einzelne Siedlungshorizonte sind grafisch durch Farben unterschieden. Erklärung der Siedlungshorizontfarben: **1** – rezente und neuzeitliche Aufschüttungen und Zuschüttungen der Linienaushub; **2** – hoch- und spätmittelalterliche Schichten und Objekte aus der Zeit nach Gründung des Agnesklosters (nach 1231); **3** – frühmittelalterliche Objekte der Vorklosterbesiedlung (12. Jahrhundert–1231); **4a** – sandige Überschwemmungslehmschichten (Untergrund); **4b** – Fluvialsand (Untergrund).

Abb. 18. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Genrefoto aus der Forschung von NPÚ ÚOP in Prag 2007/24, Sonde I, Präparierung der Schnitte (Foto J. Hlavatý, 2007).

Abb. 19. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Sonde I, Westwand, Detail vom Schnitt 2007/24-RZ, Forschung von NPÚ ÚOP in Prag Nr. 2007/24. In der Mitte Relikt vom Objekt 1 (V01), dessen Ausfüllung graue Asche bildete (Schicht 8), das durch den Kanalisierungsaushub (Schicht 4) verletzt wurde. Das Objekt wurde durch eine Überschwemmungslehmschicht (Schicht 6) im Mittelalter überdeckt. Unter dem Objekt 1 eine Überschwemmungsschichtenfolge mit Vorzeitkeramik (Schichten 9, 10, 11, Zeichnung mit Siedlungshorizontfarben s. Abb. **17**; Foto E. Ditmar, 2007).

Abb. 20. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Forschung von NPÚ ÚOP in Prag Nr. 2007/24. Auswahl der Keramikbruchstücke aus den Sonden I, II, III, aus dem älteren Befund als der Klosterbau – vor 1231 (Zeichnung V. Čermák, Foto M. Růžička).

Abb. 21. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Forschung von NPÚ ÚOP in Prag Nr. 2007/24, Sonde I. Vorzeitkeramik aus der Überschwemmungslehmschicht (Schicht vr. 11), in die die frühmittelalterlichen Objekte eingetieft waren (Foto M. Růžička, 2022).

Abb. 22. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Schnitt 2007/24-R01 (Mittelabschnitt der östlichen Wand der Sonde II, Forschung von NPÚ ÚOP in Prag Nr. 2007/24). Lage des Schnitts s. Abb. **6**. Erklärungen zu den Siedlungshorizontfarben s. Abb. **17** (Zeichnung E. Ditmar).

Abb. 23. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Schnitt 2007/24-R02, östliche Wand der Sonde III, Forschung von NPÚ ÚOP in Prag Nr. 2007/24). Erklärung der Siedlungshorizontfarben s. Abb. **17** (Zeichnung J. Hlavatý).

Abb. 24. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Forschung von NPÚ ÚOP in Prag Nr. 2021/10, Sonde S01, Grundriss. Die ältesten, in den Untergrund eingetieften Objekte. Erklärung: **1** – die geforschte Fläche der Sonde S01 im Jahre 2021; **2** – dokumentierte Schnitte RS und RJ (der nördliche und der südliche); **3** – Kanten der eingetieften Objekte.

Abb. 25. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Forschung von NPÚ ÚOP in Prag 2021/10. Schnitte in der Sonde S01: S01 RS – der nördliche (**A**) und S01 RJ – der südliche (**B**). Lage der Schnitte s. Abb. **6** und **24**. Erklärung der Siedlungshorizontfarben s. Abb. **17**.

Abb. 26. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Forschung von NPÚ ÚOP in Prag Nr. 2021/10. Keramikränder und Bauchdekor von Keramikgefäßen aus den eingetieften Objekten des Vorklosterhorizonts (vor 1231). **Schwarz** – Eingangsnummer des Fragments im Beutel; **rot** – Schichtennummern (Zeichnung V. Čermák).

Abb. 27. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Forschung von NPÚ ÚOP in Prag Nr. 2021/10. Harris-Diagramm des südlichen Schnitts 2021/10-RJ in der Sonde S01, das die Beziehungen der im Rahmen der mittelalterlichen Überlagerungspartie dokumentierten stratigrafischen Einheiten darstellt. **Rot** – durchgebrannte Schichten; **schraffiert** – Schichten mit Mörtelzumischung.

Abb. 28. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, östliche Partie vom Nordgarten, Parz.-Nr. 898. Rechts das Konventsgebäude (Z7), unten das der Quadratur (Z5). Erklärung: **1** – eingetiepte Objekte vom Vorkloster-Siedlungshorizont; **2** – pyrotechnologische Objekte vom Vorklosterhorizont; **3** – Kleinquadermauer Z3 an Stelle des nördlichen Quadraturflügels; **4** – Plänerbruchsteinmauern Z6, Z8, Z9; **5** – Beheizungsanlage Z4 (Hypocaustum); **6** – Fläche der Forschung; **7** – die vom Hypocaustum stammende Steinplatte mit Öffnung in der Sekundärposition.

Abb. 29. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Parz.-Nr. 898. Eingetiepte Objekte des Vorklosterhorizonts (vor 1231). **Rot** – pyrotechnologische Objekte; **blau** – eingetiepte Objekte (Pfahlgruben und schwer zu deutende nicht große Aushube); **gelb** – geforschte Flächen; **ADB** – Nummern der archäologischen Dokumentierungspunkte nach HRDLÍČKA 2005a.

Abb. 30. Prag 1-Altstadt, Agnesklostergelände. Abbildung der Keramik vom Anfang des Vorklosterhorizonts: **1** – Gefäßrand mit kelchförmiger Profilierung (spätes Derivat) aus der Position ADB (archäologischer Dokumentierungspunkt) 206; **2, 3** – Gefäßrand mit kelchförmiger Profilierung (spätes Derivat), Position ADB 179 (Heizfeuerhorizont); **4, 5** – Gefäßbäuche mit einfacher Wellenlinie, Position ADB 179 (Heizfeuerhorizont).

Abb. 31. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten. Östliche Partie der Forschung von K. Reichertová (ARÚ AV ČR) in der Endphase, Sonde bei der westlichen Klarissenkonventsgebäudemauer. Erklärungen: **Z3, Z3a** – nördliches Mauerhaupt der zum Konventsgebäude rechtwinkligen Kleinquadermauer; **Z7** – Fundament(?) Mauerwerk des Konventsgebäudes. Ansicht von Südwesten (übernommen aus REICHERTOVÁ 1968e, Neg.-Nr. 3105).

Abb. 32. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, heutiger Zustand des Nordgartens, Parz.-Nr. 898. Kleinquadermauerwerk vom Konventsgebäude, obere Partie Ziegeln, Ansicht von Westen (Foto P. Taibl, 2022).

Abb. 33. Prag 1-Altstadt, Agneskloster, Nordgarten, Parz.-Nr. 898. Heutiger Zustand der Heizanlage/Heizofens (Hypocaustum) zusammen mit Relikten von Plänermauern. Die Authentizität der oberen Partie der gemauerten Konstruktionen ist zweifelhaft, Ansicht von Südosten (Foto P. Taibl, 2022).

Abb. 34. Prag 1-Altstadt mit ihrer nächsten Umgebung. Rechtsufrige Vorlokations-Siedlungsagglomeration mit Auszeichnung der sukzessiv im Laufe des Frühmittelalters besiedelten Gebiete auf einzelnen geomorphologischen Terrassenstufen (VIIa, VIIb, VIIc). Erklärungen: **1** – die älteste intensiv in der 2. Hälfte des 10. Jahrhunderts bis Ende des 11. Jahrhunderts besiedelte Fläche (Datierung der Siedlungssituationen durch Keramik mit kelchförmiger Randprofilierung); **2** – die seit der 2. Hälfte des 11. Jahrhunderts besiedelte Fläche (Datierung der Siedlungssituationen durch Keramik mit archaischem Wulstrand, Zumischung der Gefäßfragmente mit kelchförmiger Randprofilierung); **3** – Besiedlung im Laufe des 12. bis Anfang des 13. Jahrhunderts; **4** – das von Juden seit Ende des Frühmittelalters über Hochmittelalter besiedelte Gebiet; **5** – Gräberfelder aus Ende des 11. bis Anfang des 12. Jahrhunderts; **6** – Terrassenkanten (VIIa, VIIb, VIIc); **7** – romanische Kirchen; **8** – wahrscheinliche romanische Kirchen; **9** – alte Synagoge (Alte Schule); **10** – Befestigungslinie der späteren hochmittelalterlichen Stadt.

Übersetzung von Jindřich Noll

Príspevek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní památkový ústav (IP DKRVO 2019–2023; výzkumná oblast I. Archeologie).

Mgr. Jan HAVRDA, archeolog, geolog, havrda.jan@npu.cz
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 356/12, CZ-110 00 Praha 1

Mgr. Pavel TAIBL, archeolog, taibl.pavel@npu.cz
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 356/12, CZ-110 00 Praha 1

PhDr. Michal TRYML, archeolog, tryml.michal@npu.cz
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 356/12, CZ-110 00 Praha 1